

СПИСЪК НА УСТАНОВЕНИТЕ ПОТРЕБНОСТИ ПО СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ КАТО ЧАСТ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИЯ ПЛАН ПО ОСП НА БЪЛГАРИЯ

Потребностите са част от Стратегическия план, разработен на основание предложението за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за установяване на правила за подпомагане за стратегическите планове, които трябва да бъдат изготвени от държавите членки по линия на Общата селскостопанска политика (Стратегическите планове по ОСП) и финансирани от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) и от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР), и за отмяна на Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета и Регламент (ЕС) № 1307/2013 на Европейския парламент и на Съвета. В процеса на изготвяне на своите стратегически планове по ОСП държавите членки следва да анализират специфичното си положение и потребности, да определят целеви стойности, свързани с изпълнението на целите на ОСП и да разработят интервенции, които ще позволят тяхното постигане, като в същото време те бъдат адаптирани към националните и регионалните условия.

Стратегическите планове по ОСП трябва да бъдат основани на предварителен анализ на местните условия и на оценка на потребностите във връзка с целите на ОСП. Държавите членки извършват предварителни оценки, включващи анализ на силните и слабите страни, възможностите и рисковете за съответните стратегически планове по ОСП, с цел да се идентифицират потребностите, на които трябва да отговорят стратегическите планове по ОСП. Всеки стратегически план по ОСП съдържа оценка на потребностите.

Въз основа на SWOT анализа и на оценката на потребностите в Стратегическия си план по ОСП съответната държава членка определя интервенции, целеви стойности, финансов план и стратегия за интервенция.

Специфична цел 1 на регламента: ПОДПОМАГАНЕ НА ДОСТАТЪЧНО НАДЕЖДНИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ДОХОДИ И УСТОЙЧИВОСТ В ЦЕЛИЯ ЕС С ЦЕЛ ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРОДОВОЛСТВЕНАТА СИГУРНОСТ

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повишено равнище на специализация и концентрация на производството в земеделските стопанства. 2. Подобрена пазарна ориентация на земеделските стопанства. 3. Повишена средна продуктивност и производителност на земеделските стопанства. 4. Специализираните стопанства, отглеждащи полски култури, свине и птици са с висок икономически размер и по-добри икономически резултати. 5. Големите стопанства имат сравнителни предимства и могат да отговорят на съвременните пазарни тенденции по отношение на конкурентни цени и обеми. 6. Подобрена структура и уедряване на земеделските стопанства с по-ускорени темпове в сравнение със средното равнище в ЕС. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Съществуват малък брой едри и средни стопанства и голям брой малки стопанства. 2. Ниска гъстота на животновъдството на единица площ,—, в сравнение със средната за ЕС. 3. Животновъдните стопанства в страната са значително по-малки от средния размер в ЕС. 4. Средният икономически потенциал на стопанствата в страната е по-нисък от средното равнище в ЕС. 5. Значителна разлика в икономическия потенциал по типове стопанства в зависимост от тяхната специализация. 6. По-ниски доходи от средното равнище в специализираните стопанства в секторите зеленчуци, трайни насаждения и тревопасни животни. 7. Застраховането на продукцията като един от начините за управление на риска е изключително слабо застъпено сред земеделските стопани. 8. По-малки размери и по-ниски доходи на земеделските стопанства в планинските райони.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стабилизиране на доходите на земеделските стопанства чрез инструментите на ОСП. 2. Увеличаване на потенциала и подобряване на икономическите показатели на малките и средни земеделски стопанства. 3. Повишаване адаптивността на стопанствата към промените на пазарната, институционалната и природната среда чрез прилагане на система за управление на риска. 4. Модернизация на земеделските стопанства и въвеждане на нови технологии за селскостопански дейности. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. По-ниска доходност в селското стопанство в сравнение със средното равнище на икономиката на страната. 2. Повишаване на разходите в резултат на покачване на цените на входящите ресурси. 3. Невъзможност за някои стопанства да подобрят бизнес средата си и да бъдат пазарно-ориентирани. 4. Колебание на доходите на земеделските стопанства под влияние на промените в пазарната, санитарната, институционалната и природната среда. 5. Спад на производството и намаляване броя на земеделските стопанства в планинските райони. 6. Изоставяне на земеделски земи и в планинските райони.

Потребности по Специфична цел 1 на регламента:

**ПОДПОМАГАНЕ НА ДОСТАТЪЧНО НАДЕЖДНИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ДОХОДИ И
УСТОЙЧИВОСТ В ЦЕЛИЯ ЕС С ЦЕЛ ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРОДОВОЛСТВЕНАТА
СИГУРНОСТ**

**1. Необходимост от подпомагане на доходите на земеделските стопани, с цел
сближаването им със средното равнище на доходи в другите сектори в икономиката**

Селското стопанство се характеризира с по-ниска доходност, в сравнение със средното равнище на икономиката на страната и други икономически дейности. В периода 2005-2018 г. доходът от земеделие в България на зает в сектора е средно около 83% от средното заплащане в икономиката като цяло.

За периода 2007-2016 г. полученият факторен доход на час вложен труд в селското стопанство показва трайно изоставане, в сравнение със средното равнище в страната и в други икономически дейности. През 2016 г. в селското стопанство този доход е 4,5 лв./час, докато общо за икономиката - 5,3 лв./час. Резултатите показват, че в рамките на периода 2007 г. -2016 г., относителният дял на междинното потребление в брутната продукция е най-висок през 2009 г. -, близо 67%, а след 2013 г. се движи в границите от 59-62%.

Макар и с известни колебания, средният нетен доход на стопанство се повишава, но за периода 2007-2016 г. той остава по-нисък в сравнение с някои други държави-членки на ЕС. Стопанствата в България са реализирали най-висок среден доход през 2014 г. – 18 660 лв., главно в резултат на получения висок размер на субсидиите в предходната година. Въпреки подкрепата, след 2014 г. е налице понижение в равнището на нетния доход, като за 2016 г. този спад е по-чувствителен – 13 386 лв. Причините за недостатъчната доходност трябва да се търсят в преобладаващия дял на продукция с ниска добавена стойност, по-ниска производителност, екстензивно производство, по-ниска ефективност.

Ролята на субсидиите в рамките на ОСП продължава да е важна за подпомагане на доходите на фермите. Съществува тенденция на намаляване на средната норма на рентабилност на земеделските стопанства със и без субсидии, като във втория случай е в по-голяма степен. По-ниската доходност в селското стопанство, в сравнение със средното равнище на икономиката на страната и с други икономически дейности, налага необходимостта от подкрепа на доходите на заетите в сектора, с цел осигуряване на устойчиво развитие на отрасъла за гарантиране на продоволствената сигурност на страната, запазване на

земеделското производство и предотвратяване на изтичането на работещи от земеделския сектор.

2. Повишаване на ефективността на подкрепата и увеличаване на икономическия потенциал на малките и средни стопанства

Анализът на разпределението на подкрепата между бенефициентите в България за периода 2007-2017 г. показва акумулиране на значителни средства от едрите стопански структури и по-малък размер на подкрепата за малките стопанства.

Джини коефициентът¹, който често се използва за измерване до каква степен разпределението на доходите се отклонява от оптималното състояние показва неравномерно разпределение на субсидиите в България за периода 2007-2017 г., отчитайки средствата и броя на бенефициентите.

Коефициентът на концентрация на неравномерно разпределената сума, който отчита само субсидиите, които не са равномерно разпределени между бенефициентите, показва, че за периода 2008-2013 г. 75-76% от субсидиите са неравномерно разпределени. В периода 2014-2020 г. се наблюдава положителна промяна - понижение на равнището на коефициента до 0,64 за 2017 г., което се дължи на мерките за по-балансирана подкрепа по типове стопанства в рамките на ОСП. Въведените промени в директните плащания в настоящия програмен период, със схеми за подпомагане, насочени към конкретни цели и типове стопанства, водят до положителен резултат и увеличаване на дела на равномерно разпределение до 27% за 2017 г.

Въпреки нарастването на средния икономически потенциал на стопанствата в страната, той остава по-нисък в сравнения със средното равнище в ЕС. Причините са преобладаващият дял на дребните и малки стопанства, които не повишават своята конкурентоспособност и пазарна ориентация, отливът на производителите от производства с по-висока добавена стойност (екстензивни култури и животновъдство), липсата на организираност и т. н. Икономическият потенциал на българските земеделски стопанства (за 2010 г. - 6 640 евро стандартна продукция (СП)) е близо 4 пъти по-нисък от средния за ЕС-27. В периода 2013-2016 г. средният икономически потенциал на земеделските стопанства бележи увеличение и достига

---

¹ Джини коефициентът, въведен от италианския статистик Корадо Джини, е мярка за неравномерността на дадено статистическо разпределение. Стойност 0 показва пълна еквивалентност или равнопоставеност (перфектно равенство), а стойност 1 - абсолютна липса (максимално неравенство). Следователно колкото по-ниска е стойността на коефициента, толкова по-равномерно са разпределени средствата.

18 787 евро. Увеличение се регистрира при всички групи стопанства за периода, като при стопанствата с полски култури този показател достига 48 760 евро. От специализираните стопанства с най-нисък икономически потенциал остават тези с трайни насаждения. Запазва се изключително ниския икономически потенциал на смесените животновъдни стопанства.

Идентифицирани са редица слабости при малките стопанства, които водят до по-ниска производителност, по-ниска конкурентоспособност и доходи, като физическо и морално остаряло оборудване и ниска степен на механизация на производството, недостатъчен оборотен капитал, ниска кредитоспособност, неефективен мащаб на производството, слаби пазарни позиции и затруднен достъп до пазара. Преструктурирането и развитието на малките стопанства е забавено, поради техните ограничени ресурси. Малките жизнеспособни стопанства имат потенциал за развитие, ако се подпомогнат, за да се решат проблемите, които ограничават тяхното развитие. По-ниският икономически потенциал на малките стопанства (2 000 - 8 000 евро), предопределя и ниския размер на реализирания нетен доход.

Високият дял на вложения труд в малки по размер стопанства води до висока трудоемкост на продукцията, неефективно производство и ниски доходи. По-малко е увеличението на дела на вложения труд в стопанствата с размер на ИЗП 10-50 ха, а промяната в стопанствата от 2-10 ха е незначителна.

За постигане на по-справедливо подпомагане е необходимо да продължи прилагането на инструментариума на ОСП за по-ефективна подкрепа, което ще доведе до запазване на работните места и селскостопанската дейност, ще улесни структурното приспособяване, укрепването на жизнеспособността и устойчивото развитие на малките и средните стопанства, подобрявайки достъпа им до ресурси за развитие.

3. Потребност от подпомагане на земеделските стопанства в секторите зеленчуци, трайни насаждения и преживни животни за увеличаване на икономическия им потенциал

В периода 2010-2016 г. в България се запазва чувствителната разлика в икономическия потенциал по типове стопанства, в зависимост от тяхната специализация. Стопанствата, отглеждащи полски култури имат значително по-висок икономически потенциал от средния за всички стопанства (18 265 евро стандартна продукция), което се дължи на факта, че най-едрите стопанства, отглеждащи зърнени култури и слънчоглед са в тази група. С по-нисък

икономически потенциал са стопанствата с трайни насаждения, тревопасни животни и смесено производство.

От специализираните стопанства с най-нисък икономически потенциал са стопанствата с трайни насаждения, средно 1 885 евро стандартна продукция, което се дължи на преобладаващия брой дребни стопанства. От неспециализираните стопанства с най-нисък икономически потенциал са смесените животновъдни стопанства – 1 523 евро стандартна продукция, който е най-ниският размер от всички типове стопанства в страната. Това се дължи на високия дял на стопанствата от най-нисък икономически клас (до 2000 евро) и незначителен брой на най-едрите стопанства. Остава изключително нисък икономическият потенциал на смесените животновъдни стопанства.

Едновременното намаление в броя на специализирани земеделски стопанства, отглеждащи зеленчуци, свиването на площите и икономическия им размер и ниската плътност на животновъдството на единица площ обуславят необходимостта от продължаване на подкрепата за тези сектори.

За преодоляването на тези разлики се налага потребността от увеличаване на икономическия потенциал на земеделските стопанства приоритетно в секторите зеленчуци, трайни насаждения и преживни животни.

4. Укрепване жизнеспособността на земеделските стопанства в районите с природни и други ограничения

Стопанствата в районите с природни и други ограничения се характеризират със значително ограничение на възможностите за използване на земята и осезаемо нарастване на производствените разходи поради редица фактори, като например:

- 1) наличие на неблагоприятни климатични условия, които значително скъсяват вегетационния период за растениевъдството (поради надморската височина);
- 2) наличие на съществени ограничения на релефа, дори и при по-ниска надморска височина (преобладаващи стръмни склонове в значителна част от района), възпрепятстващо използването на механизирана техника или изискващо използване на скъпо специално оборудване.

Комбинацията или натрупването на ограничаващи фактора води до еквивалентно ограничение (неравнопоставеност) между земеделските стопани. В стопанствата с планинско

земеделие през 2010 г. е произведена 2,2 пъти по-малко брутна продукция (БП), в сравнение с всички стопанства в направените извади (през 2013 г. тази разлика е 4,6 пъти, а за 2016 г., съответно – 3,5 пъти).

Субсидиите имат съществена роля при формиране на доходите, особено при земеделските стопанства с природни и други ограничения. През 2013 г. и 2016 г. нетният доход без субсидии е с тенденция към намаление и е отрицателна величина, което прави подпомагането на тези стопанства жизнено важно.

5. Надграждане и диверсифициране на системата за управление на риска и управление на кризите в земеделието

Действащата до момента система за управление на риска включва в себе си инструменти, основно базирани на държавни помощи. Прилага се схема за обезщетение на земеделските стопани при 100% загуба на продукция или на селскостопански животни при природни бедствия. Фермерите, които имат щети под 100%, не подлежат на обезщетение. Това налага разработване на механизми за компенсиране на загуби при щети под 100 %, при разпределяне на риска между земеделския стопанин и държавата, при отчитане не само на количествени, но и качествени щети, които водят до намалена реализация или реализация на продукцията под нейната себестойност. Прилага се и съфинансиране на застрахователни премии в размер до 65% от стойността им (в секторите плодове, зеленчуци, етерично-маслени култури и тютюн). Налице е необходимост от разширяване на подпомагането при сключването на застрахователни премии с включването на зърнените, техническите култури, което би могло да стимулира включването на по-голям брой земеделски стопани в процеса по застраховане на земеделска продукция. Запазването на политиката, свързана със здравеопазването на животните и растенията чрез финансиране на мероприятията, свързани с имунопрофилактиката при животните и подкрепа при изпълнение на мерки по програми свързани с контрол на вредителите (трайни насаждения, картофи, домати и др.), ще допринесе за целостта и устойчивото развитие на секторите.

Въпреки широкия спектър от прилагани финансови инструменти през годините, следва системата да продължи развитието и доусъвършенстването си в посока на обединяване на целия инструментариум в единна система, което от своя страна ще доведе до по-високата ѝ ефективност. Допълнително земеделските стопани ще получат защита при възникването на кризи от различно естество, но преди всичко следва де се стимулира превенцията.

През последните години нарастват предизвикателствата пред селскостопанското производство, свързани с екстремни прояви на неблагоприятни климатични събития. Налице са съществени изменения в градовите процеси, които стават все по-интензивни и опустошителни и все по-често засягат райони, които до скоро не са считани за градобитни. Много научни изследвания и прогнози за климата в България сочат, че в средносрочен и дългосрочен план проявите на неблагоприятни климатични събития и природни бедствия ще зачестят. Разширява се и териториалният обхват на проява на тези опасни метеорологични явления, което предполага разширяване на градозащитата върху територията на цялата страна. Към момента тя обхваща 1/3 от територията на страната (области и части от области в Северозападна и Централна България, Южна централна и Югоизточна България).

Един от основните проблеми за постигане на максимална ефективност на настоящата градозащита е системното недофинансиране на извършваните дейности, поради ограниченията на държавния бюджет. Предвижданото разширяване на обхвата на градозащитата изисква от една страна оптимизиране на методите за защита посредством прилагане на ракетен и въвеждане на самолетен способ на въздействие на градовите процеси, а от друга - диверсифициране на източниците на финансиране на системата.

В този контекст се налага прилаганите понастоящем инструменти за управление на риска да бъдат надградени и обхванати в един цялостен нов модел, включващ превенция на градушки и компенсиране на щетите за земеделските стопани от други неблагоприятни климатични събития. Функционирането на подобен модел би допринесъл за предотвратяването на значими загуби за земеделските стопани, аграрния отрасъл и икономиката на страната.

Възможност за обезпечаване функционирането на модела за управление на риска е създаването на взаимоспомагателен фонд, в който, на принципа на споделеното финансиране да се привлекат средства от земеделските стопани, държавата и европейските фондове за земеделие. Това, от една страна ще способства за предотвратяването на големи щети върху земеделската продукция, а от друга – ще осигури достатъчно финансов ресурс за компенсиране на загубите на земеделските стопани при настъпване на неблагоприятни климатични събития.

Водейки се от специализирания доклад на Европейската сметна палата „Стабилизиране на доходите на земеделските стопани – необходимо е да се преодолеят слабото използване на инструментите и свръхкомпенсирането, въпреки наличието на широк набор от инструменти“ се откроява потребността от диверсифициране на системата за управление на риска чрез финансов принос за премиите по застрахователните схеми. Стимулирането на застраховане

ще допринесе за използване на инструментите за управление на риска, които помагат на истинските земеделските стопани при управлението на рисковете, свързани с производството и с доходите или с климатичните събития, които са извън техния контрол.

6. Оптимизиране на възможностите за напояване за намаляване на негативните последици от проявлението на природо-климатичните рискове и увеличаване на добивите, включително чрез изграждане, възстановяване и модернизиране на хидромелиоративната инфраструктура в стопанствата.

От 2007 г. в страната са идентифицирани около 72,6 хил. ха напоявани площи, а през 2016 г. са регистрирани около 136 хил. ха, като възможности за напояване има в 120 хил. стопанства или в почти 59% от цялата съвкупност.

Разпределението на поливните площи не е балансирано - най-високо концентрираните поливни площи се управляват от малки ферми. Най-високият дял поливни площи се пада на дребни стопанства, стопанисващи по-малко от 2 ха, които се специализират в отглеждане на зеленчуци и са разположени предимно в Източнобеломорския и Западнобеломорския район. В рамките на тези ферми, средният размер на поливните площи е до 1 ха на стопанство.

След присъединяването към ЕС средната производителност в отрасъла бележи слаб растеж. Макар средните добиви от зърнени култури, плодове и грозде (лозята) да имат слабо увеличение след 2007 г., производствените добиви от зеленчуци остават ниски на фона на другите страни от ЕС и в нашия географски регион. Видимото нарастване на производителността при производството на плодове и грозде се свързва предимно с появата на нови насаждения, които осигуряват по-високи добиви, докато при зеленчуците липсата на ресурси на входа (вкл. напояване) и на земеделски практики водят до изоставане. По статистически данни обаче добивите от поливни култури надвишават добивите от неполивни култури с 10-50%, в зависимост от културата. В страната се практикува така нареченото допълващо напояване или дефицитно напояване, което има за цел по-скоро да съхрани и запази насажденията и да осигури критичните нужди от вода, а не да максимизира потенциалния добив от растенията. В същото време, напояването е един от факторите за увеличение на производителността, но за да се постигнат добри резултати са важни и другите агротехнологични дейности.

Климатичните рискове през последните години се увеличават, а застрахователният пазар не предлага застраховане срещу неблагоприятното климатично събитие суша и единственият

начин за преодоляване на загубите вследствие на засушаване е добре работещата хидромелиоративна инфраструктура и ефективни поливни съоръжения в стопанствата.

Специфична цел 2 на регламента: ЗАСИЛВАНЕ НА ПАЗАРНАТА ОРИЕНТАЦИЯ И ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ПОСТАВЯНЕ НА ПО-ГОЛЯМ АКЦЕНТ ВЪРХУ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ТЕХНОЛОГИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Висока осигуреност със земеделска земя на човек от населението. 2. Висока ефективност и конкурентоспособност на зърнопроизводството. 3. Значително- място на сектор земеделие в търговския баланс на страната. 4. Добра пазарна перспектива за качествено производство на розово масло, ориенталски тютюн, пчелен мед. 5. Окрупняване в секторите за производство на свинско и пилешко месо и намаляване дела на полупазарните стопанства. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ниска добавената стойност на единица площ в секторите трайни насаждения, зеленчуци, едри и дребни преживни животни. 2. Недостатъчната доходност в интензивните в разходно отношение производства. 3. Ниска конкурентоспособност, намаляване на производството и ниска добавена стойност в секторите месо и мляко, особено в малките и средните фамилни стопанства, в сектора на зеленчуците и трайните насаждения, както и в лозаро-винарския сектор. 4. Преобладаващ износ на непреработени продукти -с ниска добавена стойност. 5. Изоставане в технологично развитие и иновациите на всички сектори. 6. Слаба пазарна ориентация при реализацията на млякото и месото от едър и дребен рогат добитък, плодове и зеленчуци. 7. Ниска възвращаемост и ефективност и недостатъчна работна сила в секторите животновъдство, плодове и зеленчуци. 8. Недостатъчна капитализация, основно в малките и средни стопанства в земеделието. 9. Много по-ниската обезпеченост с техника и технологии в българското земеделие.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Подпомагането в отрасъла има принос за повишаване на конкурентоспособността на стопанствата и за засилване на интереса за осъществяване на земеделска дейност. 2. Увеличаване на търговския стокооборот в отрасъла и подобряване на достъпа до европейския пазар. 3. Насочване на подкрепа, обвързана с конкретни резултати към специализираните сектори – животновъдство, плодове и зеленчуци. 4. Въвеждане на нови технологии, иновации и цифровизация в селскостопанската дейност. 5. Повишаване на обезпечеността с техника и технологии във всички сектори с цел подобряване на продуктивността, производителността и добавената стойност в производството. 6. Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни стопанства в сектор „Животновъдство“ чрез подобряване на породния състав на животните и начина на отглеждане. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Застрашена устойчивост на производство, поради високия дял на субсидиите във факторния доход. 2. Високо конкурентен европейски пазар, основно предизвикателство пред интензивните в разходно отношение сектори, както и при пчеларството= 3. Дълъг процес за постигане на на по-висока продуктивност, производителност и конкурентоспособност на отрасъла. 4. Затруднен достъп до външни финансови ресурси от търговските банки.

Потребности по Специфична цел 2 на регламента:

ЗАСИЛВАНЕ НА ПАЗАРНАТА ОРИЕНТАЦИЯ И ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ПОСТАВЯНЕ НА ПО-ГОЛЯМ АКЦЕНТ ВЪРХУ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ТЕХНОЛОГИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА

1. Повишаване на конкурентоспособността на стопанствата в секторите производство на зеленчуци, плодове, мляко и месо от преживни животни, които са със стопанско значение за страната

Земеделското производство в България се характеризира с ниска конкурентоспособност, намаляване на производството и ниска добавена стойност, което е най-ясно изразено в секторите производство на зеленчуци, плодове, мляко и месо от преживни животни.

Зеленчукопроизводството се отличава с рязко свиване на брутната продукция и намаляване на добавената стойност през периода 2007-2016 г, което се дължи на ниската възвръщаемост и занижена норма на печалба. Застоят в зеленчукопроизводството се обуславя и от факта, че средните добиви от хектар не са се променили съществено. Те остават около два пъти по-ниски спрямо добивите в развитите европейски държави. Основната причина за това е разпокъсаното и сравнително дребно производство, неспособно да постигне по-висока производителност, проблеми с напояването, липсата на съвременна техника, недостигът на работна ръка, липсата на организираност и затруднен достъп до пазара.

В същото време, все по-важна роля в конкурентните условия има способността на производителя да разполага с нови технологии и иновативни решения, позволяващи му производство на продукция с нови качества и при по-добри ценови характеристики.

В **овощарството** също се наблюдава непрекъснато намаление на брутната продукция и добавената стойност през годините на прилагане на ОСП. Стопанската структура в този сектор е влошена, като в средния клас по икономически размер са само около 10% от специализираните стопанства. Разрушената хидромелиоративна система води до силна зависимост на производството на български плодове от климатичните фактори и до неустойчиво производство през годините. Работната сила в специализираните стопанства расте с по-висок темп отколкото стандартната продукция, което показва недостатъчен напредък в повишаване ефективността на вложения труд.

Обнадеждаващото е, че наред с нарастване на реколтираните площи с овощни насаждения се отчита и повишение в добивите, което способства постепенното стабилизиране на

сектора. Между 2007-2017 г. средните добиви нарастват с около 45%, но остават под средните за ЕС. Причините за по-ниските добиви в сравнение с ЕС са степента на агротехника, която се прилага у нас (преобладаващата част от насажденията са от екстензивен тип), както и недоброто състояние на част от насажденията и сортовете, които се използват. Ръстът на производството в последните години се подхранва от възможностите за обвързано подпомагане и инвестиционна подкрепа по ПРСР. Продължаване на политиката на подкрепа би спомогнало постигането на устойчив растеж в производството на български плодове.

Млечното животновъдство в страна се характеризира с намаляване на поголовието и обема на производството, нисък среден млеконадой и слабости по отношение на породния състав. В България малките стопанства съставляват 78% от всички млечни стопанства, като средният размер на стопанството през 2016 г. е 12 хил. евро, докато във Франция е 197 хил. евро. Липсата на ефективен размер на стопанствата, който да гарантира икономии от мащаба, добра производителност и стабилна възвращаемост, е една от причините за влошеното състояние на сектора.

Подобно е състоянието и в **месодайното говедовъдство**, където икономическият потенциал на специализираните стопанства намалява през периода. Делът на подпомогнатите животни под селекционен контрол през 2017 г. и 2018 г. представлява едва 12% от всички декларираните месодайни крави по общата схема. Преобладаващата част от говеждото месо (телешко и говеждо) не преминава през кланиците, а повечето от предназначените за клане животни са отделени за ремонт. Причината е, че същинското угояване на животни е застъпено в много малък процент и то преобладаващо в специализираните стопанства с типични месодайни породи.

Брутна продукция от **месо от дребен рогат добитък** намалява с 19% в периода 2007-2016 г., а добавената стойност се съкращава с 44%. Това показва, подобно и на другите направления на преживното животновъдство, намалената ефективност и възвращаемост на производството на месо от ДРД, което предопределя свиването на производството. Една от причините е в запазване сравнително висок дела на полупазарните и малки стопанства.

Основното предизвикателство пред развитието на **преживното животновъдство** е осигуряването на необходимата работна ръка в целия процес на отглеждане на животните. Допълнително препятствие е липсата на земя за фуражо-производството, за разлика от напредналите в този сектор страни. Ключов фактор за повишаване на продуктивността е селекционната и развъдна дейност. За да се подобрят резултатите по отношение на добива на мляко и месо от едър и дребен рогат добитък, подпомагането следва да бъде насочено

към високопродуктивни животни и породи, като се подпомогне и селекционната работа, за по-доброто адаптиране на различните породи към местните условия.

Описаните тенденции в развитието на секторите производство на **зеленчуци, плодове и преживно животновъдство** обуславят необходимостта от целенасочена подкрепа за преодоляване на основните предизвикателства в тези сектори, което би довело до увеличение на тяхната конкурентоспособност.

2. Подобряване на производителността и добивите на малки и средни стопанства в секторите на селското стопанство, осигуряващи продукти с по-висока добавена стойност

Развитието на Брутната добавена стойност (БДС) от земеделие е функция на различни фактори, но най-важните са структурата на производство, производителността, стопанската структура, цените на продукцията, маркетинга, производствените разходи, капитализацията, икономическото състояние на производствените единици и др. Съществува много висока зависимост между правените вложения на площ и възвращаемостта от производството. Секторите с по-висока добавена стойност са тези, които са по-високо разходно интензивни, създават продукт с по-голяма степен на завършеност и участват в по-дълга верига на стойността. Добавената стойност в отрасъла е важна, защото пряко рефлектира не само върху доходността и конкурентоспособността на производителите и за ефективността, откъдето участва при дистрибутивната функция на инвестициите, но и е в основата за развитие на други индустрии и услуги, които разчитат на земеделието като източник на суровина.

Нуждата от повишаване на добавената стойност следва една от слабостите на българското земеделие, свързана с по-неефективното използване на ресурсите на производство (земя и животни), водещо до по-ниска производителност, възвращаемост и рентабилност. Това се обяснява със влошената стопанска структура, където малките и средни стопанства не могат да реализират достатъчно производителност и икономии от мащаба.

В разглеждания период между 2007-2017 г. се наблюдава увеличаване дела на сектори, които изискват по-ниски вложения на единица площ, откъдето се получава и по-ниска възвращаемост. Нискоразходните на площ производства увеличават своя дял и там се постига подобряване на ефективността - с по-малко вложени ресурси се постига по-висок резултат. От друга страна, интензивните, с високи разходи на площ сектори в българското земеделие, отбелязват регрес.

Ниската разходна интензивност в земеделието води до намаляване на добивите на земеделските стопани в резултат от използването на некачествени семена и посадъчен материал. Сеитбата на некачествени семена при зърнените култури, които са основните структуроопределящи култури на растениевъдството за страната, е предпоставка за получаване с около 10% по-нисък добив. Ако тези семена са на повече от 5 години след категория “базови”, негативният ефект може да достигне до 25%. В резултат, земеделският стопанин има проблеми с реализацията на продукцията и получава много по-ниска цена от очакваната.

Използване на сертифицирани (качествени) семена и посадъчен материал, в съчетание с другите, определящи ефективното производство, фактори (техника, работна сила и т.н.), е предпоставка за произвеждане на конкурентоспособна продукция, с възможности за добра реализация на пазара.

Сектори, които по естествен начин стоят по-високо във веригата на стойността и водят до увеличаване на добавената стойност, заради ресурсоемкостта си и по-големите стойности на брутни приходи на единица вложение, като животновъдството, продължават да се свиват през целия период на прилагане на ОСП. Животновъдството се свива заради ниската си продуктивност, трудностите при реализацията на продукцията на добри цени, увеличаване разходите за отглеждане на животните и недостига на работна сила. Между 2007 г. и 2016 г. брутната продукция в животновъдство намалява от 44% до 27% от брутната продукция от целия отрасъл, а добавената стойност пада от 42% на 21%. Това показва, че добавената стойност е не само по-ниска, като процент от брутната продукция, но и намалява по-бързо отколкото брутната продукция. Това свидетелства за по-бързо растящи производствени разходи, което влошава възвращаемостта, а оттам обяснява и спадания интерес към това производство. Именно проблемите с възвращаемостта и по-ниската ефективност на това производство, което като цяло се отразява на конкурентоспособността му, са в основата за свиването на животновъдството, последващо ниско ниво на добавена стойност и по-лоши показатели при икономическото използване на ресурсите. Проблемите в продуктивността в преживното животновъдство са сред основните причини за трудностите в това производство.

Разширяването и укрепването на секторите, където има по-големи вложения на площ и оттам по-висока добавена стойност и възвращаемост на площ, както и на животновъдството, ще доведат до постигане на ръст в добавената стойност, а оттам ще допринесат за по-доброто обезпечаване на суровини и материали за хранителната индустрия и ще намалят търговския дисбаланс при основни хранителни продукти.

3. Ускоряване на модернизацията и технологично обновяване на малките и средни стопанства

Разходите за амортизации в българското земеделие растат през последните години, но са доста по-ниски от тези в ЕС, което се дължи на по-ниската капитализация и обезпеченост с дълготрайни материални активи, основно в малките и средни стопанства. Тези класове стопанства са в затруднено положение, с недостиг на капиталов ресурс, за да разширят производството и да осъвременят производствените си мощности, за да увеличат продуктивността и да намалят зависимостта си от работна сила.

През последните три години (2015-2017 г.) факторната доходност към разходите за амортизации на основен капитал в България е около 13 евро на единица капиталов разход, докато в ЕС-28 този показател е 2,8 евро за единица. Това означава, че нивата на капиталовите разходи у нас са много по-ниски отколкото в ЕС. Високото съотношение между факторна доходност и разходите за използване на капитала показва много по-ниската обезпеченост с техника и технологии в българското земеделие, което е проблем за подобряване на продуктивността, производителността и оттам на конкурентоспособността на отрасъла.

През базовата 2016 г. на всеки 2,5 стопанства се пада по 1 трактор и на около 1,7 от стопанствата, специализирани в зърнопроизводството се пада по 1 регистриран комбайн. Това свидетелства за значителния процент на стопанствата, които продължават да съществуват, но нямат както материално-технически, така и поземлени и икономически перспективи да продължат да се развиват успешно. Въпреки това се наблюдава прогрес през наблюдавания период по отношение на машинния парк и продължаването на подпомагането е важно, за да се поддържат тези тенденции.

4. Повишаване на ефективността, подобряване на пазарната ориентация и реализацията на по-висока добавена стойност в малките стопанства

В страната продължават да съществуват много на брой относително малки и полупазарни стопанства, които имат потенциал за развитие от гледна точка на мотивация и наличен фамилен труд. Разрастване на тяхното производство чрез подходяща публична подкрепа ще доведе до подсилване на групата от средните по размер стопанства, които са по-жизнеспособни. Това ще се отрази положително на цялостното състояние в отрасъла.

Фамилните и по-малките стопанства трябва да бъдат насърчавани към развитие на производства, които имат по-висока възвращаемост и рентабилност на единица площ. Този

подход може да генерира достатъчна доходност, която да ги направи икономически устойчиви.

Чрез облекчаване достъпа до пазара и възможностите за реализация на продукцията по късите вериги за доставка фамилните и по-малките стопанства могат да повишат своята доходност и да получат по-добра цена за продукцията си. Това ще допринесе за повишаване доходите, които тези стопанства имат от пазара и ще позволи да се повишат техните инвестиционни възможности, за да се намали зависимостта им от субсидии и очакванията им за инвестиционна публична подкрепа.

5. Повишаване на износа на селскостопански продукти с висока добавена стойност

Земеделието има положителен търговски баланс, но износът на непреработени продукти с ниска добавена стойност е преобладаващ. България е сред страните в ЕС, където стойността на износа, разделена на неговия обем е сред най-ниските в ЕС и се превишава от същото съотношение при вноса. Необходимо е стойността на аграрния износ и делът на селскостопанските продукти за пряка консумация в износа да се увеличат. Финансовата подкрепа и продължаването на промоционалните програми за насърчаване износа на аграрни стоки са от съществено значение за насърчаване на износа на земеделски продукти с по-висока добавена стойност. Необходимо е да има по-голяма институционална помощ и укрепване на организациите за насърчаване на аграрния износ.

На много от пазарите действат и има изисквания за покриване на стандарти за качество и други нетарифни ограничения, което затруднява местните производители. Те имат нужда от помощ при внедряване на стандарти за качество, които са търсени на международните пазари. Изграждането и подкрепата за укрепване капацитета на различните частни и публични организации, които да предлагат селскостопански стоки и продукти на външни пазари, са средство за разширяване експортните способности на земеделието.

6. Модернизация и внедряване на иновации и цифровизация в устойчиви стопанства, насърчаване на връзките между производителите и науката и създаване на условия за обмен на знания, иновации

Не толкова сравнителните конвенционални фактори в земеделието, като труд, земя, природни условия и др., а по-скоро новите технологии и иновации определят разликата в конкурентоспособността между отделните стопани. За да бъде успешно и конкурентоспособно дадено земеделие е важно не само да има достъп и да се въвеждат иновативни и модерни практики, но това да става на достъпни и създаващи предимства, а

не превръщащи се в бreme, разходи. Иновациите и новите технологии, включително в дигиталната област, се отличават с високи цени и високи разходи за внедряване. Големите и добре капитализирани стопанства са естествената целева група, където този тип земеделие най-лесно и бързо може да се развие. Тези стопанства могат да отговорят на условията за целесъобразност, ефективност и капацитет на посрещнати разходи по съфинансиране на иновативни технологии и модернизация на производството. Най-доброто решение е процесът на технологична модернизация и внедряване и разпространение на иновативни технологии да включва не само прекия доставчик и селскостопанския производител, а да се развие и разшири стойностната верига на иновативния процес чрез реално включване и на научната среда, като по този начин резултатите ще бъдат много по-широки и полезни. Налице е необходимост от внедряване на нови технологии и в средните стопанства, които са пазарно ориентирани и насочени към инвестиции и диверсификация на производствата.

Българското земеделие може да ускори своята конвергенция към ЕС и ръста на добавената стойност като заложи на иновационните решения за осигуряване на качествена и здравословна храна и обръщайки внимание на социалните и екологични аспекти от фермерската дейност. Научната и развойна дейност трябва да бъде поощрявана да създава и да внедрява в практиката нови решения и технологии. За успешното внедряване на иновации, било то производствени или оптимизиращи работните процеси, трябва да се създадат предпоставки за по-активното и ефективно взаимодействие между държавата, агробизнеса, академичните центрове и иноваторите. Подобряване на средата за навлизане на повече иновационни решения и проекти може да се постигне с насърчаване на публично-частното партньорство и общи колективни действия и инвестиции. По-доброто и пълноценно използване потенциала на българската селскостопанска наука може да допринесе за понижаване цената на иновационните решения и технологични инвестиции, както и да се повиши адаптивността и тяхната приложност в местните условия. Това налага насочване на повече усилия за колективна и браншова организация на иновационната дейност в земеделието, за да се повиши ефективността и целесъобразността от такива вложения.

България изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото. През последните години страната се нарежда на 26-то място в ЕС по интегрален Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI). По отношение на “Човешкия капитал” в областта на

цифровите технологии България отбелязва бавен прогрес, като общото равнище на уменията е сред най-ниското в ЕС.

Селскостопанския сектор не прави изключение от тази тенденция.

Процесът по засилване на връзките в AKIS е необходимо да се постигне чрез стимулиране на принципа “от долу на горе” на регионално ниво и участието на обединения на изследователите, университети, институти в ССА, БАН, съветнически организации, организациите на земеделски стопани и други заинтересовани лица и форми на организираност, които са участници и съставляват Системите за знания и иновации в селското стопанство (AKIS) и имат възможност по най-ефективен начин да отчетат нуждите от трансфер на знания и ползите от внедряване на цифрови технологии. При прилагане на принципа “от долу на горе” местните специфики могат да бъдат отчетени в най-голяма степен при трансфера на знания относно: всички изисквания, условия и задължения в областта на управлението, които се прилагат по отношение на земеделските стопани и останалите бенефициери, определени в стратегическия план по ОСП, включително изискванията и стандартите съгласно изискванията за условност в рамките на първи стълб, предварителните условия и условията за схеми за подпомагане, както и информацията относно финансовите инструменти и бизнес плановете, установени в стратегическия план по ОСП; добрите земеделски практики, щадящи околната среда и ползите на новите технологии, земеделските практики, които възпрепятстват развитието на антимикробна резистентност, както е посочено в Съобщението „Европейски план за действие „Едно здраве“ срещу антимикробната резистентност“; устойчиво въздействие върху природните ресурси - вода, почва, въздух; оползотворяване на отпадни продукти, кръгова икономика и биоикономика, управлението на риска; иновациите и внедрени и функциониращи в стопанствата цифрови технологии в селското стопанство и селските райони. Също така, необходимо е подпомагане за инвестиционни начинания, свързани с използването на цифрови технологии от стопанствата и насърчаване на млади ИТ специалисти към навлизане в сектора.

Стратегията за цифровизация на земеделието и селските райони описва въвеждането на автоматизация и роботизация на производството с използване на високопроизводителни машини и цифрови технологии като важно условие, за да може един земеделски стопанин да произвежда по-качествена продукция и да организира работата в своето стопанство по-ефективно.

Съгласно Стратегията, роботизацията и автоматизацията в земеделието е най-наложително да се внедри и увеличи в животновъдството поради факта, че тази инвестиция много бързо води до нарастване на производителността на животновъдните стопанства.

При стопанствата, занимаващи се с плодове и зеленчуци, е необходимо да се инвестира най-вече в машини за обработка и беритба на реколтата, насочени към автоматизация на работните процеси. Това се налага поради трудното намиране на работна ръка в земеделските райони. Съществуват машини, които позволяват провеждане на почти автоматизирана беритба и тяхното използване е наложително за подобряване на ефективността на земеделските дейности.

При полските култури е необходимо да се инвестира в модернизация на машини, инвентари, приложения и уеб-инструменти за цифровизация на земеделието. Целта е земеделските стопани да могат цифрово да следят къде, каква обработка са извършвали и да могат да планират следващите такива, както и да следят за качеството и да контролират работата на всеки механизатор.

7. Гарантиране на по-добри условия за устойчиво развитие на сектор пчеларство и повишаване на доходите на стопанствата, повишаване на тяхната устойчивост и конкурентоспособност чрез модернизация на стопанствата, използване на цифровизацията, както и по-широкото прилагане на подвижното пчеларство

Богатата и разнообразна флора на Балканския полуостров, както и подходящите природни, климатични и екологични условия в България, създават отлични условия за пчеларството в страната. Развитието на сектора се благоприятства и от дългогодишните традиции при производството на мед и пчелни продукти и доброто търсене от страна на потребителите.

В същото време България не се отличава от наблюдаваната в последните години тенденция в световен мащаб на загуба на част от пчелните семейства поради различни причини.

Като едни от основните причини за отпадане на пчелните семейства в отделните години могат да се посочат промяната в климата (студена зима, къса и нетипична пролет, сухо и горещо лято), намаляващите площи с медоносна растителност и монокултурно земеделие, в т.ч. липсата на разнообразен прашец и употребата на пестициди при провеждане на растителнозащитните мероприятия. Всички тези неблагоприятни фактори водят до отслабване на имунната система на пчелите и отключват различни болести, а оттам до ниски добиви, недобри икономически резултати и намалена конкурентоспособност.

Въпреки увеличението в броя на пчелните семейства, средният добив от едно семейство в страната в различните години се движи в рамките на 17–19 кг, което е недостатъчно за реализиране на сигурни и стабилни доходи на пчеларите.

Част от тези проблеми могат да се решат с повишаване на организираността на производителите и подобряване на пазарния им достъп – чрез обединяването им в групи и организации на производители, чрез стимулиране на създаването на “къси вериги” на доставки, модернизация - както и с използване на подвижно пчеларство в комбинация със средствата, които предоставят новите технологии, за наблюдение на пчелното семейство. В последните години се наблюдава отстъпление от прилагане на тази технология за производство, като броят на практикуващите подвижно пчеларство намалява - през 2018 г. с 24,5% на годишна база, до 364 стопанства, а пчелните семейства в тях - с 23,3%, до 26 571 броя. Сред факторите, ограничаващи този вид пчеларска дейност, остават липса на пазар на пчелоопрашването, проблеми с отравяния на пчелните семейства при провеждане на растително-защитните мероприятия, както и високи транспортни разходи.

В същото време, многобройните възможности, които цифровизацията предоставя, могат значително да облекчат дейностите по отглеждане на пчелните семейства: да предоставят достоверна, същевременно дистанционна информация за температура, влага, тегло на кошера, състоянието и местоположението на пчелните семейства, за появата на вредители и заболявания, както и предприемане на адекватни мерки при възникване на заплахи от различно естество и бързото им отстраняване. Чрез новите технологии може да се реши един от основните проблеми, свързан с отравянията на пчелните семейства, да се подобрят икономическите показатели на пчелното стопанство чрез намаляване на разходите за производство, да се постигне увеличаване на качеството и добивите, успоредно с това - да се осигури ефективна реализация на произведените мед и пчелни продукти. Не на последно място, внедряването на различни приложения ще допринесе за подобряване на комуникацията между администрацията и пчеларските асоциации, за постигане на по-ефективна работа и информизирано производство на пчеларите.

Друг ключов фактор за устойчиво развитие на пчеларството продължава да бъде достъпът до модернизиране и обновяване на останалите средства за производство и първичен добив на пчелен мед и пчелни продукти като част от подобряване на общите условия за производство в сектора.

8. Повишаване на конкурентоспособността на производителите и преработвателите в лозаро-винарския сектор, модернизация на стопанствата и предприятията за производство на вино. Стимулиране на експортната ориентация и подобряване на структурата в сектора.

Лозаро-винарският сектор притежава специфична структура, която включва първично производство на суровина (винено грозде), преработка и производство на акцизна стока с висока добавена стойност. Икономическите единици в сектора (гроздо- и винопроизводители) са тясно свързани помежду си и притежават потенциал за създаване на затворен цикъл на производството от полето до крайния продукт. От съществено значение за развитието на сектора е поддържането на висок лозарски потенциал – масиви с висококонкурентни сортове грозде, високо технологично оборудване за отглеждане на винено грозде, както и поддържането на винения потенциал на страната – предприятия с високотехнологично оборудване и достатъчен капацитет за производство на качествени вина, подходящи да задоволят нуждите на вътрешното потребление и на международния пазар на качествени вина.

За да постигне световните нива на развитие, лозаро-винарският сектор в България се нуждае от продукция на винено грозде, която да отговори на нуждите на сектора в национален и световен мащаб. От съществено значение е подновяването на лозарската структура чрез презасаждане на старите лозови масиви и конверсия на сортовия състав, така че да се гарантират висока добавена стойност, устойчиво развитие на сектора и жизнеспособност на отделните гроздопроизводители.

През 2017 г. общите площи с лозя в страната са 63 952 ха, от които 51 272 ха с лозови насаждения в стопанствата, а 12 680 ха с неподдържани лозя извън стопанствата. От тях са реколтирани 34 111 ха, от които 31 985 ха са с винени сортове лозя. Общото количество на продукцията възлиза на 201 529 тона, от които 182 131 тона грозде от винени сортове лозя. Средният добив от винените лозя от реколта 2017 година е 5 819 кг/ха. Този добив не задоволява нуждите на вътрешния пазар, както и на експортно ориентирани винопроизводители и е предпоставка за внос на винено грозде.

По отношение на възрастовата структура, ситуацията в България също не е особено благоприятна. Към 2017 г. общо 4,1% от всички винени лозя са на възраст до 3 години, докато масивите на възраст над 30 години са около 70% от общата структура на насажденията в страната. Тази възрастова структура създава неблагоприятни условия за

развитието на сектора в България, както и за подобряване на икономическите му показатели.

Производството на качествено вино от своя страна е процес, който изисква непрекъснати капиталовложения в предприятията, които да осигурят производствена, екологична, енергийна и икономическа ефективност, отговаряйки на стремежа в световен мащаб към високо технологично производство на качествени продукти, с нисък екологичен отпечатък.

В България се наблюдава негативна тенденция за намаляване в количествата произвеждано вино със защитено наименование на произход (ЗНП). Вино със ЗНП е вино, спадащо към категорията на качествените вина и тенденцията за спад в производството му е негативен сигнал за конкурентоспособността на качествени български вина от по-висок ценови клас, както на вътрешния, така и на международния пазар. През 2017 г. е налице значителен спад в производството на вина със ЗНП - по-малко от 8 000 хектолитра (през 2015 г. – 16 861 хектолитра). По-силен интерес сред винопроизводителите представлява производството на регионални вина със защитено географско указание (ЗГУ). След присъединяването към ЕС се засилва производството на вино от тази група, като ежегодно се произвеждат над 400 000 хектолитра, а в определени години е декларирано и производство над 500 000 хектолитра. Въпреки че ЗГУ е форма за гарантиране на качество, все пак тази група вина се отнасят към средния и по-ниския ценови диапазон. Традиционно високо е производството на сортови вина без ЗНП и ЗГУ и други вина без ЗГУ и ЗНП, които представляват и най-голямата група от произвеждани у нас вина. Те също се отнасят към трапезните вина и са от по-нисък ценови клас.

Подпомагането в сектора за укрепване на показателите в тези два аспекта – лозарски потенциал и производство на винено грозде и винопроизводство – ще даде възможност на икономическите единици, ангажирани с дейността в сектора, да бъдат конкурентоспособни и устойчиви на динамичните процеси в националното и световно стопанство. От съществено значение за поддържането на висок жизнен стандарт на икономическите контрагенти в сектора е осигуряването на стабилни взаимовръзки между тях, които да допринесат за трайното повишаване на производствените показатели. Чрез стабилизирането на гроздопроизводителите в посока да задоволяват нуждите на съвременния пазар, ще се създаде предпоставка за развитие и на винопроизводителите, които от своя страна ще съумяват да изкупуват и преработват произведената суровина.

9. Подобряване на достъпа до финансиране

Проблеми при осигуряване на финансиране от търговски банки срещат предимно малките и част от средните стопанства, както и развиващите дейност в селските райони, които не разполагат с активи на голяма стойност и не могат да покрият изисквания на банките за обезпечение. Предварителната оценка за финансови инструменти по ПРСР 2014-2020 показва, че затруднения с осигуряване на кредит имат животновъдните стопанства, които са смятани от търговските банки за по-рискови и средните лихвени нива за тях обикновено са по-високи. В допълнение, трудности при осигуряване на външно финансиране могат да изпитват и някои по-специфични таргет групи, като групите и организациите на производители, оперативните групи по ЕПИ за изпълняваните от тях иновативни проекти и младите фермери, които стартират земеделска дейност. Също така, кризата, причинена от COVID 19, създаде проблеми с ликвидността и показва необходимостта от достъп до оборотни средства на приемливи лихвени нива за продължаване на дейността на стопанствата. Това изисква развитието на специални финансови инструменти за облекчаване на достъпа на земеделските производители до външни финансови ресурси. Конкретните случаи и форми на финансиране чрез финансови инструменти ще бъдат определени на база резултатите от предварителната оценка за тяхното използване, както и въз основа на рамката на подготвената за това инвестиционна стратегия.

Специфична цел 3 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА ПОЗИЦИЯТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА СТОЙНОСТТА

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Подобрена позиция на земеделските производители от секторите зърно, технически култури във веригата на стойността. 2. Нарастване на добавената стойност на производствата на: мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти; на хляб и тестени изделия; на биологични продукти. 3. Подобрената регулаторна уредба и повишаването на изискванията за получаване на субсидии допринасят за изсветляване на отрасъла. 4. Повишен интерес на земеделските производители към късите вериги за доставка, които са предпоставка не само за увеличаване доходите на производителите, но засилват и конкуренцията. 5. Утвърдени нови канали за продажба на биологични продукти в търговската мрежа. 6. Създаване на възможност за директни доставки - след приемането през 2010 г. на Наредба 26 всички биологични производители имат възможност да преработват и продават директно на потребителя малки количества храни от животински произход (месо, мляко, яйца, пчелен мед, риба). 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Намалява дялът на първичното производство от секторите мляко, месо, плодове и зеленчуци в добавената стойност. 2. Земеделското производство предоставя сравнително ценово конкурентна, но недостатъчна по обем суровина. 3. Капацитетът на преработвателните предприятия е натоварен частично. 4. Недостатъчен потенциал за иновационни внедрявания поради относително малките размери на предприятията, слабости по отношение реализацията и икономиите от мащаба. 5. Значителен дял от земеделските производители са практически изключени от веригата на стойността. 6. При много от основните продукти има висока асиметрия на изкупните цени с цените на дребно по веригата. 7. Малък брой организации и групи на производителите, с малък брой активни членове и с нисък дял на търгуваната от ОП и ГП продукция. 8. Слаба вертикална интеграция по веригата на стойността. 9. Липса на пазарна информация за оборотите от продажба на биологични продукти в страната – български и вносни. Малък брой преработвателни предприятия на биопродукти за някои от секторите, като месопреработка и зърнопреработка. 10. По-високи цени за биологичните продукти в България, в сравнение с еквивалентните биологични продукти в други страни, както и слаба конкурентна позиция на биологичните продукти в сравнение с еквивалентните конвенционални продукти в страната. 11. Липса на нагласи за сдружаване сред биологичните производители
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Подкрепа на инвестициите на преработвателните предприятия в собствено производство на суровини или в собствена преработвателна база. 2. Обвързване на инвестиционната подкрепа в преработката със стандарти за качество и използване на местни суровини. 3. Обвързване инвестиционното подпомагане в ХВП с ангажименти за интегриране и осигуряване на услуги на местни земеделски производители. 4. Подкрепа на дейности на преработвателните предприятия за обслужване на 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наличие на висок конкурентен натиск от внос в секторите месо, мляко, плодове и зеленчуци. 2. Достъпът до пазара става по-скъп и труден, заради необходимостта от въвеждане на нови стандарти и изисквания. 3. Зависимостта на ХВП в много от случаите от вносна суровина за преработка прави отрасъла негъвкав и уврежда конкурентоспособността му. 4. Непропорционалната пазарна сила на отделните звена по веригата на стойността

<p>интеграционните процеси - окачествяване, изкупуване, съхраняване, транспорт на суровините.</p> <p>5. Предприемане на действия за регламентиране продажбите чрез къси вериги на доставка.</p> <p>6. Осигуряване на възможности за по-голяма и адекватна на нуждите и на икономическите показатели инвестиционна подкрепа за късите вериги на доставки.</p> <p>7. Търсене на допълнителни механизми за борба с нелоялните търговски практики.</p> <p>8. Европейска воля за борба с нелоялната търговия и злоупотребата с търговско положение, чрез правила и с либерализация и облекчаване на пазарния достъп.</p> <p>9. Подобряване на нормативната уредба, регламентираща дейността на групи и организации на биологични производители и преработватели съгласно Регламент 848/2018.</p> <p>10. Вертикално стимулиране на местни икономически инициативи и на нагласите за сдружаване.</p> <p>11. Стимулиране на износа чрез осигуряване на подкрепа за участие в изложения и организиране на посещения, B2B и B2C срещи с потенциални клиенти от други държави.</p>	<p>ощетява най-вече земеделските сектори.</p> <p>5. Нови неблагоприятни тенденции в търговските политики</p> <p>6. Липса на нагласи за сдружаване сред био- производителите и преработвателите, което е бариера пред успешната пазарна реализация на нишови продукти с растящ пазар, но търсещи по-големи партидни количества.</p> <p>7. Бавни темпове на развитие на биопроизводството, предвид изключително конкурентната среда на пазара.</p>
---	--

Потребности по Специфична цел 3 на регламента:

ПОДОБРЯВАНЕ НА ПОЗИЦИЯТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА СТОЙНОСТТА

1. Повишаване нивото на организираност на земеделските производители

Малкият брой на активните членове в ОП и ГП и ниското равнище на организираност на земеделските производители и в други форми на коопериране, измерено с дял на търгуваната от обединенията продукция в общия дял на продажбите на земеделска продукция са характеристиките, които определят слабия ефект от функционирането на ГП/ОП и други форми на традиционно коопериране върху концентрацията на производството, конкурентоспособността, пазарната мощ и договорната сила на земеделските производители. Това е и причината за маргиналното влияние на ГП/ОП върху доставката на качествени суровини за преработвателната промишленост и спазването на екологичните стандарти в българското земеделие. Недоверието на земеделските производители към сдружаване в ОП/ГП затрудняват тяхното развитие. Ниската стойност на подкрепата и високите административни разходи демотивират ОП да се възползват от възможностите за подкрепа на инвестиции чрез прилагането на оперативни програми. Създадените възможности не се използват пълноценно и не оказват значим ефект върху развитието на интеграционните процеси и подобряването на конкурентната среда. Слаба е вертикалната интеграция на производители и преработватели. Значителните транзакционни и логистични разходи демотивират и двете страни за формиране на сътрудничество.

Необходимо е да бъде повишена мотивацията на земеделските производители за членство в ГП/ОП, посредством определяне на приоритети за ГП/ОП при кандидатстване по мерките на ПРСР и държавните помощи. Това е особено важно за малките и средните производители, ГП, ОП, фермерско коопериране, земеделско коопериране и други форми на обединения за повишаване на тяхната конкурентоспособност и устойчивост. Целта е да бъдат направени инвестиции в оборудване и въвеждане на иновации, които са невъзможни за осигуряване от отделните земеделски производители. Наред с хоризонталния подход е наложително насърчаване на вертикалния модел на сдружаване между производители и преработватели, което да стимулира осигуряването на местни суровини и повишаването на ефективността на производството и преработката. Необходимо е насърчаване сдружаването на биопроизводителите за постигане икономии от мащаби.

Крайната цел е съчетаването на икономическите интереси на участниците по веригата на стойността и справедливо разпределение на дохода от реализация на крайните продукти между тях.

2. Подобряване пазарния достъп на малките земеделски стопанства

Резултатите от анализа дават основание да бъде оценено като неравностойно и неустойчиво участието на земеделските производители в създаването и разпределението на добавената стойност във веригите на доставка в секторите „Мляко и млечни продукти“, „Месо“, „Плодове и зеленчуци“ и „Биологично производство“. Намалява делът на първичното производство в добавената стойност на тези сектори. Голяма част от земеделските производители са изключени и не са интегрирани във веригата на стойността. Особено остър е проблемът за млечното животновъдство. Като се има предвид, че 49% от суровото мляко остава за собствена консумация или се реализира чрез директни продажби и същевременно само 15% от произведеното мляко е от регистрирани по Наредба № 26 от 2010 г. за директни доставки на малки количества суровини обекти, става ясно, че около 30% от произведеното мляко не се реализира на пазара. Достъпът до пазара става по-скъп и труден заради необходимостта от въвеждане на нови стандарти и изисквания.

Налага се потребността от осигуряване на възможности за по-голяма и адекватна на нуждите и на икономическите показатели инвестиционна подкрепа за късите вериги на доставки, което е предпоставка за увеличаване доходите на производителите и засилване на конкуренцията. Необходимо е да се осигури подкрепа за създаване и изграждане на публична пазарна инфраструктура за обслужване пазарната реализация в сектор „Плодове и зеленчуци“ и „Биологично производство“, за да се разшири достъпът на малките стопанства до пазара и да се увеличи делът на първичното производство от този сектор в добавената стойност. Чрез популяризиране на късите вериги ще се създаде възможност за реализиране на цялата произведена продукция от фермерите и операторите от една страна, а от друга, потребителите ще имат възможност да се запознаят с качествата и характеристиките на стоките, което ще подобри позицията на първичния производител. Възможно е да се повиши организираността на производителите на биологична продукция или отделно място в рамките на борсите в големите градове. Така раздробеността и малките размери на стопанствата ще могат да бъдат преодоляни и ще се създадат условия за развиване на дребен семеен селскостопански бизнес с нишови продукти.

3. Допълване и подобряване на регулацията за директните продажби

За разглеждания период се отчита незначителен относителен дял на фермите регистрирани по НАРЕДБА № 26 от 2010 г. за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход (производители в първичния сектор на млякото - 1,7% от всички; произвеждащи яйца - 1% от стопанствата; месото и рибата – под 1% от производителите). Отчетено е слабо развитие на директните продажби на мляко чрез млекомати, както и слабо развитие на директните продажби от фермите в секторите „Мляко и млечни продукти“ и „Месо“.

Налага се потребността от облекчаване на изискванията, регламентиращи късите вериги на доставка, което е предпоставка за изсветляването им и свободното им функциониране. Необходимо е обвързване на подпомагането с резултати като производство и реализирани обороти. Налага се преглед на контрола на и по отношение на стандартите за безопасност при продажбите от късите вериги, съобразени с възможностите на земеделските производители. Регулирането на директните продажби е необходимо за засилване на контрола върху хигиенните и екологични стандарти при продажбите на хранителни суровини и продукти.

4. Разширяване и развитие на мерките и механизмите за борба с нелоялните търговски практики

При съществуващата вертикална структура селскостопанските производители са отделени от преработватели и търговци и имат неравностойна пазарна сила. За изследвания период се отбелязва, че разходите за реализация на българските производители са се увеличили от 30% до над 50% от стойността на продажбите за някои продукти в резултат на неподлежащите на договаряне условия на международните търговски вериги. В анализа се подчертава, че българските производители продават на загуба или без печалба, като частично компенсират чрез другите канали.

В тези условия търговските вериги прилагат нелоялни търговски практики и влошават позицията на земеделските производители във веригата на стойността. Намалява делът на изкупните цени в цените на дребно (с изключение на цените в сектор свинско месо) за периода 2007-2018 г., което показва, че веригата на стойността е неефективна, прехвърляща доходи от нараснали цени в полза на преработватели и търговци. Измерени са високи стойности на ценова асиметрия в предаването на изкупните цени по пазарната верига за секторите зърно, мляко, свинско месо, плодове и зеленчуци, което показва, че движението

на изкупните цени и цените по търговската верига се разминават съществено, което обикновено ощетява производителите. В този случай на асиметрична пазарна мощ по търговските вериги е необходимо да се защитят интересите на земеделските производители и на преработвателите.

Високата концентрация на производството в хранително-преработвателния сектор и търговията, в сравнение с тази в някои от секторите на земеделското производство, както и неблагоприятните за земеделските производители търговски практики, поставят въпроса за ефективното и пълно приложение на Закона за защита на конкуренцията, така че да се предотвратят появата на доминиращи стопански структури и налагането на съмнителни договорни отношения. Необходимо е да се въведат механизми за определяне цената на селскостопанските и хранителните продукти в рамковите договори на производителите с търговците и посредниците. Повече прозрачност в ценообразуването ще бъде от полза както на производителите, така и на потребителите. Налага се необходимостта от осигуряване на ефективен контрол върху етикетирането и маркетинга на храните за борба с нелоялните търговски практики, които влошават позицията на земеделските производители във веригата на стойността. Следва да засили контролът по премахване на практиката на заблуждаващо етикетиране. Липсата на информираност у потребителите прави биопродуктите лесни за подмяна с други, обозначавани като „еко“, „натурални“, „фермерски“, „домашни“ и т.н., което компрометира разрастването пазара на биологични стоки.

5. Засилване на контрола над вноса на суровини

За целия изследван период секторите „Мляко и млечни продукти“ и „Месо“ са с отрицателен търговски баланс. Влошават се ценовата конкурентоспособност, ефективността, рентабилността на производството и финансовите резултати от дейността. За повишаване на конкурентостта на отрасъла е необходимо да се създаде равнопоставеност между субектите, ангажирани по веригата производство, преработка, търговия, потребление на храни. Налага се потребността от засилване на контрола на вътреобщностните доставки и вноса от трети страни и ефективен контрол по отношение на качеството на внасяните селскостопански и хранителни продукти. Осигуряването на ефективен контрол над качеството на внасяните селскостопански и хранителни продукти цели премахване на неравностойната конкуренция с вътреобщностни доставки на нискокачествени стоки и нерегламентираният внос на нискокачествена продукция от трети страни.

6. Осигуряване на необходимото количество и качество местни суровини за по-пълно използване на капацитета на предприятията и повишаване добавената стойност и ефективността на предприятията от ХВП

Огромно е значението, което имат суровините за резултатите от дейността на предприятията от ХВП и особено на тези от секторите производство и преработка на месо, производство на мляко и млечни продукти, преработка и консервиране на плодове и зеленчуци. Това са сектори, които години наред имат проблем с недостига на местни суровини. Капацитетът на преработвателните предприятия за преработка на червено месо е натоварен частично, което оскъпява продукцията и намалява тяхната конкурентоспособност. Една от причините за това е и високата степен на самозадоволяване, която се отчита в отрасъла, като по-голямата част от производството на телешко и говеждо месо се консумира директно в стопанствата и въобще не достига до преработвателите, което води до пропуснати ползи.

По отношение на позицията на секторите на ХВП в създаването и разпределението на добавената стойност в секторните вериги на храните за анализирания период са установени неблагоприятни тенденции, пропуснати ползи, неизползвани резерви за повишаване на добавената стойност. Процесът на създаване на добавена стойност в отрасъла се възпрепятства от ниското равнище на иновации и недостатъчен потенциал за иновационни внедрявания. Решаването на проблема изисква използване на публична подкрепа за трансфер на знания към предприятията (предоставяне на знания, свързани с иновации на продукти, процеси и услуги).

Необходимо е проследяване на капацитета на преработвателните мощности и отдаване на приоритет на инвестициите на земеделски производители в собствена преработвателна база, както и обвързване на инвестиционната подкрепа в преработката със стандарти за качество и използване на местни суровини. Необходимо е отдаването на приоритет за суровини и храни, произведени по биологичен начин и поощряване на производството на земеделски продукти и храни със защитени географски означения и с традиционно специфичен характер съгласно Регламент (ЕС) № 1151/2012. Приоритетно следва да бъде финансирането на иновационни проекти, утвърждаване на качествени хранителни продукти със специфични национални и регионални характеристики - със защитено географско указание, с традиционно специфичен характер; използване на европейските фондове за реклама на биологично производство, традиционни продукти и експортно субсидиране;

стимулиране на биологичното производство и защитени марки чрез финансова подкрепа за сертифицирането им.

Налага се необходимостта от осигуряване на подкрепа за иновации и инвестиции в модернизиране на предприятията от ХВП. От ключово значение за повишаване на добавената стойност в ХВП е ефективната инвестиционната подкрепа, измерена с коефициент на инвестиране (брутни инвестиции в дълготрайни материални активи на единица добавена стойност по факторни разходи). Предпоставка за постигането на ефективност на подкрепата е икономическата обосновка на избора на приоритетни сектори и бенефициенти от гледна точка на потенциала им за устойчиво функциониране.

Специфична цел 4 на регламента: ПРИНОС ЗА СМЕКЧАВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И ЗА АДАПТАЦИЯ КЪМ НЕГО, КАКТО И ЗА УСТОЙЧИВАТА ЕНЕРГИЯ

SWOT Анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основните ПГ, емитирани от селското стопанство намаляват с 52% в периода 1988-2017, като дългосрочна тенденция. 2. Емисиите на метан намаляват след 2000 г. главно поради биологичната (ентерична) ферментация при преживните животни във връзка със спада на броя животни в страната. 3. Действащ непрекъснат мониторинг на емисиите и поглъщането на CO₂-емисии от земеделски и горски почви. 4. Високият дял на Екологично Насочена Площ (ЕНП) в зелените плащания, азотфиксиращи, междинни и прихващащи култури, схемата за протеинови култури, мерките за агроекология и климат и биоземеделие, показват стремеж за подобряване на азотния баланс и за намаляване емисиите на CO₂ 5. Биогенните елементи в почвите на обработваеми земи и тревни площи показват високо съдържание на органичен С и средна запасеност с N и P. 6. Потребената енергия в сектора „Селско, горско стопанство и рибовъдство“ намалява. 7. Съществуват добри условия в селското и горското стопанство за инвестиции в устойчива енергия, както и производство на различни суровини. 8. Площите за екстензивно пашуване като дял от ИЗП, използвана за екстензивна паша, се увеличават в периода 2007-2017 г. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Увеличение на интензивността на земеползването. Земеделските земи за отчетния период са с високо ниво на междугодишна променливост. 2. При обработваемите площи се запазва нетното емитиране на ПГ. 3. Поглъщанията на ПГ (анализа на LULUCF и нетното прихващане в CO₂-екв.) намаляват след 2005 г. като цяло с 31% в сравнение с базовата година. Основната причина е спадът на отпадъците от категория горски земи (поради увеличен добив на дървесина и оползотворяване на дървесните остатъци) и лекото увеличение на емисиите от категории обработваеми земи, влажни зони и други земи. 4. Завишено ниво на емисиите на N₂O в общите емисии на ПГ, емитирани от земеделството. 5. Изменението на запасите от въглерод в почвения резерв при преобразуване на тревни площи в културни посеви (дехумификация). Отстраняването на растителните остатъци и отпадъци от почвената повърхност препятства връщането на органичен въглерод в почвата, което се случва при гниенето им на място.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поддържане на площите със сеитбообороти и азотфиксиращи култури. Диверсификация на култури, междинни/покривни култури и зелено торене. 2. Насърчаване на практиките за биологично и интегрирано земеделие. 3. Стимулиране на консервационни земеделски практики - технология за зърнено-житни и др. култури: намалени почвообработки – минимални или нулеви и директна сеитба, заравяне на растителни остатъци, прихващане на С-емисии. 4. Опазването на тревните площи като ПЗП и добро управление на пасищата (включително темпът на нарастване на екстензивното пашуване) може да окаже благоприятно въздействие за регулиране на климата като ускори атмосферното прихващане (отстраняване) на въглерод (С) в почвата. 5. Добро управление на съществуващите горски площи, живи плетове, дървесни буферни ивици и залесени площи на земеделска земя за оптимизиране на ползите от осигуряване подслон както за добитъка, така и за посевите. 6. Селекция на култури и разработване на култури, приспособени към 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Неустойчива употреба на минерални торове и изгаряне на растителни остатъци от стърнищата. 2. Площите под минерално торене се увеличават (вкл. площите с основни култури пшеница, царевица и слънчоглед). 3. Площите под органично торене (необработена оборски тор) се увеличават. 4. Има риск за почвите в страната от загуба на почвен С поради отрицателен до нулев баланс органичния въглерод, като в бъдеще това може да доведе до изтощаване на почвата и ниска активност на почвените организми. 5. Очаква се климатичните промени, чрез увеличаване на температурите, да доведат до нарастване риска от засушавания, което може да има отрицателно въздействие и по-продължителен вегетационен период на посевите и пасищата. Може да се засили разпространението на патогенни заболявания при животните.

<p>климатичните промени. По-дългият вегетационен период би позволил по-добро разпространение на отделните видове и ще подобри възможностите за отглеждане на нови, по-термофилни видове или вторични култури.</p> <p>7. Подобряване и поддържане на структурата и качеството на почвата и увеличаване на запасите от ПОВ чрез практики (пример: възстановяване/поддържане/създаване на тревни площи).</p> <p>8. Възможности за екологизиране, преобразуване на обработваеми земи в постоянно затревени площи с цел смекчаване на последиците от изменението на климата.</p>	
---	--

Потребности по Специфична цел 4 на регламента:

ПРИНОС ЗА СМЕКЧАВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И ЗА АДАПТАЦИЯ КЪМ НЕГО, КАКТО И ЗА УСТОЙЧИВАТА ЕНЕРГИЯ

1. Намаляване на емисиите на парникови газове от селското стопанство.

Сектор „Селското стопанство“ допринася за 10,69% от общата сума на емисиите на парникови газове в България. Те се получават в резултат на дейности и процеси, свързани с производство и преработка на селскостопанска продукция, торене на почвите и третиране на животинските отпадъци. Основните източници на емисии на ПГ са: емисиите на CO₂ (въглероден диоксид), емисиите на CH₄ (метан), емисии на N₂O (диазотен оксид). В сравнение с другите сектори, които емитират ПГ, сектор „Селско стопанство“ е основен източник на емисии на N₂O (около 87% от емисиите за страната). Основни причини са неустойчива употреба на минерални торове и управление и третиране на оборски тор. Връзка със Стратегически документи:

- Регламент (ЕС) 2018/842 на Европейския Парламент и на СЪВЕТА от 30 май 2018 година за задължителните годишни намаления на емисиите на парникови газове за държавите членки през периода 2021-2030 г., допринасящи за действията в областта на климата в изпълнение на задълженията, поети по Парижкото споразумение, и за изменение на Регламент (ЕС) № 525/2013.
- Национална стратегия за адаптация към изменението на климата
- Интегриран план в областта на енергетиката и климата на Република България 2021 – 2030 г. – за сектор селското стопанство се определени основни цели.

2. Увеличаване на органичния въглерод в почвата

Органичният въглерод (ОВ) в почвата е основният компонент на органичната материя в почвата и е изключително важен при всички почвени процеси. Нивата му може да варират силно в зависимост от естествените процеси (климат, земна покривка, почвен материал и т.н.) и фактори, предизвикани от човека, като земеползването и управлението. България се намира сред страните с отрицателен до нулев баланс на ОВ в сравнение с Европейските обработваеми почви. Този факт сочи по-високи нива на разход спрямо приход на почвен С, което в бъдеще може да доведе до изтощаване на почвата и ниска активност на почвените организми. Поддържането на структурата и качеството на почвата и увеличаване на запасите от ОВ трябва

да се поддържа с практики като възстановяване на тревни площи, минимални и нулеви обработки на почвата, подходящи сеитбообращения с азотофиксиращи култури, покривни култури, зелено торене и други. Улавянето на въглерод в селското стопанство може да бъде постигнато чрез управлението на земята, като това оказва значително влияние върху запасите от почвения ОВ. Преобразуването на площи с естествена растителност (например горски, тревни площи, влажни зони, торф) в обработваема земеделска земя води до постепенно намаляване на съдържанието на ОВ с течение на времето. Основно този процес се дължи на окисляването на въглерода по време оран и извличането на органичните вещества чрез прибиране на реколтата.

Екстензивното пашуване допринася за намаляване на уплътняването на почвата вследствие на по-малкия брой животни на единица площ, намаляване на водоплощната ерозия и запазване на биоразнообразието от пасищни видове растения. Добрите практики за управление на пасищата (вкл. неприлагането на пестициди и торове, животинските единици и интензивността на пашата) способстват за предпазване от ерозия на почвата, увеличаване пашата на животните и поддържане на тенденцията за намаляване на нетните емисии на CO₂ от тях.

3. Производство на енергия от възобновяеми източници от селското стопанство (от водна, вятърна, слънчева, геотермална енергия и остатъчна/отпадъчна биомаса от селското стопанство)

Използването на енергията от ВИ, според изискването на Директивата за насърчаване използването на енергия от ВИ, се поощрява (ЕС прие нова политическа рамка за постигане на дял от 32% ВЕ до 2030 г.) в три направления, първото от които е: „Потребление на електроенергия – от водна, вятърна, слънчева и геотермална енергия и биомаса“. Климатичните условия в България са благоприятни за развитие на сектора на възобновяемата енергия, като основният ВИ, който се използва в страната, е *биомасата*, чийто дял представлява 87% от крайното потребление на енергия от ВИ. Биомасата от селското стопанство включва: растителни и животински остатъци и отпадъци, както и остатъци и отпадъци от дърводобива, като съгласно данните в Стратегията за укрепване на ролята на аграрния сектор в биоикономиката се откроява потенциалът на оползотворяване на животинските остатъци, както за производство на вторични продукти при следване на кръгов модел на производство, така и за енергия.

За 2018 г. крайното потребление на енергия в сектор „Селско, горско стопанство и рибовъдство“ е 173,2 ktce, от които 7,8 ktce е осигурено от БЕ, или дялът на БЕ е 4,5%. За хранителната промишленост съответните стойности са: крайно потребление 227,7 ktce, принос на БЕ - 9,4 ktce, дял на БЕ – 4%.

4. Потребност от използването на култури и сортове, приспособени към климата

Климатичните модели прогнозират, че за територията на България климатичните промени ще са свързани с общо покачване на температурите, затопляне на зимните периоди и засушаване през лятото. В същото време, броят и интензитетът на екстремни климатични прояви като горещи или студени вълни, силни бури, натрупване на мокър сняг и лед се очаква да се увеличи. Екстремните метеорологични явления и постепенните климатични промени могат да окажат силно въздействие върху добивите и качеството на продукцията. Специфичните рискове от изменението на климата и уязвимостите в растениевъдството в България са, както следва:

- *Промени в продължителността на вегетационния сезон:* По-дългият вегетационен период би позволил по-добро разпространение на отделните видове и ще подобри възможностите за отглеждане на нови, по-термофилни видове или вторични култури.
- *Агро-фенология:* В България се очаква по-ранно цъфтене на дърветата, по-дълъг сезон за лозята и промени в другите естествени цикли на културите, което оказва влияние върху крайните добиви. В случая на зърнените култури се очакват по-нататъшно свиване на междуфазовите периоди от цъфтежа до узряването. По-краткият репродуктивен период също би означавал по-малко време за пълнене на зърното, което би имало отрицателно въздействие върху добивите.

Необходимо е да се насърчава отглеждането на култури, изискващи по-малко напояване в райони с недостиг на вода и с риск от засушаване.

5. Потребност от прилагане на нискоинтензивни земеделски практики като консервационно, интегрирано и биологично земеделие

Въпреки отчетеното през 2017 г. и в предходните години високо съдържание на органичен С и средна запасеност с N и Р в ОЗ и ПЗП, моделът на запасите от органичен почвен С в

повърхностния слой 0–30 cm в Европейските почви показва относително ниски до средни запаси в почвите на страната. Загриженост будят емисиите на N₂O в общите емисии на ПГ, емитирани от земеделието, поради това че N₂O е около 340 пъти по-висок CO₂-екв. в сравнение с метана. Около 87% от N₂O се отделят от земеделски източници с основни причини неустойчива употреба на минерални торове (вкл. площите с основни култури пшеница, царевица и слънчоглед), въпреки че количеството приложен минерален тор на ха се запазва ниско до средно и изгарянето на растителни остатъци от стърнища (те са ниски за България в сравнение с високите емисии някои ДЧ на ЕС като цяло, което показва добър ефект от ограниченията в ДЗЕС досега). Следователно, необходима е подкрепата на практики, ограничаващи отделянето на N₂O от почвите, както и за запазване на органичното вещество като цяло, например сеитбооборот и азотфиксиращи култури, диверсификация на култури, промеждутъчни култури и зелено торене, площи под биологично земеделие (отделянето на NO₃ е с 35-60%, по-малко е отделянето на N₂O, повече е прихванатият CO₂ в почвата – от 40 до 2000 кг C/1 ха/1 год., а ерозията е до 4 пъти по-малко, както и съхранението на енергия с намаление до около 50%), консервационни земеделски практики - технология за зърнено-житни и други култури с намалени почвообработки – минимални и нулеви и директна сеитба (намаляване на използваните горива и хербициди), заравяне на растителни остатъци, с прихващане на C-емисии, запазване на органичния C и влагата в повърхностния почвен слой и др.

Нуждата от повишен контрол върху пръскането и наторяването с пестициди ще окаже позитивен ефект върху околната среда, включително и за намаляване измирането на пчелите съобразно актуализирания „Национален план за действие за устойчива употреба на пестициди в Република България“.

Подобни практики ще отговорят и на целите на Зелената сделка (Стратегията за биоразнообразие и Стратегията „От фермата до трапезата“) за значително намаляване употребата на минерални торове и химични пестицидни средства.

6. Увеличаване на производството на биомаса с животински произход

С увеличаването на мащабите на животновъдството в стопанствата през годините се увеличават и обемите отпадъчни животински субстрати, които трябва да бъдат обработвани. В тази връзка са необходими по-ефективни методи и технологии за третиране на животинската

тор с възможности за нейното оползотворяване. Освен като обогатител за почвата, този изобилен и неизбежно свързан със селскостопанската дейност отпадъчен субстрат започва да се използва и като потенциален източник на енергия. Животновъдството е основен замърсител с метан и азотни оксиди. Остатъците и отпадъците от животновъдството, които могат да се използват за производство на биоенергия, включват животински екскременти и постеля. Те могат да бъдат подложени на анаеробна ферментация за получаване на биогаз. Биогазът, получен от анаеробната ферментация, може да се използва за когенерация на електроенергия и топлина, а сухият остатък от процеса, който съдържа въглерод, фосфор и азот, може да се компостира и да се използва за торене (биотор).

7. Противодействие с болестите по животните и борба с патогенните заболявания

Животновъдството ще бъде неблагоприятно засегнато от по-големия топлинен стрес вследствие повишаването на температурата и влажността на въздуха, което засяга здравето и доброто физическо състояние на животните. Промените в температурата и валежите могат да засегнат животновъдството по отношение на възпроизводството, метаболизма и здравето. Промените в температурата и валежите също може да доведат до разпространение на патогени, а паразитите могат да повлияят на разпространението на болести, като едновременно с това се намалява производителността на животните и се увеличава смъртността. Промените в климата може също да засегнат наличието и качеството на фуражните и пасищни ресурси.

Климатичните промени играят ролята на катализатор за промяната на спектъра на патогенност. Промените в климата, а оттам и в екологията на гостоприемниковите популации (в т.ч. на резервоарните и на векторните видове животни), на инфекциозния агент или на едните и другите едновременно, се считат като водещ механизъм за промяна в диапазона на системата „гостоприемник - патоген”. Едновременно с това те са и фактори, които затрудняват контрола върху тези болести. Болестите на животните водят до повишена смъртност или непреки загуби (допълнителни разходи за лекарства, разходи за извънреден труд и икономически загуби).

Устойчиво управление на горските територии - СЕКТОР ГОРИ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Делът на горските масиви от използваната земя нараства.
2. Увеличение на производството и на износа на продукти от горския сектор.
3. ОСП благоприятно влияе върху конкурентоспособността на горския сектор. Темпът на нарастване на БДС на българското горско стопанство следва положителния темп на нарастване на БДС на ниво ЕС-28.
4. Съотношението между общия прираст и действителното ползване на дървесина в България е сравнително благоприятно (около 60%), което е показател за устойчивото управление на горите у нас, тъй като има непрекъснато трайно акумулиране на запас.
5. Запасите на въглерод в живата биомаса на горските дървесни видове и мъртвата дървесина отбелязват тенденция на нарастване, което потвърждава ролята на горите в България в компенсиране на отделените емисии на парникови газове и смекчаване на влиянието на климатичните промени.
6. Промяната в нивата на въглеродни запаси в трите основни склада на въглерод – биомаса, мъртва органична материя и почви, представлява основата при изчисляване на поглъщането или отделянето на CO₂ от горите.

СЛАБИ СТРАНИ

1. Връзката между науката и горския бизнес, въвеждането на иновации и трансферът на технологии в горския сектор са слабо развити.
2. ОСП не създава трайни тенденции на запазване и увеличение на броя на заетите в горското стопанство.
3. До този момент на национално ниво не са оценявани състоянието и тенденциите в развитието на ландшафтни модели, влиянието на динамиката на промените в ландшафта върху значими за горските екосистеми екологични процеси и не са докладвани данни.
4. Липсва Закон за ландшафта, национална класификация и класификационна схема за определяне на типовете горски ландшафти в България, както и проведено обсъждане с участието на всички заинтересовани страни за необходимостта от възприемане на ландшафтен подход при управлението на горските територии.
5. Осезаем недостатък е липсата на ангажираност на собствениците на гори, на общините и другите заинтересовани страни към охраната на горите, на превантивните действия и гасенето на горски пожари.
6. Ненавременно и недостатъчно финансиране на противопожарните мероприятия в горските територии и в близост до тях.
7. Недостатъчно развита информационна система за горите, липса на горски кадастър и на Национална инвентаризация на горските територии.
8. Липсва Национална горска инвентаризация като инструмент, който показва развитието на горския ресурс в количествено и качествено отношение и осигурява информация за въглеродния баланс в българските гори.
9. Необходимост от отразяване на реките в горски фонд, наличието на водоизточници за питейни води и санитарно-охранителни зони с цел определяне на връзката между горски екосистеми и води и устойчиво управление, тъй като в голяма част от лесоустройствените планове те не са отразени.
10. Недостатъчно интегриране на дейностите по запазване на биологичното разнообразие с горското планиране и със стопанисването на горите, в т.ч. липса на инвентаризация на горското биоразнообразие и картиране на мъртвата дървесина като важен компонент на горските екосистеми.
11. Промяна в реда и режимите за предоставяне на разрешителни за добив на инертни материали и минерални суровини с оглед засилване на контрола и постигане на по-висока ефективност при неговото прилагане.

ВЪЗМОЖНОСТИ

1. Разписване на ясни условия за допустимост за подпомагане на пасища и ливади, които да бъдат съобразени с особеностите на природните дадености в страната, както и с ограниченията по НАТУРА 2000 и райони със замърсяване на подземни води с нитрати, приоритетно в близост до водоизточници на питейна вода.
2. Отрасълът може да бъде оценен като перспективен предвид наличието на достатъчен суровинен ресурс, устойчиви вътрешни и външни пазарни позиции на произведените продукти.
3. През следващите десетилетия се очаква увеличение на дървесните запаси и натрупване на въглерод поради растеж на млади гори.
4. Необходимо е опазване на наличните „горещи точки“ на биологично разнообразие, участъци с гори във фаза на старост, групи от биотопни дървета и поддържане на подходящи коридори между тях, за да се осигури свързаност и потенциал за миграция на индивиди и генетичен обмен.
5. Опазване на естествения видов състав на горите и свързаността между горските парцели с естествен характер в тези зони.
6. Идентифициране на ключови местообитания и поддържането им с оглед осигуряване на реална защита на видовете с ограничено разпространение.
7. Необходимо е прилагане на мерки за ограничаване на навлизането на инвазивни видове, особено насекоми и гъби, в горските екосистеми, както и обучение сред обществеността.
8. Необходимо е да се доразвие единната (географска) информационна система за горите, включително за сигнализиране, отчет и анализ на горските пожари в страната като се отразят реки и питейни водоизточници.
9. Подобряване стопанисването на горите във водосбора на повърхностните водни тела, предназначени за питейно-битово водоснабдяване, увеличаване горските площи чрез залесителните дейности във водосбора над питейните водоизточници.
10. Увеличаване горските площи чрез залесителните дейности в райони с риск от засушаване и негостиг на вода като важен фактор за подобряване на състоянието на водните ресурси.
11. Насърчаване на технологичните иновации в горския сектор с оглед производството на продукти с висока добавена стойност и широко приложение от строителство до лекарства и храни.

ЗАПЛАХИ

1. Критичен фактор, ограничаващ конкурентоспособността на горския сектор, е липсата на работна ръка.
2. Спрямо останалите икономически подсектори (като земеделие и селски туризъм), използващи природни ресурси, горският сектор предлага най-ниска доходност.
3. Голяма част от изкуствените насаждения са основно от бял бор (48%) и черен бор (41%), разположени на неподходяща надморска височина за разпространение на тези видове, което е причина за намален прираст и влошено здравословно състояние на дърветата.
4. Възрастовата структура на иглолистните и широколистните гори показва тенденция към нарастване дела на средновъзрастните и зрелите гори.
5. Едва 50,7% от полезащитните горски пояси (ППП) са в добро състояние, в които своевременно са провеждани отгледни мероприятия; проблеми при стопанисването поради различното санитарно състояние на видовете в един и същи пояс, което налага конкретни решения при различен състав на поясите.
6. Голямата част от ППП са на относително еднаква възраст - около 50 години, необходимо е провеждането на мероприятия по техното подмладяване;
7. Най-рискови са зоните на ниска надморска височина с висок дял земеделски земи в близост до горски площи, което отразява факта, че около 80% от всички пожари са причинени от човешка дейност, предимно опожаряване на земеделски земи за почистване на пасища.
8. Традиционно прилаганите практики за изграждане на горски пътища изостават в сравнение с използваните в други европейски страни.
9. Според данни на ФАО, върху около 64% от цялата площ на страната и 24% от горския фонд протичат ерозионни процеси в различна степен.
10. Поройните прииждания и наводнения в отделни райони на страната продължават и в последните години, като причиняват значителни материални щети и ерозионни процеси. Установено е, че се развиват ерозионни процеси върху 15% от горските земи на България.

8. Устойчиво управление на горските територии, запасите от дървесина и въглерод в горската биомаса, за адаптиране към промените на климата.

Устойчивото състояние на горското стопанство, чиято основна цел е удовлетворяването на сегашните и бъдещи човешки потребности от гори и горски продукти, понастоящем се концентрира основно върху трите стълба на устойчивото развитие, а именно: неговата конкурентоспособност, екологична съвместимост и социална отговорност. Многофункционалният характер на горското стопанство, като динамична система, едновременно обвързана и зависима във времеви и пространствен аспект от състоянието и промените в околната среда, климата, политиката, икономиката, технологията и обществото като цяло, както на микро, така и на макро равнище, са в основата на устойчивостта на горското стопанство. Нараства делът на възобновителните сечи със семенно възобновяване, което води до увеличаване дела на възобновените по естествен път гори на 79,6% от общата площ на проведените през 2011 г. възобновителни сечи, при 76,4% през 2005 г., в резултат на което се увеличава площта на естествените и полуестествените гори.

Следва да се насърчи прилагането на добри лесовъдски практики, особено в недържавните гори като: извеждане на планираните отгледни сечи, превръщането на издънковите гори в семенни, провеждане на сечи с дълъг възобновителен период, особено на изборните.

9. Устойчиво управление на горите, включително увеличаване на залесените площи в страната, опазване на горските местообитания, биоразнообразието и екосистемните услуги от горите

Горските площи в България заемат около една трета от територията на страната и са с площ 4,230 млн. ха, от които 3,864 млн. ха са гори. Те са изключително важни за осигуряване на множество екосистемни услуги, включително редица икономически дейности, които са ключови за качеството на живота на хората, като например осигуряване на чисти питейни води, защита на почвите от ерозия, регулиране на климата, добив на дървесни и недървесни продукти, защита на биоразнообразието, осигуряване на среда за туризъм и рекреация.

От всички сектори именно секторът „Горско стопанство“ има най-висок дял в поглъщането на въглеродни емисии. Според оценките на Националния доклад за инвентаризация на емисиите на парникови газове, горите са компенсирали около 12% от всички емисии в периода от 1988 г. до 2011 г.

Необходими са мерки за възстановяване на пострадали от природни бедствия (пожари, порои, вредители и др.) гори, а също и стимулиране прилагането на устойчиви лесовъдски практики, касаещи повишаването на устойчивостта на горите към климатични изменения, опазване на биоразнообразието, както и подобряване/възстановяване на природозащитното състояние на горските местообитания, залесяване с местни видове и премахване на инвазивни видове, увеличаване на площта на горите във фаза на старост.

Специфична цел 5 на регламента: НАСЪРЧАВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ КАТО ВОДА, ПОЧВА И ВЪЗДУХ

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Запазва се добър екологичен баланс между обработваемите земи и ПЗП, показващ стремежа на земеделските производители да запазват ПЗП. 2. Слаб до умерен интензитет на загуби на почва, вследствие на ерозия. Последователна политика за ограничаване на ерозията и намаляване загубите на органичното вещество в почвата чрез ДЗЕС за стопанствата и интерес на фермерите към подмярка Контрол на почвената ерозия. 3. Нивото на употреба на пестициди е под европейските равнища. 4. Все още нисък азотен и фосфорен отпечатък в почвите. България все още е сред страните с най-нисък излишък на азот и отрицателен излишък на фосфор. 5. Запазване на тенденцията за подобряване на качеството на повърхностните води и подобряване на състоянието на подземните води. 6. Съгласно приетите прагове общият индекс на експлоатация на ресурсите след 1991 г. не показва стрес върху наличните пресни водни ресурси в България. Нисък стрес се отбелязва при подземните водни ресурси. 7. Предоставени са значителен брой консултантски услуги за фермерите по мерките от ПРСР, свързани с агроекология, биоземеделие и <i>Националният план за действие по изменение на климата</i>. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Делът на земеделската земя намалява от 51,7% до 47%. 2. Има засилена минерализация на почвеното органично вещество във всички обработваеми земи. 3. Въпреки ниския азотен и фосфорен отпечатък в почвите, общото количество минерални торове, употребено в България за периода 2007-2016 г., нараства. Част от подземните водни тела са с нитратно замърсяване. 4. Средната азотна норма на единица площ се увеличава и вече доближава средната разрешена за ЕС-27. 5. При нитратите се наблюдава слаба тенденция на повишение. 6. В някои райони продължава концентрацията на животни на малки площи, което води до натоварване на почвите, повишени емисии ПГ и проблеми с оползотворяването/рециклирането на оборския тор. 7. Подценени са от страна на фермерите елементите на ландшафта, буферните ивици и земите за агролесовъдство (същата е тенденцията в ЕС-28). 8. Проблеми при използването на води за напояване поради немодернизирани системи за напояване.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Продължение на стимулирането на затревяване/зачимяване на площите с овощни насаждения. 2. Изпозване на азотфиксиращите, междинните и покривните култури, зеленото торене, консервационните обработки на почвата за подобряване на азотния баланс, контрол на ерозията и добавяне на органично вещество, биоразнообразието и за намаляване емисиите на ПГ, стимулиране на интегрираното земеделие. 3. Стимулиране използването на торове, съдържащи биологично активни вещества. 4. Екологосъобразно оползотворяване на оборска тор. 5. Създаване на буферни ивици около повърхностни водни тела и екологосъобразно управление. 6. Подобряване на ефективността на вегетативните биофилтри. Това ще допринесе до намаляване замърсяването на водите с хербициди, за ограничаване на натоварването на повърхностно течащите води с азотни и фосфорни съединения 7. Модернизиране на системите за напояване, което да подпомогне ефективно използване на водите, осигуряване на непрекъснатост на реките, намаляване на 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Намаляването на земеделските земи в периода 2007-2017 г. и риска от самозалесяването им, което основно засяга неизползвани земи в районите с природни и други ограничения. 2. Увеличаващо се ниво на употреба на ПРЗ, поради глобалното затопляне и увеличено ниво на болести и вредители. 3. Увеличена нужда от напояване, поради глобалното затопляне и климатичните промени, но и съществуващата немодернизирана хидромелиоративна инфраструктура. 4. Въпреки че емисиите на амониак са по-ниски в сравнение със средните в ЕС-28 и България ще постигне целите до 2020 г., е необходимо полагане на допълнителни усилия за изпълнение на целите до 2030 г.

разходите и спирането на загубите на вода.

8. Прилагане на действия за смекчаване и/или възстановяване на водните тела, за да постигнат целта на Рамковата директива за водите.

Потребности по Специфична цел 5 на регламента:

**НАСЪРЧАВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ КАТО ВОДА, ПОЧВА И ВЪЗДУХ**

1. Поддържане на подходящ баланс на земеделските площи според вида на земеползване и поддържане на разнообразие на културите

Относителният дял на земята със селскостопанско предназначение в България възлиза на около 47% от националната територия, докато средният показател за ЕС е 46%. Горските площи варират през последните години, като през 2017 г. достигат 35% от територията.

Отбелязва се увеличение на горските и залесените земи в страната през периода 2007-2017 г. за сметка на селскостопанските земи, които са основният източник, както за увеличаване на залесените територии, така и за увеличение на земите, заети с дейности извън земеделието и горското стопанство. Земите с друго предназначение нарастват от 1,7 млн. ха до 1,9 млн. ха. Намалението на селскостопанските земи с около 7% в периода 2007 – 2017 г. крие немалък риск от трансформирането на земеделски земи в урбанизирани територии и самозалесяването им, което основно засяга неизползвани земи в необлагодетелстваните части на страната. Използваемата земеделска площ (ИЗП) в страната показва движение в устойчиви диапазони, заключаващи се между 5,0–5,2 млн. ха.

Анализът на земната покривка показва, че делът на земеделската земя намалява от 51,7% до 47%, а делът на горската земя се увеличава от 31,4% до около 35%.

Запазва се съотношението между земеделските земи и ИЗП при декларираните площи, на базата на референтното съотношение, формирано през 2015 г.

Наблюдаваното увеличение при площите с други култури е добра тенденция - добавя азот в почвата и заменя нуждата от минерално торене и предоставя възможност за сеитбообръщения. Доброто състояние на площите, заети с овощни насаждения, в периода 2007-2017 г. поражда и необходимост от добро управление на почвите в тях.

2. Подобряване качеството на почвите чрез продължаване на усилията за ограничаване на процесите на водна и ветрова ерозия

В периода 2014-2017 г. засегнатите площи от плоскостна водна ерозия и почвените загуби остават относително постоянни. В сравнение с предходната година през 2017 г. се

наблюдава слабо намаляване на интензитета на плоскостната водна ерозия. В периода 2015-2017 г. засегнатите площи от ветрова ерозия остават относително постоянни. В сравнение с 2016 г. през 2017 г. се наблюдава увеличаване на интензитета на ветровата ерозия (*Източник: "Национален доклад за състоянието и опазването на околната среда в Република България за 2017 г."*).

Данните от Joint Research Centre (JRC) на ЕК и Европейската Федерация Консервационно Земеделие (2016) показват, че страната ни попада в категорията на страните в ЕС със слаб до умерен интензитет на загуби на почва, вследствие на ерозия.

В периода 2005-2016 г. засегнатите площи от ветрова ерозия и почвените загуби остават относително постоянни.

Приложима практика за намаляване на ветровата и водната ерозия е консервационното земеделие. Възможни са и практики, включващи зелени вегетативни ивици /биофилтри/, които се използват основно за ограничаване на ерозията и на замърсители като седименти, фосфор, тежки метали, азот, въглеводороди (IDEQ, 2005). Вегетативните ивици (биофилтри) са площи или ивици земя, върху които се поддържа растителност, която подпомага контрола на замърсяванията.

3. Поддържане на добър баланс на запасеност на почвите с органично вещество

Запазването и повишаването на хранителни елементи в почвите чрез съвременните земеделски практики е съвкупност от технологични дейности по обработка на почвата, хидромелиоративни мероприятия, балансирано торене с минерални и органични торове, пестеливо използване на пестициди и връщане в почвата на органични отпадъци - преработени механично или компостирани. Намаляването на хранителните елементи в почвите от обработваемите земи е свързано с изнасяне на повърхностния почвен слой в следствие от ерозионни процеси, окисление на органичния въглерод от териториите с интензивни обработки, неправилна агротехника, деградация на почвената структура, уплътняване на почвата и др.

Запасеността на почвите с биогенни елементи се определя чрез съдържанието на общ азот, органичен въглерод и общ фосфор, както и съотношението между органичен въглерод и общ азот. Съдържанието и съотношението на биогенните елементи в почвата имат пряка връзка с почвеното плодородие и с храненето на растенията.

В периода 2005-2017 г. почвите в страната са в добро екологично състояние по отношение на запасеност с биогенни елементи/органично вещество. В периода 2005-2017 г. обработваемите земи и постоянно затревените площи се характеризират с високо съдържание на органичен въглерод и средна запасеност с азот и фосфор и в двете дълбочини: съответно 0-20 см/20-40 см за обработваеми земи и 0-10 см/10-40 см за постоянно затревени площи (*Източник: "Национален доклад за състоянието и опазването на околната среда през 2017 г."*). Тези резултати показват сравнително добри възможности за възпрепятстване на мобилността на замърсителите, попаднали в почвите. Налице, обаче, е тенденция към намаляване на запасите на почвено органично вещество в повърхностния слой (Европейска Федерация за Консервационно Земеделие, 2016), като те са в категорията ниски до средни, и отрицателен баланс на въглерод в обработваемите земи (MITERRA/Roth C model (Smart soil project), WUR, Agricultural markets Task Force, 15-9-2016). Чрез задържането на органичното вещество се адресират прихващанията на въглеродни емисии). Налице е трайна тенденция към намаляване на запасите на почвено органично вещество в обработваемите земи.

4. Продължаване на поддържането на нисък азотен и фосфорен отпечатък в почвите

България все още е сред страните с най-нисък излишък на азот, който е значително под средното за ЕС-28 (51 кг/ха годишно към 2015 г.). Към момента, средната норма на торене с азотни торове не се превишава (158 кг N/ха ИЗП за 2016 г., при норма на торене от 170 кг/ха/г).

Въпреки, че азотният отпечатък е нараснал с 1,7 пъти - от 90 кг/ха през 2007 г. на 154 кг/ха през 2016 г., като цяло той е нисък (кг/ха наторена площ), което индикира нисък риск за замърсяване на околната среда и здравето на хората. Фосфорният баланс показва недостиг в България - брутният баланс е намалял два пъти - от -3 на -6 кг/ха годишно, което сигнализира за увеличаване дефицита на фосфор в почвата. Вследствие на това, фосфорният отпечатък се е понижил с 50% за периода 2007-2016 г., което се дължи на голямото увеличение на наторени площи (близо 5,6 пъти) и на по-малкия темп на увеличение на употребените тонове (2,8 пъти).

5. Продължаване на прилагане на оптимизирана и устойчива употреба на ПРЗ, минерални и органични торове с цел опазване на водите

В България средната стойност на нитратите, които са основен замърсител за подземните води, показват слаба тенденция на повишение за 20-годишния период. През 2017 г. се наблюдава запазване на тенденцията за подобряване качеството на повърхностните води в България по отношение на основните физико-химични показатели, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. За периода 1996-2017 г. в България концентрациите на O_2 (разтворен кислород), NH_4-N (Амониев азот), $N-NO_3$ (Нитратен азот), БПК₅ (Биохимична потребност от кислород) и PO_4-P (Ортофосфати) показват намаляване на нивата от предходни години. Леко повишаване има при ХПК (химична потребност от кислород) през 2017 година.

През периода 2012-2015 г. качеството на сладките и на подземните води леко се е подобрило в сравнение с предходния отчетен период (2008-2011 г.).

Употреба на пестицидите на европейско ниво нараства след 2009 г., а в България то е под европейските равнища, но също продължава да нараства значително след 2014 г. - от около 1 000 тона (2014 г.) до около 3 800 тона (2017 г.).

Общата тенденция относно съдържанието на нитрати в повърхностни води е към намаляване в последните 20 години, но се наблюдава слаба тенденция на повишение на средните стойности за последните 3 години. Част от подземните водни тела са с нитратно замърсяване.

6. Намаляване на емисиите на амоняк от селското стопанство

Селското стопанство в България емитира 84% от общото количество амоняк за страната, което е по-малко в сравнение със средното за ЕС-28 (92 %).

Управлението на оборския тор е с най-голям принос от земеделските подсектори в ЕС за емисиите на вредни вещества във въздуха.

Емисиите на NH_3 от селското стопанство на България се дължат 57,5% на управлението на различните видове оборски тор и 42,3% на внасянето на неорганични N торове.

Емисиите на NH_3 от селското стопанство за периода 1990-2017 г. са намалели с 63,6% и през 2017 г. представляват едва 1,14% от емисиите на ЕС.

Селското стопанство в България генерира около 60% по-малко NH_3 на единица обработваема площ в сравнение с ЕС-28, Франция или Полша и 14,5% и 23,1% по-малко в сравнение с Гърция и Румъния.

Рециклираното количество животински изпражнения, урина и оборски тор в България се е увеличило 8,45 пъти за периода от 2014 г. до 2016 г.

Ангажиментите на България по Директива 2001/81/ЕО и по Гьотеборгския протокол към Конвенцията за трансгранично замърсяване на въздуха на далечни разстояния (КТЗВДР) за нивата на емисиите на SO₂, NO_x, NMVOC и NH₃ за 2017 г. са изпълнени.

7. Ефективно използване на водните ресурси чрез подобряване на водния баланс и дела на напояване, както и възстановяване и модернизация на хидромелиоративната инфраструктура

Най-големият потребител на вода е селското стопанство: на този сектор се падат около 40% от общото годишно количество вода, използвано в Европа. Въпреки повишаването на ефективността в сектора от деветдесетте години насам, селското стопанство ще продължи да бъде най-големият потребител и през следващите години, допринасяйки за недостига на вода в Европа.

Като цяло и независимо че е отбелязан известен положителен напредък, пренасищането с хранителни вещества от селското стопанство продължава да бъде едно от най-големите натоварвания върху водната среда.

На европейско ниво около 40% от повърхностните водни тела са в добро или отлично екологично състояние или потенциал, като езерата и крайбрежните води имат по-добро състояние от реките и преходните води. За България по отношение на биологичните индикатори за повърхностни води от категория „реки” при 56% от наблюдаваните пунктове не се постигат целите за добро състояние и от категория „езеро“ при 30 % от наблюдаваните пунктове не се постигат целите за добро състояние. Наблюдава се запазване на тенденцията за подобряване качеството на повърхностните води в България по отношение на основните физико-химични показатели, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Търсенето на вода за напояване на земеделски култури в България през 2017 г. спада до 287 млн. куб. м, или с 6,8% спрямо 2016 г. В сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ водата за напояване през 2017 г. се оценява на 255 млн. куб. метра.

Прогнозираното увеличение на сушите в големи части на Южна Европа би увеличило конкуренцията между различни потребители на вода, като селското стопанство, промишлеността, туризма и домакинствата.

Общият индекс на експлоатация на пресните водни ресурси показва, че в периода 2000-2017 г. няма стрес върху водната екосистема на България. През 2017 г. индексът е оценен на 5,6%, което е близо до средния за периода 2000-2016 г. (6%). Въпреки че България е относително богата на сладки води, тъй като водните ресурси се формират предимно от външен приток и са неравномерно разпределени на територията на страната, някои региони изпитват недостиг през пролетта и лятото с WEI+ от 22-23 % (БД ИБР, източник ЕАОС, 2017). В тази връзка, трябва да се положат допълнителни усилия за приспособяване към климатичните промени и в частност към недостига на вода. Един подход, който може да се развие в следващите години, е насърчаване на повторната употреба на вода за напояване в селското стопанство в съответствие с Регламент (ЕС) 2020/741 на ЕС и Съвета от 25.05.2020 г. относно минималните изисквания за повторно използване на водата.

В същото време, слабата продуктивност на културите, изискващи напояване, и високата им уязвимост към засушаване изисква възстановяване на главната хидромелиоративна инфраструктура като предпоставка за конкурентно и устойчиво развитие на земеделието и особено на сектори плодове и зеленчуци, но също и на полски култури, нуждаещи се от напояване. Съществуващата хидромелиоративна инфраструктура е остаряла, голяма част от нея е в лошо състояние. Използването ѝ е неефективно поради висока енергоемкост и значителни загуби на вода, което от своя страна повишава разходите за напояване. Тя е проектирана да задоволява нуждите на големите социалистически кооперативи и не отговаря на настоящата структура с преобладаващо малки и средни стопанства.

Повече от две десетилетия на недостатъчни инвестиции в напоителните системи са довели до значително влошаване на състоянието им, вследствие на което в страната е отчетено намаляване на поливните площи и ограничаване на възможностите за насърчаване на конкурентоспособността на селското стопанство, особено в годините с неблагоприятни климатични условия.

Значителната годишна вариация на валежите създава заплахи за полските култури, което показва колко важно е да бъде решен трайно въпросът с напояването. Достъпът до напояване в най-застрашените райони е ключов, за да се намали рискът от провал на реколтата и за стимулиране развитието на интензивни производства (зеленчуци) с висока добавена стойност.

Специфична цел 6 на регламента: ПРИНОС ЗА ЗАЩИТА НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ, ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ И ОПАЗВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯТА И ЛАНДШАФТА

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Процентът земеделската земя под ангажименти за управление, подкрепящи биоразнообразието и/или ландшафтите (на база одобрени в ПРСР) в България (15%), е по-висок от средноевропейския.
2. Висок дял на земеделските площи в Натура 2000 (23% от общо 34,9% площи в Натура 2000 от територията на страната), спрямо средния в ЕС-28 (~11%).
3. Висок темп на нарастване на площите с биологично земеделие, успешно съчетаване с агроекологичните мерки и високи ползи за биологичното разнообразие и климата.
4. Индексът на обикновените видове птици за България показва увеличение на числеността с 11% на фона на дългосрочна тенденция на намаление за ЕС.
5. Индикаторът "Промяна в числеността на зимуващите водолюбивы птици" в България показва нарастване в периода 2015-2017 г.
6. Общо подобряване на природозащитното състояние на местообитанията - намалява делът на местообитанията в неблагоприятно-незадоволително (U1) от 88% до 79%, а се увеличава делът на тези в благоприятно състояние от 11% до 12%.
7. Делът (в %) на видове/популации на птици, размножаващи се в България, с намаляващ или стабилен статус остава относително постоянен при краткосрочната и при дългосрочната тенденция. Отчита се положителната тенденция на запазване при популациите със увеличаващ се статус.
8. Земеделските стопани са придобили знания и умения за прилагане на природосъобразни практики върху земите, попадащи в обхвата на мрежата Натура 2000, има засилен интерес и много добро усвояване на компенсаторните плащания за земеделските стопани, които стопанисват земеделски земи в териториите от мрежата НАТУРА 2000.
9. Природозащитният статус на земеделските местообитания (пасища), свързани със селското стопанство е със стабилна тенденция към подобрене.
10. Защитените територии в България се увеличават, както по отношение на общата площ (SEBI 007), така и като брой защитените територии.
11. "Индексът на достатъчност", показващ достатъчно предложени зони по Натура 2000 за опазване на местообитанията и видовете от интерес на общността (SEBI 008), се доближава до 100% за България.

СЛАБИ СТРАНИ

1. България е сред държавите-членки с най-голяма загуба на земи с ВПС (>0,2% от ИЗП), поради интензификацията на земеделието, като те са най-високи в централната част на страната, района на Дунавската равнина и Добруджа.
2. Площите под биоземеделие заемат все още малък дял от ИЗП.
3. Запазва се неблагоприятната тенденция на намаляване на видовете птици, обитаващи земеделските земи (-27%), в сравнение с ЕС (-32%).
4. Увеличава се делът на видовете от Европейски интерес за опазване в неблагоприятно-лошо, а намалява делът на видовете в благоприятно състояние.
5. Някои пасища с ВПС в България са били сериозно увредени, особено в редица зони по „Натура 2000“.
6. Генетичното разнообразие в животновъдството и растениевъдството показва, че местните породи и сортове съставляват само малка част от общото количество, и че висок процент местни породи и сортове са застрашени.
7. Обществената подкрепа за опазване на биологичното разнообразие и устойчивото използване на биологичните ресурси е недостатъчна. Екологичното образование не е ефективно, като бавно се развива интегрирането на въпросите по опазване на биологичното разнообразие във всички образователни степени и форми на обучение.

ВЪЗМОЖНОСТИ

1. България е сред страните с най-значимия дял на ИЗП, стопанисван от стопанства с ниска интензивност (60,8%). Това предоставя възможност за подкрепа на нискоинтензивни земеделски практики (био-, интегрирано и консервационно земеделие), опазващи местообитанията и видовете, и адресиране на климатичните промени.
2. Подобряване управлението на местообитанията (включително пасищата) и по-пълното интегриране на изискванията на Директивата за местообитанията в горскостопанските дейности.
3. Увеличаване възможностите за нови елементи на ландшафта и подобряване функционирането на съществуващи такива.
4. Добри перспективи за развитие на сектор биоземеделие; засилен е и интересът на младите фермери към него.
5. Дейности за „екологизиране“ на стълб 1 (напр. ЕНП), изискванията за условност (ДЗЕС + крътосано съответствие и мерките по Агроекология и Натура 2000 и) са ключови за подобряване на състоянието на ПЗП и трябва да бъдат продължени.
6. Понастоящем в Стълб 1 само 3-4% от площите са в схемата за наличие на 2 култури, а около 87-88% са в схемата за наличие на поне 3 култури – водещи сме в ЕС-28, но ефектът на мащаба оказва благоприятно влияние върху биологичното разнообразие.
7. Противодействие на тенденцията за намаляване популациите на опрашители и по-специално на пчелите, включително чрез използване на Европейски модели за оценка на опрашителния потенциал на екосистемите с отчитане на броя опрашители и наличието на растения, които им служат за храна; плащания за екосистемна услуга опрашване.
8. Нарастване на знанията и развитие на иновациите за опазване на видовете, местообитанията и ландшафта и земеделските земи.
9. Въвеждане на плащания за горски екосистемни услуги.

ЗАПЛАХИ

1. В България площите с висока и средна интензивност (закупени вложения на торове, пестициди и фуражи в Евро/ха) бележат ръст.
2. Интензификацията на земеползването оказва негативно влияние върху състоянието на птиците в земеделските земи като цяло и в периодите на мътене.
3. Разораването и превръщане в обработваеми площи допринася за разрушаването и изчезването на ценни местообитания (включително ПЗП или изоставени гори).
4. България се намира сред страните с относително средно равнище по брой на опасните Инвазивни и Чужди Видове (ИЧВ), но заплахата от тях изисква мерки срещу разпространението им.

Потребности по Специфична цел 6 на регламента:

ПРИНОС ЗА ЗАЩИТА НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ, ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ И ОПАЗВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯТА И ЛАНДШАФТА

1. Опазване и подобряване на природозащитното състояние на естествените и полуестествените местообитания, и на дивата флора и фауна от Европейски интерес.

Има необходимост от мерки за подобряване на природозащитното състояние на видовете (нептичи) и местообитанията с Европейска значимост, включени в Директивата за местообитанията (92/43/ЕЕС) в земеделски земи в защитени зони и територии.

В анализа са изведени данни за състоянието на видовете и местообитанията от Европейски интерес, като съгласно изискванията на двете директиви държавите-членки имат отговорност да поддържат или да възстановят до благоприятен природозащитния им статус:

Природозащитното състояние на видовете с Европейска значимост, включени в Директивата за местообитанията (92/43/ЕЕС) показват тенденции в България, близки до Европейските, т.е. повишаване процента на видовете в неблагоприятно-незадоволително (U1) природозащитно състояние.

Данните за България, показват общо подобряване на консервационния статус на местообитанията. Отчита се намаляване на дела на местообитанията в неблагоприятно-незадоволително (U1) състояние от около 88% през 2012 г. на 79% през 2018 г., а тези в благоприятно състояние се увеличават от около 11% през 2012 г. до около 12% през 2018 г. . Като цяло промяната на оценките се дължи на промяна на методиката, по които са правени, а не на самото състояние – в обобщените данни на ЕЕА/ЕТС е отразено, че при 70,74% от оценките се наблюдава „non-genuine change“, едва при 0,53% се наблюдава “genuine change”, т.е. реални промени и при 23,94% няма промени.

Като застрашаващи биологичното разнообразие могат да бъдат посочени неправилните обработки на почвата при наклонените терени, изсичането или изрязването на храстовидна или дървесна растителност, пресушаването и разрушаването на влажните зони, разораването на пасища и ливади, разораването на почвата или изсичането на дървесна растителност в буферни зони до водни тела, предизвикващо загуба или деградация на местообитанията или до нарушаване на условията за видовете в тях. Като резултат природни масиви и местообитания се разпокъсват (фрагментират), формират се прегради и препятствия, затруднява се връзката между отделните видове.

Съществува необходимост от продължаване на дейностите за опазване на влажните зони в страната, които са силно зависими и повлияни от земеделските практики. Въздействието от земеделието върху влажните зони е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи и пестициди, пресушаване и промяна на предназначението на пасищата и ливадите в орни земи.

2. Опазване и подобряване на природозащитното състояние на видове птици, свързани с обработваеми земи и тревни площи в земеделски земи

Птиците са използвани като важен показател за състоянието на околната среда. Те са чувствителни към промените в околната среда, включително замърсяването и изменението на местообитанията. Птиците се считат за добри индикатори за измерване на разнообразието и целостта на екосистемите, тъй като те обикновено са близо до върха на хранителната верига, имат голям обхват и способността да се придвижат на друго място, когато средата им стане неподходяща като така реагират на промените в местообитанието си.

От всички 76 вида птици, чието състояние е оценено чрез индекса на обикновените видове птици през 2017 г., намаляващите са 16%, увеличаващите са 25%, стабилните са 25%, а тези с неопределена категория на тенденцията са 34%. От оценените 76 вида, 27 вида обитават земеделските земи, 16 вида са горски видове и 33 вида обитават други типове местообитания. *(Източник: "Национален доклад за състоянието и опазването на околната среда в Република България, 2017 г.")*

Индикаторът за птици в земеделските земи служи като барометър за промяната на биологичното разнообразие на земеделските ландшафти в Европа. Индикаторът е съставен индекс, който измерва степента на промяна в относителното изобилие от обикновени видове птици в избрани места. "Списъкът на видовете в ЕС" понастоящем обхваща 39 вида, които са зависими от земеделските земи за хранене и гнездене и не могат да се развиват в други местообитания. Данните за България са оскъдни (ЕЕА, 2019), но те показват доближаване до Европейската тенденция за намаляване на птиците в земеделските площи. Въпреки това, в България се запазва силно неблагоприятната тенденция на видовете, обитаващи земеделските земи (-27%) или обитаващи местообитания, които под някаква форма са повлияни от селскостопанските практики.

Намаляването на индекса за състоянието на популациите на птиците е признак за влошеното състояние на тези видове и средата, която обитават. Причините за преобладаващо неблагоприятни промени в числеността на птиците, обитаващи местообитания, които под

някаква форма са повлияни от селскостопанските политики и практики, са свързани премахването на полските граници (синори), премахването на храстите, разораването на пасищата, химизацията и най-общо, процесите на интензификацията в селското стопанство. Специално значение за защита на птиците имат местообитания за гнездене и такива за хранене, които са свързани със земеделските площи. *(Източник: "Национален доклад за състоянието и опазването на околната среда в Република България, 2017 г.")*

3. Съхраняване и възстановяване на елементи на ландшафта и постигане на благоприятен природозащитен статус на постоянно затревените площи

Земеделският ландшафт подкрепя биологичното разнообразие и екосистемните услуги, като предоставя ползи за агро-екосистемите и за околната среда, в т.ч. опазване на хабитати, намаляване на ерозията на почвата, подобряване на почвеното плодородие, регулиране на водния отток, адаптиране към измененията на климата. Структурните елементи на ландшафта са живи плетове, синори, каменни или дървени огради, отделни дървета или буферни зони между земеделските площи и водни обекти, които са важни гнезда за различните видове.

Проучвания в България доказват, че разнообразието на видове е по-високо в екстензивно ползвани пасища с наличие на по-голям процент храстова растителност. Цялостното премахване на храстите води до загуба на биоразнообразие, включително и на популации на приоритетни за опазване биологични видове и типове местообитания. То води и до влошаване качеството на естествения ландшафт. Унищожаването на храстовата растителност води до влошаване състоянието на популациите и местообитанията на значителен брой консервационно значими видове, включени в приложенията на Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година за опазване на дивите птици и Директива 92/43 на ЕИО за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна, както и в Закона за биологичното разнообразие

Според предоставените данни от Евростат (ниво NUTS-3), България попада сред държавите-членки с най-голяма загуба на земи с ВПС, поради интензификация на селското стопанство, като площите със загуби са в категориите повече от 0,2% и от 0,005 до 0,2% от ИЗП. Загубите са най-високи (>0,2% от ИЗП) в централната част на страната, в района на Дунавската равнина и Добруджа. В районите с преобладаващо екстензивно земеделие следва да се запазват съществуващите елементи на ландшафта, докато в интензивните райони са необходими целенасочени действия за тяхното създаване и възстановяване.

Площите под екстензивна паша, от своя страна, заемат в България около 28% от ИЗП, като по този показател България се нарежда в средата на класацията на ДЧ на ЕС, като по-добри показатели в сравнение с нас отчитат Румъния и Полша. Екстензивната паша показва гъстота на пасуващите животни, ненадвишаваща 1 животинска единица (ЖЕ) на 1 ха фуражна площ (фуражни култури, постоянни пасища и ливади), като дял от ИЗП. Изменението на площите под екстензивна паша показва намаляване на натиска на животновъдството. Екстензивното пасуване допринася за намаляване на уплътняването на почвата вследствие на по-малкия брой животни на единица площ, намаляване на водоплощната ерозия и запазване на биологичното разнообразие от пасищни видове растения. По-високата гъстота на животните на единица пасищна площ означава и по-голямо количество отделени екскременти на хектар фуражна площ, което увеличава риска от натоварване с хранителни вещества (азот и фосфор) и придвижване на излишъците от тях чрез повърхностните и подпочвени води. По-високата гъстота на животните на единица площ допринася и за завишаване на емисиите на парникови газове (азотни съединения).

4. Насърчаване на извършването на земеделски дейности в райони с природни и други специфични ограничения

В много случаи изоставените маргинални площи в полупланинските и планински райони довеждат до загуба на биологично разнообразие, особено при дребните земеделски стопанства. Извършването на дейност следва да минимизира рисковете от изоставяне на земята и последващо опустяване, загуба на биологично разнообразие и ценен ландшафт. Определянето на района се основава на обективни биофизични критерии.

Все още е налице негативна тенденция малките семейни стопанства в полупланински и планински райони и необлагодетелстваните райони да изоставят земеделски земи, поради неспособност за конкуренция с големите земевладелци. В същото време, тези райони са най-ценни за биологичното разнообразие, особено полуестествените местообитания, развивали се при непрекъсната, но екстензивна паша, като същото важи за заливни равнинни ливади.

5. Насърчаване на практиките за разширяване биологично земеделие

Според данни на Евростат през 2017 г. България е отчела десетократно увеличение на заетите с биологично земеделие (БЗ) площи - от 13 646 ха през 2007 г. до 136 618 ха през 2017 г.. За сравнение през 2017 г. ЕС-28 има 12 560 189 ха обща площ с БЗ, спрямо 7 268 143 ха през 2007 г., т.е. темповете на нарастване на площите с БЗ у нас са многократно по-високи в сравнение със средните темпове на нарастване за ЕС-28. Данните на ниво ЕС сочат, че в

България се поддържа относително балансирано разпределение на площите под различен тип биологично производство, в сравнение с Гърция с преобладаващ дял на постоянно затревени площи, Полша и Румъния с голям дял на обработваеми земи, и Франция с голям дял на трайните насаждения.

Високият темп на нарастване на площите с биологичното земеделие, в успешно съчетаване с агроекологичните мерки, води и до високи и мултиаспектни ползи, както за постигане на целите за опазване на биоразнообразието, така и за смекчаване на въздействието на климатичните промени (чрез запазване и увеличаване на органичното вещество в почвата, повече растителна покривка и прихващане на ПГ в (Първи Официален Отчет за Изпълнение на Трети НПДИК, МОСВ, 2017), и за подобро качество на води и почви и почвеното биоразнообразие, поради неупотребата на минерални торове и химични пестициди. Прилагането на практиките на биологичното производство влияе индиректно за подобряване или поддържане на доброто природозащитно състояние на природни местообитания и видове от Натура 2000.

Този сектор стимулира заетостта и привлича млади земеделски стопани като осигурява 10-20% повече работни места на хектар, отколкото конвенционалните стопанства, и създава добавена стойност за селскостопанските продукти. В допълнение към мерките по линия на ОСП, Комисията ще представи план за действие относно биологичното земеделие, който ще помогне на държавите-членки да стимулират предлагането и търсенето на биологични продукти. Също така, тя ще гарантира доверието на потребителите чрез кампании за популяризиране и екологосъобразни обществени поръчки. При изпълнение на агроекологичните количествени цели за целия ЕС, определени в Стратегията за биологичното разнообразие и в стратегията „От фермата до трапезата“, ще бъдат взети предвид различните отправни точки и нееднакъв напредък, постигнат от държавите-членки.

6. Насърчаване на практики за справяне с генетична ерозия и внасяне на Инвазивни чужди видове (ИЧВ) и неместни, съгласно националното законодателство видове.

Инвазивните чужди видове (ИЧВ) представляват една от най-важните заплахи за биологичното разнообразие, причинявайки сериозни екологични и социално-икономически въздействия.

В България по естествен път или в резултат на човешката дейност са разпространени и се разпространяват чужди видове, някои от които представляват заплаха за генетичната чистота на местните популации или увреждат качествата на природните местообитания.

Макар и идентифициран, този проблем все още не е напълно проучен, както за животинските, така и за растителните видове. Под формата на горски култури са разпространени няколко чуждоземни дървесни вида – лиственица, дугласка ела, секвоя, веймутов бор, някои видове тополи и др. Те формират малка част от горите в страната, но независимо от това, налице са предпоставки за генетично замърсяване на местните видове.

Внасяне на неместни видове на регионално ниво може да бъде и замяната на естествените широколистни горски екосистеми с изкуствени насаждения, предимно от иглолистни и други видове, неприсъщи за съответните местообитания. Залесяването с неподходящи растителни видове изменя състава на съобществата и микроклимата, което може да доведе до изчезване на определени, обикновено стенотопни таксони растения и животни с висока консервационна значимост (напр. повечето видове охлюви, всички земноводни, смокът-мишкар). Разрушават се естествените места за размножаване и се унищожават ловните местообитания на прилепите и т.н.

7. Запазване и подобряване на генетичното разнообразие в животновъдството и растениевъдството в селското стопанство

Стратегията за опазване на генетичните ресурси включва прилагането *in situ* / на фермерски мерки и *ex situ* методи. Това са допълнителни възможности за запазване на разнообразието от генетични ресурси за храна и селско стопанство. От 70-те години на миналия век са положени усилия за смекчаване на загубата на променливост на растителни генетични ресурси (PGR) чрез създаване на колекции *ex situ* Genebanks. В Европа поддържат приблизително една трета от световните колекции от зародишни култури *ex situ*. Конвенцията за Биоразнообразие (CBD) насърчи опазването на видове *in situ*. Член 2 специално признава домашните и култивирани видове като важен компонент от глобалното биологично разнообразие, опазването на генетичните ресурси на земеделските стопанства и насърчава стопаните да съхраняват местни породи и култури, като ги подпомагат за тяхното ангажиране с опазването на генетичните ресурси на селското стопанство или предприемат разпространение и консултативни действия.

Около 10 000 растителни вида са били използвани за храна от човека от началото на земеделието. Днес само около 150 растителни вида съставляват диетите на по-голямата част от световното население. От тях само 12 вида осигуряват над 70 процента храна, докато четири - ориз, царевица, пшеница и картофи - съставляват над 50 процента от предлагането на храна, а само 30 култури осигуряват 90 процента от световния калориен прием.

Дивите родственици на културите (CWR-crop wild relatives) са видове, тясно свързани с културите (включително културите потомство) и това определя тяхната потенциална способност да допринасят за полезните качества на културните видове, като устойчивост на вредители или болести, подобряване на толерантността на културите към стресови абиотични условия като суша, подобряване на добива или стабилност. Те също могат да повишат хранителното съдържание на културите, включително протеин в твърда пшеница, калций в картофи и провитамин А в домати и др.

В няколко страни от ЕС популациите от местни породи, въпреки че като цяло са добре приспособени към местните обстоятелства и ресурси, остават в критично нисък брой, заменени от няколко и широко разпространени високопродуктивни породи, въведени за тази цел. Фактът, че местните породи съставляват само малка част от цялата популация и че висок процент местни породи са застрашени, показва риск от загуба на биологично разнообразие.

Необходимо е засилване на свързаността и синергията между научните звена/институти и приложната наука със земеделските практики, с цел използване на генофонда в земеделието и животновъдството (приспособени към климатичните и екологични условия на страната породи), както и насърчаване закупуването и разпространението на култури и сортове, приспособени към климатичните изменения.

8. Подобряване на опрашителния потенциал на екосистемите и наличието на подходящи растения.

Опрашителите са основен компонент на биологичното разнообразие и са необходими за възпроизводството на повечето растителни видове (ентомофилните растения, които са 84% от всички растения на земята), т.е. предоставят екосистемната услуга опрашване. Популацията на опрашителите оказва влияние върху устойчиво осигуряване на хранителната независимост (по данни от Европейския парламент 76% от производството на храни в Европа зависи от опрашителите), качеството и количеството на селскостопанските добиви и икономическата възвръщаемост на земеделските стопанства, но влияе и индиректно върху контрола на вредителите, качеството на почвата и водата и ландшафтната естетика. Опрашителите включват не само пчели, но и пеперуди, молци, бръмбари, оси и бозайници, като прилепи и птици. Те представляват един от най-важните показатели за здравето на околната среда като се има предвид, че статистиките и тенденциите от цяла Европа, макар и понякога частични, показват притеснителен спад в популацията на

опрашители - 56 вида опрашители са защитени от Директива 92/43 / ЕИО за местообитанията, от които 67% от оценките са неблагоприятни.

На европейско ниво има разработен модел за оценка на опрашителния потенциал на екосистемите с отчитане на броя опрашители и наличието на растения, които им служат за храна. Тенденцията в ЕС-28 и в България за намаляване популациите на опрашителите и по-специално на пчелите, изисква спешни мерки за възстановяване и запазване на популациите на пчелите и другите организми-опрашители.

Дейностите за повишаването на биологичното разнообразие на ниво ферма трябва да се стимулират в прилагането на бъдещата ОСП в България.

Трябва да се подкрепят както екологичната инфраструктура, която пресъздава и възстановява мозайки от местообитания и функционална свързаност на опрашителите в селските и градските пейзажи, така и да се насърчават поддържането на добре управлявани живи плетове. Важни са мерките за стимулиране на буферни ивици, тревисти/цъфтящи ивици по протежение на водни течения и многогодишни цъфтящи райони, за насърчаване на биологичното разнообразие с цел защита на възможностите за набиране и местообитания за опрашители и за биоконтролни агенти. В допълнение това осигурява по-добър контрол на ерозията на почвата. Поставянето на кошери в или в близост до горски територии ще допренесе за възпроизводството и за опазване на видовото разнообразие на горите.

9. Опазване и подобряване на биологичното разнообразие, устойчиво управление на горите, горските местообитания и подобряване на екосистемните услуги, предоставяни от горите

Горските площи в България заемат около една трета от територията на страната и са с площ 4,230 млн. ха, от които 3,864 млн. ха са гори. Те са изключително важни за осигуряване на множество екосистемни услуги, включително редица икономически дейности, които са ключови за качеството на живота на хората, като например осигуряване на чисти питейни води, защита на почвите от ерозия, регулиране на климата, добив на дървесни и недървесни продукти, защита на биологичното разнообразие, осигуряване на среда за туризъм и рекреация. По данни на МОСВ и природозащитните организации, броят на уязвимите, застрашените и критично застрашените горски видове птици, бозайници, други гръбначни и безгръбначни животни се увеличава през последните 10 години.

В съответствие с целта за осигуряване на строга защита на всички останали девствени и вековни гори в Европа от решаващо значение е същите да бъдат идентифицирани,

картографирани, наблюдавани и ефективно опазвани, които представляват най-богатите горски екосистеми.

Възможностите за подпомагане на дейности за обезпечаването и съхранението на горски екосистемни услуги може да адресира потребностите за насърчаване на устойчиво управление и подобряване състоянието на горите и горските площи, включително поддържане и подобряване на биологичното разнообразие, водните и почвени ресурси, и борбата с изменението на климата.

**Специфична цел 7 на регламента: ПРИВЛИЧАНЕ НА МЛАДИ ФЕРМЕРИ И УЛЕСНЯВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА
В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
SWOT анализ**

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. По-висок относителен дял на стопанствата на младите стопани в общата възрастова структура на земеделските стопанства, в сравнение с ЕС-27. 2. Най-голям брой млади стопани има в секторите полски култури, тревопасни животни и трайни насаждения. 3. По-висока производителност на труда при младите фермери в сравнение с тази в останалите стопанства. 4. Силна връзка на потомствените млади фермери с родното място, със земеделската земя и фамилените традиции. 5. По-висока насоченост на младите стопани, в сравнение с останалите фермери, към внедряването на иновации и използването на цифрови технологии в земеделието. 6. Висока степен на осъзната необходимост от повишаване на квалификацията и получаване на съветнически услуги. 7. Увеличава се броят и се разширява тематиката на предоставените консултации на младите фермери. 8. За почти всички видове иновации се наблюдава засилен интерес към внедряване от производителите. 9. Нараства броят на предприятията в ХВП, в секторите „Търговия“, „Ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Селско, горско и рибно стопанство“, „Хотелиерство и ресторантьорство“, „Преработваща промишленост“, „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти“. 10. Ръст на микро предприятията. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатъчна работна ръка в отрасъла. 2. Рязкото намаляване на заетите в отрасъла и на стопанствата на младите фермери потиска добавената стойност и ръста на производството. 3. Най-слабо присъствие на млади фермери има в секторите свине, птици и зайци; смесено животновъдните и зеленчуците. 4. Най-голям е спадът на земеделска работна сила в районите на Северна България. 5. Ниската производителност в секторите животновъдство, плодове и зеленчуци, силно изоставаща от тази в ЕС-27, води до по-ниско заплащане на труда в земеделието. 6. Ниско професионално-квалификационно равнище на мениджърите на земеделските стопанства, в т.ч. и на младите. 7. Недостатъчен собствен капитал, ниска кредитоспособност на младите фермери и липса на средства за модернизация и иновации в стопанството. 8. Недостатъчен обхват на младите фермери, включени в обучителните курсове и консултантските услуги, предоставяни от НССЗ и липса на добри алтернативни възможности за получаване на съвременни и компетентни знания с практическа приложимост. 9. Ниска степен на развитие на предприятията в технологичен аспект, както и при прилагане на цифровите технологии. 10. Висок коефициентът на безработица в селските общини със слаба икономическа активност (от 20-50%). 11. Недостатъчен брой на интензивно технологични МСП.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ръстът на доходите на земеделските производители дава възможност за увеличаване на заплащането на труда, което ще реши част от проблема с техния недостиг. 2. Модернизацията и внедряването на нови технологии и техника за подобряване условията на труд са пътят за преодоляване на преобладаващата част от проблемите. 3. Изключително важна е модернизацията в животновъдството, където ситуацията с намирането на работници е най-критична. 4. Ускоряване на модернизацията ще увеличи производителността, производството и възможностите за заплащане ще се подобрят. 5. Положително влияние на инвестиционите и насърчителни мерки върху насочеността към отглеждането на трайни насаждения, зеленчуци на открито, етерично-маслени култури, полски култури и пчеларството. 6. Перспективата да получат добра доходност от земеделие и да се развиват е надежден мотив за задържане на младите хора в земеделието. 7. Тенденции към увеличаване на плащанията по Схемата за млади земеделски стопани в бъдеще. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Демографска криза (трайно обезлюдяване, постоянно намаляване и влошаване възрастовата структура на селското население и др.). 2. Ниска привлекателност на качеството на живот в селата за младите хора. Голям процент от селските домакинства са без интернет достъп. 3. Липсата на възможности за наемане или закупуване на повече земя, особено в най-плодородните райони, отблъсква болшинството млади хора. 4. Селското стопанство продължава да е с неприемливи технически (ниска степен на механизация), технологични, ергономични и др. условия на труд за младите хора. 5. Инвестиционите и насърчителни мерки нямат желания положителен ефект върху привличането и задържането на работна сила в сектор „Тревопасни животни“. 6. Липсата на преференциални условия за ползване на кредити и средства за инвестиране могат да откажат част от младите фермери да продължат дейността. 7. Безвъзмездната помощ за младите стопанства по инвестиционните мерки не е диференцирана. 8. Заплащането на труда в отрасъла продължава да изостава от заплащането в останалите икономически дейности.

<p>8. Възможност за участие на младите стопани в мероприятия от различен вид, свързани с трансфер и разпространение на знания и иновации. Социален резерв и възможности за съхранение на фермерството в минимум 1/5 от сегашните земеделски стопанства.</p> <p>9. Инвестиране в иновации и в ИТ сектори, в иновативни и технологично интензивни производства.</p> <p>10. Навлизане на нови технологии в установени производства.</p> <p>11. Запазване на тенденцията на увеличаване на разходите за придобиване на ДМА в секторите селско, горско и рибно стопанство. Стабилизиране на разходите за придобиване на ДМА в неземеделски дейности;</p>	
---	--

Потребности по Специфична цел 7 на регламента:

ПРИВЛИЧАНЕ НА МЛАДИ ФЕРМЕРИ И УЛЕСНЯВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

1. Ускоряване на модернизацията на земеделските стопанства на младите стопани

Потребността от ускоряване на модернизацията на земеделските стопанства на младите стопани се обуславя от силното изоставане на процеса на въвеждане на иновационните и технологични средства за ефективно функциониране на техните стопанства. С най-голяма сила необходимостта от обезпеченост с техника, прикачен инвентар и специализирано оборудване е в т.н. уязвими сектори, където състоянието с използваните материални производствени ресурси е най-незавидно. Техническите и технологични нововъведения са важен детерминиращ фактор за по-високи производствени резултати. С навлизането на специализирани машини и оборудване в тези сектори ще се намали използването на ръчен труд, тези стопанства ще могат да следват добрите земеделски практики, което ще осигури по-високи добиви при отглеждането на плодове и зеленчуци и продуктивност в говедовъдните и овцевъдни стопанства с по-малко разходи на труд. Допълнително, това ще допринесе за покриване на санитарно-хигиенните и хуманните изисквания към отглежданите животни.

Иновационните нововъведения и свързаните с това инвестиции ще допринесат за издигне на качествено ново равнище материално-техническата база на стопанствата, което ще има за проекция повишаване на привлекателността на земеделския труд; ще доведе до увеличаване на производителността на труда и съответно повишаване на доходността от земеделска дейност; обективно ще нараства необходимостта от специфични знания за управление на сложните селскостопански машини, агрегати и т.н. Това на свой ред ще мотивира младите стопани и другите заети в отрасъла да придобият нови допълнителни знания в областта на земеделието и животновъдството и ще повиши тяхното квалификационно равнище.

2. Увеличаване подкрепата за младите стопани и на фермерския доход и улесняване стартирането на стопанство

С ниска степен на генерираните доходи и неприемливи условия на труд селскостопанският отрасъл продължава да бъде непривлекателен, особено за по-младите хора. Резултатите и изводите от направения анализ на развитието на младата работна сила в аграрния отрасъл

показват, че проблемите, свързани с преодоляването на отлива на жизнеспособна работна сила от отрасъла през следващото десетилетие, а и в по-дългосрочен план, ще стоят на дневен ред както у нас, така и в Европа. Въпреки че делът на младите аграрни мениджъри в България е по-висок от средния за Европейските страни, тяхното абсолютно намаление свидетелства за сериозни проблеми, свързани с привличането и трайното задържане на млади хора в отрасъла.

Основната група от причини, които демотивират младите хора да се занимават със земеделие и действат в посока на прекратяване заетостта в отрасъла, са свързани с ниското равнище на земеделските доходи, ниската степен на механизация предимно в т.н. уязвими сектори, ограничения достъп до кредити и закупуване на земя, несигурни пазарни цени и пречки пред стоковата реализация на продукцията, неприемливи технически, технологични, ергономични и др. условия на труд в сравнение с останалите отрасли.

Потребността от увеличаване подкрепата за младите стопани и на фермерския доход се обуславят от: в основата на мотивацията за стартиране на агробизнес е необходимият първоначален капитал, с който по-голяма част от младите лица не разполагат; ниския размер на фермерския доход. Първоначалният капитал е необходим не само за новите фермери, но и за тези, които наследяват земеделски стопанства, защото е необходимо постигането на технологично обновяване и модернизиране на съществуващите стопанства. Резултатите от действащите специални насърчителни мерки за младите стопани през първите два програмни периода показват силна заинтересованост за усвояване на финансовата подкрепа в секторите на растениевъдното производство и слаба ориентация към говедовъдните и овцевъдните стопанства.

Заедно с потребността от увеличаване на подкрепата за младите стопани е необходимо да се повиши ефекта от финансовите стимули. Това с особена сила важи за младите лица, които не са потомствени фермери, а правят опити да навлязат в този бранш без да имат някаква земеделска практика и специфични знания и тяхната устойчива заетост е по-трудно постижима цел. Най-много това касае лицата от големите градове, които не са имали връзка със селото и земеделската земя. Затова възниква потребността от прилагането на диференциран подход при предоставяне на финансовите средства за младите стопани. Приоритет следва да имат лицата, живеещи в селските райони; такива, които са наследили стопанството от близки родственици; семейни с едно или две деца; лица които желаят да създадат животновъден обект с определен вид животни (основно крави и овце) или да разширят съществуващ вече такъв обект.

Потребността от насърчаване предаването на земеделската дейност между поколенията се обуславя от факта, че потомствените фермери са най-сигурният ресурсен източник за съхранение на фермерството, за устойчива земеделска заетост и развитие на собствен аграрен бизнес. Върху възникването на тази потребност допълнително влияние оказва липсата понастоящем на национален регламент за ранно пенсиониране на земеделските производители и съответно прехвърляне стопанството на млади фермери.

По данни на НСИ всяка година селата губят от своя човешки потенциал приблизително 1,6%. Този процес е съпроводен с постоянно застаряване и влошаване на възрастовата структура на селското население. Заплащането на труда в земеделието е по-ниско отколкото в останалата част на икономиката, което се дължи на ниската добавена стойност на единица площ и на заплащане в сектора, съобразено със средните за района, страната и вида на труда. През 2016 г. средно на 1 ГРЕ в стопанство на млад фермер се падат по 20,3 ха използвана земеделска площ (при средно- 17,6 ха) и 5,5 ж.е.

Въпреки че производителността на труда в стопанствата на младите фермери е по-висока от тази в останалите стопанства, тя продължава да бъде доста по-ниска от постигнатото средно равнище на производителност в ЕС-27.

Потребността от насърчаване на различен тип обединения за пазарна реализация е пряко свързана с необходимостта от увеличаване на фермерския доход на младите стопани. Колективната организация при изкупуване на готовата земеделска продукция и последващ избор на най-изгодните пазарни условия и канали за нейната реализация гарантират получаването на по-сигурни и високи приходи. Освен това, следва да се отбележи благоприятното обстоятелство, че младите фермери в по-голяма степен, в сравнение с останалите фермери, са склонни към изграждането и участие в различен тип обединения за пазарна реализация.

Друга форма на подкрепа на фермерския доход е диверсификацията на производството, която включва следните направления:

- пренасочване на производството в стопанството от монокултурна към многокултурна структура;
- производство и продажба на продукти в различни периоди от годината;
- смесено производство на растениевъдни и животновъдни продукти.

3. Повишаване на професионално-квалификационното равнище на мениджърите и останалите заети в отрасъла

Особено неблагоприятна качествена характеристика на работната сила в земеделието е нейното ниско образователно и квалификационно равнище. В това отношение силно изоставаме от Европейското равнище. Въпреки напредъка през последните години, положителните промени са недостатъчни за коренно усъвършенстване на образователно-квалификационна структура на фермерите. На практика продължава да се чувства остро недостигът от висококвалифицирани специалисти, способни да управляват сложните производствени процеси, специализираната селскостопанска техника, машини и оборудване от последно поколение.

Самите млади земеделски стопани осъзнават необходимостта от постоянното повишаване на знанията и квалификацията, както и преквалификация. Въпреки нарастващата роля на НССЗ като център за трансфер на знания в областта на земеделието с широкомащабната си дейност, тя може само частично да помогне за посрещане на потребностите от висококвалифицирани мениджърски кадри. Това определя потребността от разширяване достъпа до знания чрез използването на повече образователни източници за придобиване на необходимите знания и практически опит.

Потребността от повишаване на професионално-квалификационното равнище на заетите в отрасъла се обуславя от няколко причини. Налице е силно изоставане от средното Европейско равнище по отношение на образователно-квалификационната подготовка на аграрните мениджъри и на останалите трудови ресурси в земеделието. Необходимостта от коренна и ускорена модернизация на земеделските стопанства и навлизането на нови производствени и информационни технологии в отрасъла изискват прилагането на нови знания, свързани не само с производствения процес, но и такива по управление и маркетинг, агро-екология, финанси, компютърна грамотност, софтуерни приложения и др. Управлението на съвременно, модерно земеделско стопанство и експлоатацията на селскостопански машини и техника от ново поколение е немислимо да се реализира от лица без необходимото образование, специфични знания и квалификационни умения.

Потребностите, свързани с разширяване капацитета на организациите, ангажирани с обучението и предоставянето на консултантски услуги на земеделските стопани, както и подобряването на контрола върху тяхната дейност, със засилването на контрола върху издаването на съответните сертификати за преминалите обучителни курсове, с обогатяването на съдържанието на обучителните курсове и диверсификация на формите за

предоставяне на консултантски услуги се обуславят от: недостатъчния експертен капацитет, с който разполагат съответните обучителни организации; от слабия контрол върху дейността им, в т.ч. при издаване на сертификационните материали; от необходимостта за постоянно привеждане на учебното съдържание на предлаганите курсове в съответствие с навлизащите нови технологии и предоставяне на специфични практически знания. Задоволяването на горепосочените потребности ще способства увеличаването професионално–квалификационния потенциал на аграрните мениджъри, както и на останалите заети в отрасъла.

Заедно с неблагоприятната възрастова структура на работната сила в земеделието, проблем представлява и нейното ниско квалификационно равнище. По данни на Евростат, от всички управители на земеделски стопанства през 2007 г. 85% са с най-ниска степен на квалификационно ниво (0-2). За 10-годишния изследван период обхватът на лицата с това квалификационно равнище намалява на 72,3% през 2016 г. Този факт сам по себе си е положителен сигнал за редуциране на неквалифицираната земеделска заетост. Въпреки това обстоятелството, че близо една трета от всички мениджъри остават без никаква квалификационна подготовка, а останалата част са с ниска степен, показва, че този проблем продължава да стои с особена острота пред отрасъла.

4. Намаляване диспропорциите в земеделската заетост на младите стопани между различните райони и аграрни сектори

В регионален аспект различията са белязани с по-високо от средното за страната намаление на работната сила в отрасъла от Северозападна България и най-слабо в областите на Югозападна и Южна Централна България. Що се касае до загубата на семейната работна сила най-застрашени са отново граничните и погранични териториите на Северозапада заедно тези от Югоизточна България. Нарушеният баланс при формирането на трудовият потенциал между отделните райони е пряко следствие от съществуващите диспропорции в цялостното икономическо, социално-демографско, техническо, технологическо и друг тип развитие на общините и областите, принадлежащи към различните райони на страната.

В секторно отношение съществените различия в земеделската заетост са свързани с факта, че най-слабо присъствие на млади фермери има в смесените животновъдни стопанства, в сектор „свини, птици и зайци” и в сектор „зеленчуци”. Други различия освен тези, предопределени от обективно съществуващите предпоставки, свързани със същността и характера на производството и труда в отделните земеделски сектори, се свеждат до:

равнището и качеството на механизация и автоматизация на земеделските стопанства; равнището на постигната производителност на труда и съответно на генерираните в тях земеделски доходи; в състоянието на производствените (технически, технологични, ергономични, социално-битови) условия на труда; възможностите за пазарна реализация на селскостопанската продукция; ефектите от усвоените европейски и национални субсидии; степента на атрактивност на земеделския труд; равнището на инвестиционна активност в земеделските стопанства и др.

Изброените по-горе различия в регионално и секторно отношение, които в по-голямата част са с мащабите на диспропорции, обуславят следните потребности: Подобряване на цялостната социална и техническа инфраструктура, в т.ч. по-широк интернет достъп; адекватни мерки за подобряване качеството на живот в селските райони; Намалване на отрицателните демографски процеси в селските райони и специално в планинските и другите необлагодетелствани райони; Стимулиране развитието на фамилното земеделие и другите нишови сектори, особено в планинските и другите необлагодетелствани райони; Стимулиране сдружаването на младите стопани на регионален и отраслов принцип. С намаляването на регионалните и секторни диспропорции в трудовата заетост ще се постигне по-балансирано развитие на отделните региони и сектори в отрасъла.

5. Улесняване развитието на стопанска дейност в селските райони и създаване и подпомагане на стартирането на стопански и неземеделски дейности

Група фактори, които определят икономиката, се отнасят към структурата на пазара труда, търсенето на работна сила, мобилността на трудовите ресурси. Другата група фактори са инвестициите, приходите от произведената продукция, добавената стойност от икономическа дейност. В селските общини за определящи диверсификацията на икономиката са предприятията от „Преработващата промишленост“, „ХВП“, „Търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Транспорт, складиране, площи“, „Хотелиерство и ресторантьорство“, т.е. предимно в отрасъл Услуги.

Един от проблемите в селските райони е влошената възрастова структура, отливът на млади хора, намаляването на населението и липсата на човешки потенциал. В по-малките населени места преобладават предимно възрастни хора над 65 години, а в градските райони се концентрират предимно младите в активна трудоспособна възраст, където човешкият потенциал е в пъти над този в селските райони. Финансова подкрепа в развитието на

стопанска дейност в селските райони ще допринесе за създаване на работни места и привличане на млади хора в селските райони.

Селските райони изостават в производителността на труда, а по-високите нива на безработица обясняват по-ниската покупателна способност на населението в селските райони от средния индекс на покупателната способност и по-ниските нива на доходи. Микропредприятията са определящи за националната икономика, те способстват за осигуряване на по-висока заетост, икономически растеж и производителност.

Инвестициите в дълготрайни материали активи нарастват за микропредприятията предимно в областта на услугите, но техният производствен капацитет е по-нисък от този на малките и средните.

Анализът на данните за диверсификацията към други неземеделски дейности очертава малкия брой и нисък относителен дял на стопанствата, извършващи други дейности и носещи им допълнителни доходи в рамките на стопанската единица.

Налага се изводът, че стопанствата в България са слабо диверсифицирани към други неземеделски дейности и равнището на диверсификация продължава да намалява, което запазва риска от нестабилност на доходите.

6. Стимулиране на иновативни или технологично интензивни производства и развиване на дейности в секторите на индустрията и на информационните услуги, които да допринасят за повишаване на добавената стойност

За подобряване на конкурентоспособността на предприятията е необходимо въвеждане на нови технологии и цифровизации на бизнес процеси, както и подобряване на производителността на труда. За ускоряване на развитието на икономиката в селските райони е необходимо да се инвестират в иновативни продукти, което би довело до по-добри позиции на микро предприятията МСП на местния и международния пазар. В тази връзка въвеждане на цифровите технологии, на иновативни бизнес процеси са решения за подобряване на рентабилността на МСП.

В селските райони инвестициите в иновации и технологични производства ще имат принос за диверсификация на техните икономики извън типичните земеделски дейности. Диверсификацията на икономическата структура в селските райони създава допълнителна

заетост и ползата е в ограничаване на отлива на младите хора и намаляване на риска от обезлюдяване и от бедност.

Специфична цел 8 на регламента: НАСЪРЧАВАНЕ НА ЗАЕТОСТТА, РАСТЕЖА, СОЦИАЛНОТО ПРИОБЩАВАНЕ И МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО БИОИКОНОМИКАТА И УСТОЙЧИВОТО ГОРСКО СТОПАНСТВО

SWOT АНАЛИЗ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Растеж на БВП, на БДС и паритета на покупателната способност на населението на национално ниво.
2. Спад на процента на регистрирани безработни на възраст до 29 г. и на дълготрайно безработните лица в селските райони.
3. Нарастване на заплатите в сектор Търговия и услуги; Селско, горско стопанство и рибарство, Преработваща промишленост.
4. Запазване на броя на предприятията в селските райони във всички икономически дейности. Нарастване на производителността на труда в МСП.
5. Нарастване на разходите за придобиване на ДМА в сектор Селско, горско и рибно стопанство, Услуги, Търговия.
6. Увеличаване на броя на местата за настаняване, броя на туристите и нощувките в селските райони.
7. Запазване на броя на многопрофилните болници. Увеличаване на лечебните заведения за извънболнична помощ.
8. Наличие на творчески занаяти, музеи, читалища, клубове за развитие на културни дейности. Нарастване на броя на читалищата. Обновени молитвените храмове на вероизповеданията (църкви, манастири, джамии и др).
9. Широкообхватност на подпомогнатите инфраструктурни мерки от двете програми за развитие на селските райони и стратегиите за местно развитие. Не се откроява една или група общини, които да доминират по отношение на броя финансирани инфраструктурни проекти. Формиране на малки групи от съседни общини със сходен брой финансирани инфраструктурни проекти.
10. Общините без финансирани проекти по инфраструктурните мерки се различават от общините без финансирани проекти по бизнес мерките, т.е. не се наблюдават общини – селски райони без финансирани проекти по социално-икономическите направления.
11. Ремонтна и реновирана общинска пътна мрежа в част от селските райони.
12. Преобладаващата част от селските райони са обхванати от бизнес мерките по ПРСР 2007-2013 г. (311,312,313). Липса на териториална диференциация на средния размер на финансираните проекти по мерки 311,312,313,4-311,4-312,4-313.
13. Обхват на значителна част от територията и населението в селските райони от ЛИДЕР и WOMP. Подобен достъп до финансиране от европейските фондове за бизнеса и местната общност.

СЛАБИ СТРАНИ

1. Междурегионални и вътрешнорегионални диспропорции в икономическото развитие и качеството на живот.
2. Намалена гъстотата на населението в Северен централен, Североизточен и Южен централен район. Концентрация на населението в големите градове и общинските центрове.
3. Изразена тенденция на обезлюдяване на селските райони.
4. Отрицателен естествен прираст. Нарастване на застаряващо население и намаляване на населението до 40 г.
5. Коефициентът на заетост в селските общините е под нивото на ЕС-28. Дисбаланс на броя на наетите между селските и градските общини.
6. Делът на безработните лица с ниско образователно и квалификационно равнище в селските общини е по-висок от този в градските общини.
7. Неравенство в разпределение на доходите (вътрешно и междурегионално).
8. Коефициентът за бедност е 32.8% и надвишава нивото на ЕС-28 за 2018г. Коефициентът за бедност в селските райони през 2018 г. е 47.4%, значително над стойността на коефициента за ЕС-28 (23.7%). Дисбаланс в локализирането на засегнатите лица в риск от бедност.
9. Неравномерна концентрация на предприятията. Засилване на икономическото неравенство между общините в селските райони.
10. Недостиг на инвестиции в технологични производства.
11. Намаляване на броя на образователните структури вследствие на негативните демографски и миграционни процеси. Намаляване на броя на професионалните гимназии в селските райони. Намаляване на броя на детските градини, броя на училищата и учениците.
12. Влошена осигуреност на населението с общопрактикуващи лекари в селските райони. Нисък брой на хората, обслужвани от едно болнично заведение в селските райони. Неравномерно покритие на селските райони от мрежата от лечебни заведения
13. Увеличаване броя на възрастните хора и на лицата от рисковите групи в нужда от здравни и социални грижи. Различия в осигуреността с лекари по дентална медицина.
14. Подпомагане за инфраструктурни проекти са получили 97% от общините - селски райони, но броят на проектите в различните общини варира значително (от само 1 проект до над 20 проекта).

<p>14. Изграден местен капацитет за управление и наблюдение на европейските средства (екипи на МИГ).</p> <p>15. Подпомогнати основни за местната икономика дейности, създадени условия за задържане и завръщане на инициативни хора в местната общност.</p>	<p>15. Пътни отсечки в лошо и незадоволително състояние.</p> <p>16. Остаряла и амортизирана водоснабдителна мрежа в някои населени места.</p> <p>17. Липса на канализационни системи и ПСОВ в много населени места.</p> <p>18. Непълно покритие на територията на селските райони с фиксирана широколентова инфраструктура и съответно ниско използване на информационните и комуникационни технологии.</p> <p>19. Слаба предприемаческа активност.</p> <p>20. Слабо обслужване на гражданите по електронен път (малък дял онлайн публични услуги).</p> <p>21. Значителни разлики в броя на подпомогнатите проекти по бизнес мерките (311.312.313) между отделните общини. Изключително слабо подпомагане на бизнес мерки по цялото протежение на Дунавската равнина и до известна степен в Тракийската низина. Проектите по мярка 312 са водещи в преобладаващата част от общините. Различен размер на европейско финансиране по бизнес мерките в преобладаващата част от селските райони.</p> <p>22. Недостатъчен финансов ресурс за финансиране на всички качествено изработени стратегии за местно развитие. Забавяне на одобрението и финансирането на проектите на бенефициентите на стратегиите за местно развитие по Лидер и BOMP, което възпрепятства реалното постигане на поставените цели.</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <p>1. Повече и по-ефективни местни инвестиции в технологични производства.</p> <p>2. Създаване на заетост, нарастване на наетите по трудово и служебно правоотношение, растеж на доходите.</p> <p>3. Стабилизиране на броя на заселените и изселените жители и постигане на нулев механичен прираст.</p> <p>4. Диверсификация на заетостта. Ангажиране на лицата над 65 г. в икономически дейности.</p> <p>5. Стартиране на нови предприятия.</p> <p>6. Диверсифициране на икономиката на селските райони.</p> <p>7. Запазване и нарастване на броя на микро- и малки предприятия.</p> <p>8. Създаване на производства в областта на биоикономиката.</p> <p>9. Създаване на индустриални зони в общини с подходящи терени.</p> <p>10. Развитие на алтернативен туризъм в селските райони, където има съчетание на запазени горски територии, исторически, културни, природни забележителности, еко паркове. Дигитализация на туристическия сектор и въвеждане на иновативни технологии.</p> <p>11. Благоустрояване на градската среда и на публични пространства - изграждане на уличната мрежа, осветление и др.</p> <p>12. Създаването на дуални паралелки в професионалните гимназии. Подобряване на материално-техническата база в училищата в селските общини.</p>	<p>ЗАПЛАХИ</p> <p>1. Макроикономическа нестабилност.</p> <p>2. Засилване на икономическия дисбаланс между селските и градските общини.</p> <p>3. Запазване на тенденцията за намаляване на населението в селските общини и на броя на ражданията в селските райони.</p> <p>4. Демографски диспропорции и нарастване на населението над 65 г. Остаряване на населението с висока интензивност. Застаряването на работната сила.</p> <p>5. Намаляване на населението, живеещо в селата. Неравномерно разпределение на населението в селските общини. Риск от демографска криза в селските райони (предимно в малките населени места).</p> <p>6. Намаляване на броя на населението в трудоспособна възраст и в подтрудоспособна възраст в селските райони. Увеличаване на населението в надтрудоспособна възраст</p> <p>7. Миграция на младите към урбанизираните райони, обезлюдяване на селата.</p> <p>8. Изместване на икономическите дейности от селските райони към градските и спад на работните места.</p> <p>9. Липса на кадри с необходимата квалификация и ръст на безработни лица.</p> <p>10. Запазване или нарастване на риска от бедност.</p> <p>11. Засилване на диспропорциите в доходите на населението между селските и градските общини.</p> <p>12. Намаляване на броя на предприятията. Застой на дейността на предприятията в основни стопански сектори.</p>

<p>13. Развитие на дигитални библиотеки в селските райони.</p> <p>14. Промяна на модела на социални услуги за възрастното население, осигуряване на мобилни социални услуги за отдалечени и обезлюдяващи се райони с възрастно и слабо подвижно население.</p> <p>15. Изграждане на нови пътища, рехабилитирани пътни отсечки. По-ясна координация между АПИ и местна власт с цел избиране на най-подходящите отсечки за ремонтване.</p> <p>16. Насярчаване прилагането на мерки за енергийната ефективност на публични сгради.</p> <p>17. Насярчаване на енергийно устойчиви производства.</p> <p>18. Повишаване на инвестиционната активност и интернационализацията на МСП.</p> <p>19. Прилагане на информационни и комуникационни технологии за разпространение на културно-историческото наследство и на културни традиции. Използване на ИКТ за културни събития и привличане на млади творци.</p> <p>20. Подобряване на връзките между науката и бизнеса за повишаване на добавената стойност на услугите и на продуктите.</p> <p>21. Подобряване на водоснабдяването чрез изграждане на допълнителни водоизточници в населените места с недостиг и режим на вода, в рамките на дребномащабна инфраструктура.</p> <p>22. Реконструкция и/или рехабилитация на водоснабдителни системи и съоръжения с цел намаляване на загубите на вода;</p> <p>23. Рехабилитация на канализационни системи и ПСОВ в населени места съгласно нуждите, обосновани в РПИП.</p> <p>24. Изграждане на модерна ширококолентова инфраструктура, която да ускори и подобри достъпа до високоскоростен интернет.</p> <p>25. Ускорено въвеждане на електронно управление и на публични електронни услуги чрез подобряване на достъпа до мрежите от ново поколение.</p> <p>26. Повишаване на европейското финансиране чрез бизнес проекти, подпомогнати през МИГ в общините, които са слабо подпомогнати по основната ПРСР. Увеличаване на бюджета за подготовка и прилагане на стратегии за водено от общностите местно развитие с оглед покриването на повече селски райони в България и осигуряване на достъп до финансиране на малки по размер проекти.</p>	<p>13. Влошаване на показателите за МСП (спад на разходите за придобиване на ДМА, на продукцията и на нетните приходи от продажби).</p> <p>14. Слаба предприемаческа активност.</p> <p>15. Отслабване на конкурентоспособността на местната икономиката.</p> <p>16. Липса на дигитализация на туристическите услуги и съответно слаб туристически поток в селските райони.</p> <p>17. Намаляване на броя на лицата с висше и средно образование. Увеличаване на принудително отпаднали деца от образователната система. Диспропорции в степента на образование и риск от социално изключване.</p> <p>18. Затруднен достъп до лечебни заведения. Закриване на болнични заведения в малките общини. Недостиг на квалифицирана здравна помощ. Отдалеченост на селищата от мястото на предлагане на медицинска помощ.</p> <p>19. Неизползван потенциал на читалищата за развитие на културни дейности.</p> <p>20. Неравномерно териториалното разпределение и концентрация на европейско финансиране по инфраструктурни проекти.</p> <p>21. Забавяне на изграждане, рехабилитация на пътни отсечки и пътни съоръжения.</p> <p>22. Влошена транспортна достъпност на отдалечени/периферни населени места.</p> <p>23. Загуба на вода, амортизирана ВИК инфраструктура и налагане на режим на водата.</p> <p>24. Забавяне в договорирането и съответно прилагането на стратегиите за местно развитие.</p> <p>25. Високи прагове за минимален брой на населението за формиране на МИГ в силно обезлюдени и отдалечени територии.</p>
--	--

Потребности по Специфична цел 8 на регламента:

НАСЪРЧАВАНЕ НА ЗАЕТОСТТА, РАСТЕЖА, СОЦИАЛНОТО ПРИОБЩАВАНЕ И МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО БИОИКОНОМИКАТА И УСТОЙЧИВОТО ГОРСКО СТОПАНСТВО

1. Диверсификация на икономическата дейност. Стимулиране на нови производства в областта на биоикономиката и кръговата икономика

Икономическото развитие в селските райони следва да улесни стопанската дейност и да стимулира дейности за насърчаване на местната конкурентоспособност, постигане на жизненост на населените места в селските райони и качеството и стандарта на живот, да подобри степента на развитие на човешкия капитал и инфраструктура. Смекчаването на въздействията на климатичните промени и адаптацията е цел на Стратегическия план и следва да се отчете при икономическите дейности и производства в селските райони. Необходимостта от защита на околната среда и намаляване на ефектите от климатичните промени за селските райони се поражда и от социално–икономическото развитие, като част от тази уязвимост се проявява като натиск върху природните ресурси, които са основни за развитие на икономическите дейности в селските райони. Затова при интервенциите за насърчаване на диверсификацията на икономиката в селските райони следва да се интегрират инвестиционните решения в икономическите сектори с ефект, целящ подобряването на околната среда и укрепването на регионалната конкурентоспособност (промишлени дейности в области за ново бизнес-развитие като биоикономика, кръгова икономика, въвеждане на чисти и възобновяеми енергийни източници за заместване на старите способности за използвана енергия в промишлените производства) и по този начин да се насърчава приносът на икономиката в селските райони към по-ефективно използване на природните ресурси. Необходимо е насърчаването на различни производства, базирани на алтернативни производствени процеси, които могат да намалят екологичния отпечатък от дейността.

Диверсификация на икономиката в селските райони следва да се постигне чрез интервенциите в Стратегически план по стълб II и подобряване на достъпа до технологии и дигитализация (стратегия за умните села).

Икономическото развитие в селските райони следва да улесни стопанската дейност и да стимулира дейности за насърчаване на местната конкурентоспособност, постигане на

жизненост на населените места в селските райони и качеството и стандарта на живот, както и да се подобри степента на развитие на човешкия капитал и инфраструктура.

Диверсификацията на икономиката в селските райони може да се постигне чрез развитие на икономически дейности, свързани с търговия, услуги, преработващата промишленост и на дейности, в които по-малкото присъстват предприятия в сектори на индустрията, които допринасят с добавена стойност (изоставане в развитието на предприятия, внедряващи иновации в селските райони.).

Отглеждането, добиването и преработката на биомаса от земеделието и горското стопанство дават възможност за диверсификация на приходите, работни места и бизнес възможности, както и за предоставяне на нови услуги в селските райони. Повечето технологии за преработка на растителните и животински остатъци и отпадъци, обаче, са свързани с необходимостта от осигуряване на ново специализирано оборудване, изискващо инвестиции, за които трябва да бъде осигурено финансово стимулиране.

Съгласно информация от Националния план за действие за енергия от горска биомаса 2018-2027, горите на държавите-членки на ЕС се разпростират върху 161 милиона хектара и обхващат около 38% от площта на Съюза. От социално-икономическа гледна точка експлоатацията на горите генерира ресурси, по-конкретно дървен материал.

Основната употреба на дървения материал е за енергийни цели (42% от обемите), при 24% за дъскорезниците, 17% за хартиената промишленост и 12% за производството на дървесни плоскости и др. Около половината от потреблението на възобновяема енергия в ЕС е от дървесни източници. Освен това, горите осигуряват „недървесни“ продукти (различни от дървения материал). Те подпомагат също така някои услуги (лов, туризъм и т.н.). По този начин горите са източник на работни места, особено в селските райони.

Със Стратегията „Иновации за устойчив растеж: биоикономика за Европа“ (и „Инициатива за актуализиране на стратегията и плана за действие на ЕС за биоикономиката - 2018 г.“) се апелира за ефективното използване на ресурсите (гъвкави, кръгови и приобщаващи), като се подчертава, че този процес трябва да бъде ускорен.

Това включва превръщането на органичните отпадъци, остатъците и безопасни продукти на биологична основа, например чрез въвеждане в експлоатация на малки биорафинерии, подпомагане на земеделските стопани и горските стопани да диверсифицират източниците си на приходи и да се справят по-добре с пазарните рискове, като същевременно постигат целите на кръговата икономика.

Целта е по-доброто свързване на националните стратегии за биоикономиката и националните стратегически планове в рамките на Общата селскостопанска политика.

Разпространението на добри практики за стимулиране на внедряването на биоикономиката ще позволи на първичните производители да се възползват от възможностите, които предлагат нейните нови системни подходи.

Нарастване се отчита в местата за настаняване на територията на селските райони: през 2008 г. броят им е 173 255, а през 2017 г. достига до 232 546 броя, което е с 59 291 повече легла или отчетеното нарастване е с близо 35 %.

Не толкова голямо нарастване се отчита в леглоденоноцията в местата за настаняване в селските райони - през 2008 г. са 33 139 205 броя, като нарастващата тенденция е през целия период. През 2017 г. леглоденоноцията в местата за настаняване в селските райони са 40 020 058, което е с 6 880 853 повече от стойността през 2008 г., което е близо 20 %.

Местата за настаняване са нараснали със значително по-висок процент от реализираните леглоденоноция на територията на селските райони.

2. Подобряване на здравните и социалните услуги

Политиките в областта на здравеопазването и социалните услуги са ключови за преодоляване на множество здравни проблеми и предизвикателства в селските райони като достъпни, качествени, здравни и социални услуги, преодоляване на здравните и социални неравенства, оптимизиране на болничната и извънболничната помощ, подобряване на качеството на медицинската помощ и безопасността на пациентите.

Териториалните аспекти на политиките в здравеопазването в селските райони са свързани с процесите на обезлюдяване, застаряване на населението, влошената транспортна инфраструктура и достъпа на населението до здравни услуги. Това обвързва здравната политика с демографската, политиките в сектор Транспорт и др. Държавната политика в областта на здравеопазването е насочена към подобряване на достъпа до здравно обслужване, повишаване качеството на здравните услуги чрез непрекъснат контрол и мониторинг, намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.

3. Подобряване на публична инфраструктурата и технико-комуникационните системи в селските райони чрез:

3.1. Подобряване качеството на общинските пътищата чрез изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на нови и съществуващи общински пътища,

съоръжения и принадлежностите към тях на територията на общини от селските райони.

3.2. Подобряване на водоснабдяването и пречистването на водите, използвани за питейно-битови нужди, чрез изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на водоснабдителни системи и съоръжения в селата и население места до 2000 жители .

3.3.Подобряване качеството на улиците на територията на общини от селските райони (изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на нови и съществуващи улици и тротоари и съоръженията и принадлежностите към тях).

3.4. Подобряване и облагородяване на публичните пространства чрез: изграждане или обновяване на паркове, градинки, улично озеленяване, детски площадки и спортни съоръжения.

3.5. Подобряване енергийната ефективност на сгради, стопанисвани от местната власт.

3.6. Доизграждане на съществуващи канализационни системи и осигуряване на подходящо пречистване за населените места под 2000 е. ж.

3.7. Осигуряване на високоскоростен ширококолов пътен достъп и изграждане на сигурна публична инфраструктура.

Устойчивото социално-икономическо развитие на селските райони е неразривно свързано със съществуващата инфраструктура и качеството на предлаганите услуги за населението в селските райони. Недостигът на инвестиции за обновяване на съществуващата инфраструктура и неадекватното качество на предлаганите услуги (спрямо градовете) е основният елемент, който продължава да разширява границите на развитие между селските и градските райони в България и който освен това е пречка за създаването на равни възможности в социално-икономическото развитие на селските райони. Тези фактори водят до влошаване на качеството на живот в селските райони и застрашава способността им да задържат населението и да привличат инвестиции, което ги поставя в социално-икономически спад.

Населените места в селските райони в България ще станат привлекателни за бизнеса и за живеене чрез поддържането и стимулирането на тяхното икономическо, социално и културно развитие, чрез изграждането на липсващата или рехабилитация на съществуващата техническа инфраструктура, транспортни и комуникационни връзки.

Създаването и обновяването на публичната и техническата инфраструктура е основната за създаването на оптимална жизнена среда на селските райони, опазването на околната среда, създаването на достъпност и развитие на икономиката. Текущата ситуация в България показва необходимостта от развитието на техническа и социална инфраструктура в селските райони. Въпреки че през програмните периоди 2007 - 2013 г. и 2014 – 2020 г. създаването и обновяването на публичната и техническата инфраструктура (пътища, водоснабдяване, канализация, улици, тротоари, паркове, градини, спортна, общинска и социална инфраструктура и др.) в селските райони беше финансирано от ЕЗФРСР, тя е все още слабо развита и забавя социално-икономическото развитие на селските райони.

Основна част от водоснабдителната мрежа в селските райони е изградена с етернитови тръби, които са силно амортизирани и са причина за чести аварии и големи загуби на вода. Бъдещите инвестиции следва да се насочат към ремонт и подмяна на остарели тръби със съвременни и надеждни полиетиленови, с което съответно ще се намалят загубите на вода, разходите за експлоатация и поддръжка на водопроводната система и ще се подобри надеждността на водоснабдителната мрежа.

Канализационна мрежа в голяма част от населените места с до 2 000 е.ж. не е изградена, а в други е в лошо състояние. Подобряването на канализационната мрежа в селските райони попада в агломерациите, които са в обхвата на регионалните инвестиционни планове. В плановете, на основата на подробни данни, измервания, са посочени водоснабдителните мрежи, тяхното състояние, което ще е определящо за интервенции в конкретни агломерации, в които попадат и територии на селските райони. Дейностите, свързани с инвестиции за доизграждане, без ново строителство на канализационната мрежа (в т.ч. и съоръжения за пречистване на отпадъчни води) в агломерации с под 2 000 е.ж. в селските райони, ще бъдат съобразени предвид необходимостта от идентифициране на нуждите от доизграждане на канализационни мрежи и съоръжения за пречистване на отпадъчни води в регионалните ПИП.

Ширококоловата свързаност е от стратегическо значение за растежа и иновациите в Европа във всички сектори на икономиката и за социалното и териториалното сближаване. Тя поддържа ефективността на бизнеса, гарантира, че икономиките могат да останат конкурентоспособни и дава възможност на гражданите да подобрят уменията си и да се възползват от онлайн услуги и предложения, включително ключови обществени услуги.

Инфраструктурата, която интегрира физически и цифрови аспекти, е от решаващо значение за осигуряването на следващата вълна от иновации и икономически растеж. Сигурната, високоскоростна свързаност ще стимулира изграждането на центрове за данни, както и изчисленията в облак, което ще гарантира сигурността на данните и модерен, отворен подход към технологиите и висока степен на мащабируемост.

Необходимо е да бъде изградена критична, сигурна, безопасна и надеждна публична инфраструктура като предпоставка за осигуряване на високо качество на живот и нови възможности за икономическо и социално развитие на целевите райони.

Все още съществуват „бели“ райони по отношение на достъп от следващо поколение (ДСП), които са икономически непривлекателни зони и съответно няма изгледи за разгръщане на такива мрежи посредством пазарни механизми. Социалният анализ на МТИТС показва, че в тези региони няма възможност за изграждане на високоскоростни мрежи без публична намеса поради обективна липса на възвръщаемост на инвестициите. В съответствие с Насоките на Европейската комисия и в изпълнение на Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение, интервенции в тези райони са възможни само чрез намеса с публично финансиране.

Покритието с фиксиран широколентов достъп в страната е 96%, при средно за ЕС 97%, което ни нарежда на 19-то място според Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото. Разпространението на фиксиран широколентов достъп до интернет обаче е 58%, при средно за ЕС 77%, което поставя страната на последно място в ЕС по този показател. Покритието с достъп от следващо поколение е 75%, което ни нарежда на 23-то място, тъй като средната стойност за този показател в ЕС е 83%. Разпространението на свръхбърз широколентов достъп до интернет е 43%, по-високо от средното за ЕС 41%, което нарежда страната на 15-то място, заради по-високите показатели на останалите страни членки.

Инвестициите в доизграждане на националната мрежа за ДСП ще осигурят възможности за ефективно електронно правителство, електронни публични услуги, развитие на цифровизацията в земеделието и преработвателната промишленост и др. Предизвикателство за политиката в областта на развитие на селските райони са населените места със застаряващо население, села в периферните области, както и тези, които са отдалечени от градските центрове на общините. Изоляцията е резултат от протичащите неблагоприятни процеси на демографското развитие, а миграцията и урбанизацията се засилва и от лошата инфраструктура, ниско равнище на базисни публични и социални услуги, доход на човек от населението, нивото на квалифицираната работна сила. Предизвикателството е да се

съживят изоставащите райони и да се поддържа икономическата активност. В тази връзка трябва внимателно да се насочат инвестициите в публична и технико-комуникационна инфраструктура, като с цел постигане на целесъобразност и ефективност да се прецени кои от тях да бъдат включени в интегрираните териториални инвестиции.

4. Подобряване на обектите за развитие на традициите и на културно-историческите обекти

Културата и духовното развитие в селските райони са фактор за подобряване качеството на живота, намаляване на миграцията на младите хора, за опазване на културното наследство и традиции. България е страна с богато културно, историческо и духовно наследство. В населените места средища на култура и духовност са библиотеките, читалищата и музеите. В по-големите градове – областните центрове, се предлагат повече възможности за културни развлечения като театри, кина и др. Характерно за културата в България е нейното многообразие, проявяващо се в недвижимите и движимите културни ценности и продукти на творчески индустрии.

Чрез ремонта и реставрацията на културно-историческите обекти ще се реализира в максимална степен местният икономически потенциал на селските райони, в които поради липса на производствени дейности или други стабилни източници на доход и заетост са налице по-ниски темпове на развитие, като в същото време ще се постигне опазване и популяризиране на културното и историческото наследство, както благоприятно устойчиво въздействие по отношение на опазването на околната среда.

5. Подобряване на състоянието на образователната инфраструктура с цел увеличаване на дела на населението, което има достъп до подобрени услуги

Човешкият капитал се отъждествява с качествата на хората и зависи както от нивото на образование, така и от неговото качество. В съвременните динамични условия човешкият капитал е съществен за въвеждането на технологични иновации и за развитието на икономиката. В страната образователното равнище на населението значително се подобрява през годините, следвайки ясно изразена тенденция на увеличаване на броя и дела на населението с висше и средно образование и същевременно намаляване на броя на лицата с основно и по-ниско образование.

Степента на завършено образование е необходимо условие за осигуряване за заетост на жителите, за получаване на по-високи доходи, за постигане на по-добро качество и стандарт

на живота на населението, а в териториален аспект и за намаляване на риска от бедност и социална изолация.

Между селските и градските райони отново се очертава диспропорция по отношение на образователното равнище. Необходимо е да се обърне внимание на населението в училищна възраст в селските райони като условие за постигането на баланс в образованието.

Затова отново като идентифицирана нужда в селските райони излиза нуждата от инвестиции в образователна инфраструктура. Отново инвестициите ще бъдат насочени към общинска образователна инфраструктура и общински професионални гимназии по земеделие, горско стопанство и дървообработване. Новите технологии и оборудване изискват подготвени специалисти за работа с тях и затова е необходимо организирането на обучение и квалификация в областта на селското и горско стопанство. Възможност е и стимулирането на сътрудничество между фермери и образователни структури за насърчаване на включването на ученици и студенти и натрупване на практически опит.

6. Запазване на многофондовото финансиране, разширяване на териториалното прилагане и опростяване на прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР“

Подходът Лидер се прилага като метод за подпомагане на местните общности в селските райони от 1991 г. Той е инструмент, който работи добре в различни условия и видове райони чрез приспособяване на политиката за развитие на селските райони към големите различия в нуждите на селските райони. В резултат на доказаните му ползи, подходът е задължителна част от програмите за развитие на селските райони след 2000 г., а от 2014 г. е дадена възможност да се прилага и в градските райони, като подход „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР).

Подходът Лидер/ВОМР доближава европейската политика до хората и бизнеса от селските райони чрез подобряване на достъпа до финансиране от европейските фондове на малки по размер бизнес дейности с помощта на екипите на местните инициативни групи, подпомага изграждането на местен капацитет за усвояване на европейски средства сред членове на местната общност, много от които нямат друг достъп до европейски средства, подпомага задържането на инициативни хора в местната общност.

Прилагането на подхода насърчава създаването на публично-частни партньорства (чрез местните инициативни групи) с участието на местния бизнес, граждански и неправителствени организации и местната власт, които съвместно определят потребностите и потенциала на територията за развитие.

България прилага подхода Лидер/ВОМР през последните два програмни периода, като към настоящия момент работещи са 64 местни инициативни групи, които обхващат територията на 117 общини и 1 646 496 жители.

При прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР се наблюдават и редица административни трудности като основните са в неспазването на срокове за договаряне на проекти към стратегиите за ВОМР и бавната комуникация между МИГ и УО на финансиращите програми, когато се касае за многофондови стратегии. В тази връзка, основна индентифицирана потребност е опростяването на структурата на подхода ВОМР и облекчаване на административната тежест за бенефициентите. Това следва да бъде извършено и в съответствие с предложението за Регламент за общите разпоредби за програмен период 2021 – 2027 г.

Прилаганите стратегии за ВОМР са в полза на малкия местен бизнес, създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките население места. ВОМР е териториален подход, който доказва предимствата си за развитие на местната икономика и е необходимо да продължи за програмен период 2021-2027 г. Основни потребности са разширяването на прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР и запазването и увеличаването на възможностите за многофондово финансиране освен по ПРСР и по ОПРЧР, ОПНОИР, ОПОС и ОПИК за осигуряване на многосекторно развитие на териториите на местните общности.

Разширяването на подхода ще даде възможност на по-голяма част от местните общности на територията на страната сами да определят потребностите и потенциала за развитие на територията, на която живеят, да вземат решение за областите, които за тях е важно да се развият, и в резултат - да определят мерките, чрез които това може да бъде постигнато, а в последствие – да одобряват и конкретни проекти, които да получат публично финансиране. Това би изградило както местен управленски капацитет и такъв за управление на проекти, така и би спомогнало в голяма степен и за решаването на дефинирани от местната общност проблеми на съответната територия.

Специфична цел 9 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕАКЦИЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ЕС В ОТГОВОР НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ХРАНИТЕ И ЗДРАВЕТО, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА БЕЗВРЕДНА, ПИТАТЕЛНА И УСТОЙЧИВА ХРАНА, КАКТО И ЗА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЖИВОТНИТЕ

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Пестицидният отпечатък в България е сред най-ниските в Европейския съюз. 2. Положителна тенденция за спазване изискванията за хуманно отношение и за съответствие на животновъдните обекти. 3. Висок процент на обхванатите свине от Държавната помощ за хуманно отношение към животните. 4. Мерки, които осигуряват по-добро хуманно отношение, индиректно подобряват здравословния статус на животните. 5. Делът на пробите с идентифицирани остатъчни количества от антибиотици в храни от животински произход все още е малък. 6. Нарастват сертифицираните площи за отглеждане на биологични продукти у нас, както и броят на операторите в биологичното земеделие (БЗ). 7. Биологичният сектор се развива с бързи темпове, по-високи в сравнение със средните темпове за ЕС-28. Големият дял на площите в преход към БЗ от общите площи с БЗ и от ИЗП е показател за интереса към сектора и за потенциала му за растеж. 8. Нараства броят на животните, отглеждани биологично (лидер при пчелните семейства). 9. Увеличаване на продукцията от БЗ и търсенето на биосуровини. 10. Организираност на биологичните производители в браншови организации. 11. България разполага с подходящи почвени и климатични ресурси за развитие на биологично земеделие. Голяма част от земята в България е подходяща за биологично земеделие. 12. Една трета от пчелните семейства в България се отглеждат в съответствие с методите на биологичното земеделие 13. България е най-големият производител на биологично розово и лавандулово масла в света. Това определя страната като ключов производител с традиции в производството на суровини за био козметиката. 14. Все повече млади хора се насочват към биологично производство и/или преработка. 15. Има изградени консултантски и обучителни екипи по биологично земеделие към НПО, които предлагат услуги на пазарен принцип. 16. В научните институти се поддържат семена от местни сортове зърнени култури, зеленчуци, плодове, които са издръжливи на болести, неприятели и са подходящи за нашите климатични условия, както и за биологично производство. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Макар и под средните европейски равнища, нивото на използвани продукти за растителна защита показва тенденция за нарастване в последните години. 2. Остатъчни вещества от пестициди над максимално допустимите граници се забелязват основно във вноса на храни и суровини от трети страни, което предполага, че е важно да се запазят усилията на контролните органи при осъществяването на този внос. 3. Фосфорният баланс следва отрицателни стойности през последните години. 4. Увеличението на използваните азотни торове на единица площ, създава риск от замърсяване на водите с нитрати. 5. Растат количествата на продадените и вероятно използвани ветеринарни антимикробни средства на животинска единица и превишението е два пъти над средното за ЕС. 6. По-ниски средни добиви от БЗ в сравнение с подобни в ЕС и с конвенционалните такива. 7. Малък брой преработвателни предприятия за някои от секторите (животновъдство) и недостатъчно развит преработвателен сектор (животновъдство). 8. Износ на биологични продукти предимно като суровина (изнася се добавена стойност). 9. За част от биологичния сектор съществен мотив за производството е получаването на субсидии. 10. Ограничено производство на биологичен фураж. 11. Малък брой преработвателни предприятия за някои от секторите - животновъдство и растениевъдство. 12. Недостатъчно квалифицирана работна сила в сферата на биологичното производство. 13. Няма гаранции за тези, които започват биологично производство, че в близост няма да се развива застрашаваща биологичното земеделие дейност. 14. Производителите на биологични семена и посадъчен материал не получават специално подпомагане за тази дейност, което води до твърде слабо развит пазар на биологични семена и посадъчен материал

<p>17. Във висшите учебни заведения се предлагат специалности за ОКС „Магистър“ (Аграрен Университет - Пловдив и Тракийски университет – Стара Загора обучават студенти в специалност „Биологично земеделие”), както и отделни избираеми дисциплини или модули по Биологично земеделие (Аграрен Университет – Пловдив, Лесотехнически Университет - София и Тракийски Университет - Стара Загора). Аграрен Университет – Пловдив чрез Центъра за продължаващо обучение предлага и специфични курсове в областта на биологичното производство, с различен хорариум според потребностите на обучаемите.</p> <p>18. Има достатъчно на брой биологични ферми с модерни системи на биологично производство, които могат да бъдат използвани като центрове за обучение и провеждане на научни опити.</p> <p>19. През последните години се утвърждават нови канали за продажба в цялата търговска мрежа; все повече супермаркети, малки магазини и бензиностанции започват да продават биологични продукти.</p> <p>20. Осигуряването на благоприятни условия за развитие на биологичното земеделие е заложено в стратегически документи на национално и местно ниво.</p> <p>21. Изградени са административна структура към Министерство на земеделието, храните и горите: дирекция „Биологично производство“ и Консултативен съвет по биологично земеделие.</p> <p>22. Регистрацията на продукти като ЗНП/ЗГУ/ХТСХ е възможност за производителите да повишат имиджа на своите продукти и им осигурява достъп до нови пазари</p> <p>23. По-високи цени за регистрираните като ЗНП/ЗГУ/ХТСХ продукти, тъй като се предоставя гаранция за спазване на метода на производство.</p> <p>24. Повишен интерес на производителите от участие към схемите за качество.</p> <p>25. Правна защита от имитации на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.</p> <p>26. Незадължителният термин за качество „планински продукт“, като част от схемите за качество, е възможност за производителите да предоставят гаранция за произхода на продуктите от планински райони.</p> <p>27. Търсенето на продукти с термина „планински продукт“ е способ за активизиране на местната икономика.</p>	<p>15. Ограничен брой и капацитет на лаборатории за тестване на първична биологична земеделска продукция и на преработена продукция.</p> <p>16. Недостатъчно ниво на съвременни знания и недостатъчно прилагане на научните достижения в голяма част от биологичните ферми в България.</p> <p>17. Приложните научни изследвания и технологии за биологично производство в България не са достатъчни, а тези, които се разработват, не са достатъчно популяризирани сред практикуващите биоизземелие. Има специална нужда от изследвания и съвременни решения при преработката на храни и напитки, при производството на био козметика. Нито един от университетите и научните институти в тази област не работи в сферата на биологичното производство и преработка.</p> <p>18. Слаба връзка между науката, бизнеса и държавата, изразяваща се в липса на синхрон и обща визия за развитие на научните изследвания, биологичното производство и държавните политики и приоритети за развитие на селското стопанство, науката и икономиката.</p> <p>19. Липса на информационни кампании, насочени към потребителите, за ползите и предимствата на биопродуктите</p> <p>20. Липса на държавна политика за включване на биопродуктите като задължителна съставка на менютата на детски градини, училища, социални и здравни заведения</p> <p>21. Липсва информация за оборотите от продажба на биологични продукти в страната – български и вносни. Нито една институция не събира такива данни.</p> <p>22. Липсва специализирана борса за биологични продукти.</p> <p>23. Слаби позиции на българските биологични продукти на външния пазар.</p> <p>24. Липса на нагласи за сдружаване сред производителите, което е бариера пред успешната пазарна реализация на нишови продукти с растящ пазар, но търсещ по-големи партидни количества.</p> <p>25. Малък пазар на разрешените продукти за растителна защита и третиране на животни за биологично производство, което ги оскъпява.</p> <p>26. Непостоянно финансиране за представяне на био продуктите на национални изложения (липсва сигурност и предвидимост).</p> <p>27. Некратък процес на регистрация на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ, който включва процедура на национално ниво и процедура на ниво ЕС.</p> <p>28. Ограничени финансови възможности на потенциалните заявители на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ, което затруднява поемането на икономически разходи и разходи по контрола за спазване спецификацията на продукта.</p> <p>29. Ниската степен на организираност на производителите, желаещи да се обединят като група производители на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.</p> <p>30. Специфични географски и климатични условия в планинските райони, които обуславят по-слаби добиви и които не позволяват машинизиране на</p>
--	--

	<p>производството.</p> <p>31. Нелоялни търговски практики в търговската мрежа, свързани с продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.</p> <p>32. През последните години животновъдството в България е изправено пред сериозното предизвикателство на масово разпространяващи се заразни заболявания по животните поради недостатъчно превантивни мерки на ниво животновъден обект, което представлява сериозен риск за качеството и безопасността на произвежданите продукти.</p> <p>33. Не се използват достатъчно алтернативи на пестицидите и торовете в растениевъдството, като например опрашването на културите от пчели, което може да увеличи добивите до 30 % и е регулирана възможност, съгласно Закона за пчеларството. В същото време тази практика ще подобри здравния статус на пчелите, тъй като намаляването на употребата на вредно действащите им пестициди ще даде възможност да запазят имунната си защита и да се намали употребата на ветеринарномедицински продукти в пчеларството.</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повишават се информираността и интересът на потребителите към консумацията на храна с доказани здравословни качества. 2. Търсенето на продукти от късите вериги на доставка е съществено и трябва да бъде разширено, а не да бъде ограничаван достъпът на потребителите до тях. 3. Нарастващо търсене на чисти и вкусни биопродукти и ориентация към прилагане на щадящи околната среда селскостопански практики. 4. Продължаване на прилагането на отделна мярка към ПРСР 2020 за подпомагане на БЗ. 5. Утвърждаване на нови канали за продажба на биопродукти в търговската мрежа. 6. Растящият интерес към биопродуктите в европейски мащаб създава условия за насочване на вътрешното производство за износ. 7. Възможност за включване на биопродуктите като задължителен елемент от менюто на обществени заведения за хранене. 8. Плащанията за БЗ по линия на ПРСР са силен стимул за развитието му. 9. Има подходящи условия за: развитие на научна дейност за БЗ; изходен материал семепроизводство на биологични семена; местни породи и сортове за БЗ. 10. Потенциал за засилване ролята на научните изследвания, иновациите и технологичните решения в разработването, производството и пазарната реализация на хранителни продукти с високо качество и здравословни ползи. 11. Обвързване на екологичните политики на държавата с биологичното земеделие и представяне на ползите от това. 12. Стимулиране на местни икономически инициативи отдолу-нагоре и на нагласите за сдружаване. 13. Стимулиране на износа чрез подкрепа за участие в изложения и организиране на 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Растящи изисквания към земеделските производители по отношение опазването на околната среда, качеството на производство, хуманното отношение към животните, които оскъпяват и създават пречки пред земеделските производители. 2. Расте делът на вносните храни поради загубата на конкурентоспособност и променливото качество на българските продукти. 3. Съществуващо недоверие у потребителите заради неправилно етикетиране, използването на нездравословни съставки, основно при млечните и месни продукти. 4. Еднакъв размер на компенсаторните плащания в БЗ за попадащи в една и съща група култури, но с различни по тежест производствени разходи. 5. Недостатъчна по обем и недостоверна информация в официалната статистика за БЗ и за търговията с биопродукти. 6. Липса на анализ за потенциала на вътрешния пазар на биологични продукти в България, както и анализ за конкурентните предимства на сектора на БЗ в международен аспект. 7. Недостатъчна по обем и показатели е официалната статистика за БЗ и за търговията с биопродукти. 8. Електронните бази данни за сертифицирани оператори, контролиращи лица, посевен и посадъчен материал може да бъдат подобрени, следва да продължат усилията за усъвършенстване на създаденият биорегистър. 9. Съществува голяма зависимост на производителите на биологични продукти от плащанията по линия на ПРСР.

<p>посещения и двустранни срещи с купувачи от други държави.</p> <p>14. Въвеждане на местни биологични продукти в храните, предлагани в държавни и общински обекти, болници, училища, военни поделения и др.</p> <p>15. Създаване на независими специализирани борси за биологична продукция или отделяне на специални места за тази цел.</p> <p>16. Обвързване на екологичните политики на държавата с биологичното земеделие.</p> <p>17. Въвеждане на критерии за подбор на проектни предложения и въвеждане на ограничения, които осигуряват справедливо и целесъобразно разпределяне на средствата.</p> <p>18. Прилагане на държавните помощи за финансиране на програми за справяне с болести и неприятели, за сертификация на качеството и за малки преработвателни линии.</p> <p>19. Европейската комисия е поставила като приоритет борбата с антимикробната резистентност и ще осигури целеви средства за изпълнение на инициативи и мерки в тази насока, с възможност за изграждане на единна електронна система за вписване и проследяване на вноса, производството, търговията и съхранението на ветеринарномедицински продукти и медикаментозни фуражи, както и тяхното приложение върху животните, което ще позволи по-ефективен контрол върху употребата на ВМП.</p> <p>20. Разработване на програма за контрол на значимите заболявания на ниво животновъден обект и преференциална употреба на други типове ветеринарномедицински продукти в случаите в които е приложимо (ваксини, пробиотици и пребиотици, включително инактивирани имунологични ветеринарни лекарствени продукти съгласно чл. 2, параграф 3 от Регламент (ЕС) 2019/6).</p> <p>21. Стимулиране на селекцията и отглеждането на по-устойчиви на заболявания животни.</p> <p>22. Подкрепа на производителите, участващи в схемите за качество, включително производителите на продукти, обозначени с незадължителния термин за качество „планински продукт“, чрез включване на мярка „Схеми за качество на селскостопански продукти и храни“ в новия програмен период.</p> <p>23. Стимулиране на земеделските стопани, които извършват интегрирано производство на растения и растителни продукти.</p>	<p>10. Растящи разходи за сертификация и контрол.</p> <p>11. Неразвит преработвателен сектор на биологична продукция (животновъдство).</p> <p>12. Липса на стимули, обвързани с пазарна реализация на биопродуктите. Реализация на биопродукция като конвенционална.</p> <p>13. Слабости в осъществяване на връзки и логистика между производители - преработватели - търговци. Необходими са мерки за мотивация и засилване на сътрудничеството.</p> <p>14. Ниската покупателна способност на населението не допринася за разширяване на пазарния дял на биологичните продукти у нас – сега и в дългосрочен план. Липса на доверие в контрола. Липса на информираност у потребителите за „био“.</p> <p>15. Високата цена на много от иновационните решения в биологичното производство затруднява достъпа и внедряването им в тези стопанства.</p> <p>16. Липса на интерес от страна на биопроизводителите към научни разработки и научни технологии за биологично производство.</p> <p>17. Трудна охрана на опитните площи и недобросъвестно замърсяване с химични вещества.</p> <p>18. Липса на финансиране на научните изследвания за биопроизводство.</p> <p>19. Слабата ангажираност с проблемите на опазването на околната среда в обществото.</p> <p>20. Финансовото подпомагане за биосектора през следващия програмен период да продължи и през следващия програмен период.</p> <p>21. Финансирането на консултантски услуги и професионално обучение за биологични производители в следващия програмен период да се запази.</p> <p>22. Забавяне в одобрението и изпълнението на Националния план за действие срещу антимикробната резистентност, основан на подхода „Едно здраве“, който дава основание за целево финансиране от ЕС на мерките, заложиени в него.</p> <p>23. Невъзможност на някои малки ферми, както и на повечето обекти тип „лично стопанство“ да изпълнят изискванията за биосигурност, с което компрометират здравния статус на другите обекти с оглед на постоянната опасност от разпространение на редица заразни заболявания на територията на България и съседните държави.</p> <p>24. Растящи разходи за сертификация и контрол при производителите, участващи в схемите за качество.</p> <p>25. Планинските райони се характеризират със застаряване на населението и негативна тенденция за обезлюдяването им.</p>
---	---

Потребности по специфична цел 9 на регламента:

ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕАКЦИЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ЕС В ОТГОВОР НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ХРАНИТЕ И ЗДРАВЕТО, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА БЕЗВРЕДНА, ПИТАТЕЛНА И УСТОЙЧИВА ХРАНА, КАКТО И ЗА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЖИВОТНИТЕ:

1. Насърчаване и подпомагане на биологичното земеделие, както и на научните изследвания в тази посока

Резултатите от анализа на слабите страни, възможности и заплахи пред производството и преработка на първична селскостопанска продукция и развитието на пазара и формиране на потребителско търсене на биологични продукти показват необходимост от действия в посока насърчаване и подпомагане на българските биологични продукти. Статистиката показва, че биологичното производство (БП) пряко реагира на помощите под формата на субсидии за неговото развитие. Биологичното земеделие спомага за облекчаване на някои от отрицателните въздействия на интензивното земеделие и за осигуряването на продоволствена сигурност, за използването на природните блага и услуги, като ги поддържа за бъдещите поколения. Биологичното производство носи ползи за околната среда и предлага голям потенциал за разработване на местни, с ниска цена и ниски разходи/вложения еко-технологии за производство на храни, без да се причиняват щети на здравето на хората и околната среда.

Откроява се нуждата от интервенции за насърчаване не само поемането на агроекологични ангажименти и сертифицирането на земеделски площи, но и подобряване на ефективността на биологичното производство, увеличение на обемите произведени биологични стоки, усилия за насърчаване на преработването на продукцията. В този смисъл, бъдещите политики за развитие на биологичното производство в България биха били по-ефективни ако: осигурят финансово подпомагане на земеделските стопани, които развиват ефективно биологично производство; насърчават навлизането на квалифицирана работна сила в сферата на биологичното производство и преработка; подпомагат дейността на производителите на биологични семена и посадъчен материал.

Наблюдава се дефицит по отношение на връзката между науката, бизнеса и администрацията, изразяваща се в липса на синхрон и обща визия за развитие на научните изследвания, биологичното производство и държавните политики и приоритети за развитие на селското стопанство, науката и икономиката. Липсва интегрирана система за консултации по биологично земеделие на национално ниво, а приложните научни

изследвания и технологии за биологично производство в България не са достатъчно популяризирани сред практикуващите биоземеделци. Като резултат е налице недостатъчно познаване на същността, методите на производство и философията на биологичното земеделие сред земеделски производители.

Ето защо, увеличаване нивото на съвременни знания, насърчаване прилагането на научните достижения и технологични иновации в биологичните ферми в България, както и продължаващото професионално обучение (както на учени, студенти и ученици, така и на самите биологични оператори), са съществени фактори за устойчивото развитие на сектора, които изискват конкретни мерки и действия.

2. Подобряване на контрола (лабораторна дейност), пазарна организация, реализация и маркетинг в конвенционалното и биологичното производство

Липсата на доверие в сектора задържа реализацията на българските биопродукти, тъй като успешните продукти на пазара в момента са от други държави, в които има доверие. Доверието е в конкретни марки, а не към целия сектор. Ето защо е необходимо подобряване и създаване на нови лаборатории в страната за тестване на първична биологична земеделска продукция и на преработени биологични суровини и продукти.

Съществува необходимост от създаване на независими специализирани места (къси вериги на доставка) за биологична продукция в големите градове. Необходимо е да се предприемат мерки малките стопанствата да се обединят, като се създадат условия за развиване на селскостопански бизнес с биологични продукти.

Безспорно важно е биологичното производство да расте – като площи, брой оператори и произведена продукция. Но не по-малко важно е обаче тази продукция да намери съответната реализация – било то на вътрешния или външния пазар, в суров или преработен вид. В тази връзка възниква необходимост от промотиране на европейски и национални програми за биоземеделци; осигуряване на информация за възможности за пазарна реализация на биопродукцията, както и за мерките по ПРСР или по други програми, подходящи за кандидатстване за биооператорите; промоционални кампании за конкурентни биопродукти; финансова помощ за български био-щандове на международни изложения.

По отношение на конвенционалното производство се наблюдава потребност от засилване на пазарната ориентация на производителите, тяхната организираност и възможност да реализират продукцията си чрез къси вериги на доставка и достъп до търговските вериги с цел потребители да могат лесно и с ниски разходи да имат достъп до свежа и качествена

храна. Това изисква значителни разходи, за да може производителите да отговарят на завишени изисквания за планиране, производство, обработване на насажденията, събиране и реализация на продукцията.

3. Насърчаване потреблението на биологични продукти чрез повишаване доверието на потребителите и включването им като задължителен елемент от веригата на предлагане на храни в частни и обществени заведения, в детски градини, училища, социални и здравни заведения.

Биологичното производство може да допринесе не само за устойчиво производство, но и за устойчиво потребление – като се формират и променят нагласите на потребителите и поведението им в по-широк аспект. Целта е да се акумулира ефектът не само от промотиране и подпомагане на производството, но и от потреблението на биологични продукти, което е в полза на самите биопроизводители.

През последните години се утвърждават нови канали за продажба в цялата търговска мрежа. Все повече супермаркети, малки магазини и бензиностанции започват да продават биологични продукти. Консолидира се мрежата от специализирани магазини за биологични продукти и храни и специализирани форми на маркетинг. В същото време липсва държавна политика за включване на биопродуктите като задължителна съставка на менютата на детски градини, училища, социални и здравни заведения. Липсва достатъчно защита на термина “био” от институциите. Липсва информация за нуждите на потребителите на биологични продукти - какви продукти по-конкретно търсят. В тази връзка е необходимо да се продължи да се актуализира нормативната уредба и политика в подкрепа на биологичното земеделие, производство и потребление.

4. Подобряване качеството на храните, насърчаване консумацията на здравословна храна, повишаване информираността на потребителите, относно етикетиране на храните и засилване контрола при внос на суровини и храни.

Потребителите стават все по-чувствителни към състава и качеството на храната, която консумират и това трябва да се насърчава чрез механизми за подобряване качеството на храните. Нараства и интересът на потребителите към консумацията на храна с доказани здравословни качества. Повишаването на информираността на потребителите относно етикетирането на храните ще доведе до консумиране на по-качествени и по здравословни храни и ще повиши доверието в производителите на храни. Остатъчни вещества от

пестициди над максимално допустимите граници се забелязват основно във вноса на храни и суровини от трети страни, което предполага, че е важно да се запазят и засилят усилията на контролните органи при осъществяването на този внос.

5. Подкрепа на производителите, участващи в схемите за качество съгласно Регламент (ЕС) № 1151/2012 относно схемите за качество на селскостопански продукти и храни

Повишаването на интереса към качествени и традиционни храни създава търсене на селскостопански продукти и храни с разпознаваеми специфични характеристики, по-специално свързани с географския им произход. Производството на традиционни местни продукти и тяхното промотиране на пазара е обусловено от нарастване на потребителския интерес към храни с гарантиран произход и качество. Чрез използване на схемите за качество се гарантира опазването на разнообразието от автентични продукти, които биха изчезнали при обичайната пазарна среда. Стимулирането на местните производители от страна на държавата да регистрират продукти по схемите за качество ще позволи достъп до по-големи пазари и увеличаване на обема на продукцията, повишаване цената на продуктите и улесняване на сътрудничеството с други производители, включително и чрез изграждане на ефективна група на производителите на съответния продукт. В тази връзка съществува възможността за разработване на мярка „Схеми за качество на селскостопански продукти и храни“ през новия програмен период, с цел предоставяне на техническа помощ на групите производители на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ при изготвянето на продуктовата спецификация, подкрепа на българските земеделски производители за популяризиране, комуникация и маркетинг на тези храни, както и финансиране на разходите за контрол на съответствието им със спецификацията. В обхвата на тази мярка следва да се включат и производителите на незадължителния като термин за качество „планински продукт“. Планинските райони имат специфични климатични и географски особености и се характеризират със застаряване на населението и негативна тенденция за обезлюдяването им. Финансирането на дейности, свързани с производството на продукти в планинските райони, би стимулирало местното население активно да участва в схемата с термина за качество „планински продукт“. Това ще доведе до активизиране на местната икономика, а потребителите ще имат възможност да се възползват от продукти с гарантиран произход от планински райони. Помощта, която следва да се предоставя на производителите на продукти с термина „планински продукт“, в рамките на горепосочената

мярка, е свързана с първоначалното включване на производителите в схемата, както и при популяризиране, комуникация и маркетинг на тези продукти.

6. Подобряване отглеждането на животните

За постигане на подобряване на хуманното отношение при отглеждането на животните се прилагат мерки за стимулиране на стопаните при поемане доброволни ангажименти при отглеждане на животните, надхвърлящи заложените стандарти, като се упражнява контрол от компетентната структура. Действията за подобряване на хуманното отношение към животните са успешни в някои области, но съществуват и слабости, които могат да бъдат на ниво стопанства (рутинното купиране на опашките на свинете, по време транспорта и клането).

Силното увеличаване в последните години на индустриалното животновъдство и конкурентния натиск върху европейските пазари от вноса на животинска продукция с ниски или без никакви стандарти за благосъстояние на животните са предизвикателство за подобряване на хуманното отношение към животните. Хуманното отношение засяга непряко безопасността на храните (поради тесните връзки между доброто състояние на животните, тяхното здраве и пренасянните чрез храната заболявания).

Биологичната сигурност е неизменен компонент от мерките прилагани за осигуряване на благосъстоянието на животните в животновъдните обекти. Във връзка със зачестилите прояви на силно заразни заболявания при животните в страната след 2016 г., като Заразен нодуларен дерматит, Високопатогенна инфлуенца (грип) по домашните птици, Чума по дребните преживни и Африканска чума по свинете се идентифицира невъзможност на някои малки ферми, както и на повечето обекти тип „лично стопанство“ да изпълнят изискванията за биосигурност, с което компрометират здравния статус и биологичната сигурност на другите обекти с оглед на постоянната опасност от разпространение на заразни заболявания на територията на България и съседните държави. Това определя необходимост от засилване на мерките за постигане на по-високи нива на биосигурност в малките ферми и обектите тип „лично стопанство“.

7. Намаляване употребата на антимикробни средства в селското стопанство.

Проблемите със здравния статус на животните са сериозен риск за качеството и безопасността на произвежданите продукти и поради завишена употреба на антимикробни средства за борба с болестите по животните. Основен риск, свързан с употребата на

ветеринарни антимикробни средства в животновъдството, освен опасността от остатъчни количества в храните, е създаване на антимикробна резистентност. Антимикробната резистентност или резистентността, която микробите развиват към антимикробните лекарствени средства, които преди са действали ефективно върху тях, представлява все по-нарастваща заплаха за здравето в световен мащаб. Европейската комисия е поставила като приоритет борбата с антимикробната резистентност и ще осигури целеви средства за изпълнение на инициативи и мерки в тази насока, с възможност за изграждане на единна електронна система за вписване и проследяване на вноса, производството, търговията и съхранението на ветеринарномедицински продукти и медикаментозни фуражи, както и тяхното приложение върху животните, което ще позволи по-ефективен контрол върху употребата на ВМП.

За намаляване употребата на антимикробни средства допринасят и инициативите за осигуряване на биосигурност и високи стандарти за хуманно отношение, спазване на добрите животновъдни практики, и изготвяне и прилагане на планове и стандартни оперативни процедури за всеки обект, свързани с профилактика и контрол на болестите и стимулиране преференциална употреба на други типове ветеринарномедицински продукти, в случаите, в които е приложимо, като например ваксини, пробиотици и пребиотици, включително инактивирани имунологични ветеринарни лекарствени продукти съгласно чл. 2, параграф 3 от Регламент (ЕС) 2019/6. Тези мерки следва да бъдат подкрепяни с всички възможни политики и стимулирани с осигурени допълнителни финансови средства, тъй като са в основата на превенцията на редица здравни заплахи и по този начин ще се осигурят по-безопасни и по-висококачествени храни.

8. Интервенции за подобряване използването на торове и продукти за растителна защита в земеделието и повишаване ефективността на контрола на пазара и контрола върху употребата на ПРЗ и торове

По-малката употреба на продукти за растителна защита ще бъде една от ключовите цели в бъдещата Обща селскостопанска политика предвид засилването на осведомеността относно негативните въздействия от нецеленасоченото и прекомерно използване на ПРЗ в земеделието. Макар и под средните европейски равнища, нивото на използваните продукти за растителна защита показва тенденция за нарастване в последните години. Следва да се постави фокус върху целенасоченото прилагане на пестициди - да бъдат селективни по отношение на целта и да имат минимални странични ефекти върху здравето на хората,

полезните организми и околната среда. Насърчаването на внедряването на интегрирани системи за управление на вредителите и на алтернативни подходи или методи за защита на растенията ще намали необходимостта от използване на по-големи количества продукти за растителна защита. Нарастващото по света население увеличава търсенето на храни и изисква от производителите да увеличават добивите като същевременно се опазва максимално околната среда. Използването на интегрирани системи за управление на вредителите би могло да доведе до устойчиво земеделие в дългосрочен план, при което едновременно се опазва околната среда и се доставят достатъчни количества безопасни и качествени храни. Прецизното земеделие се очертава да бъде един интелигентен подход за управлението на производството, което да води до оптимална продукция и опазване на ресурсите. По отношение на използването на минерални торове този подход ще позволи да се определят конкретните срокове и количество на торене, ще позволи внасянето на торове на точков принцип, както и предвиждането и прогнозирането на болестите. Насърчавайки прецизното земеделие като подход на управление на стопанството ще се повиши ефективността на производството, ще се подобри качеството на продукцията, ще се опазват почвата и водните ресурси.

Хоризонтална специфична цел на регламента: МОДЕРНИЗИРАНЕ НА СЕКТОРА ЧРЕЗ СТИМУЛИРАНЕ И СПОДЕЛЯНЕ НА ЗНАНИЯТА, ИНОВАЦИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ В ПО-ГОЛЯМА СТЕПЕН

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Системата за споделяне на знания и иновации в селското стопанство на страната (ССЗИСС) включва разнообразни и добре развити научни, университетски, частни и професионални организации. 2. Селското стопанство е единственият отрасъл, за който са изградени и обществено финансирани специални структури за научно обслужване - ССА и НССЗ. 3. Относителният дял на учените, докторите и докторите на науката в аграрните НИРД нараства. 4. Броят на признатите нови сортове и хибриди растения и породи животни, утвърдени технологии е значителен. 5. Професионалното образование в областта на селското и горско стопанство се осъществява в голям брой средни и висши училища. 6. Увеличава се броят и се разширява тематиката на предоставените консултации на земеделските производители. 7. Наличие на безплатна и достъпна помощ за земеделските производители чрез НССЗ. 8. Възможност за участие на земеделските стопани в мероприятия от различен вид, свързани с трансфер и разпространение на знания и иновации. 9. Частни консултантски организации са активни в подготовката на бизнес-планове и проекти по инвестиционните мерки. 10. За почти всички видове иновации се наблюдава засилен интерес към внедряване от производителите. 11. Провеждат се многочислени мероприятия, свързани с цифровизирането на земеделието. 12. Предприемат се значителни мерки за цифровизация на аграрната администрация в страната, което води до повишаване на ефективността и подобряване на обслужването. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. За системата за знания и иновации в селското стопанство на страната няма достатъчно официална или друга надеждна информация. Системата за споделяне на знания и иновации в селското стопанство на страната (AKIS) не функционира в пълна степен. 2. Делът на университетския и частен (бизнес) сектор на аграрните НИРД е незначителен. 3. Влошена кадрова осигуреност и възрастова структура на НИРД в аграрната сфера. 4. Материално-техническото оборудване в ССЗИСС изостава от световните стандарти. 5. Ниско качество на образованието и недостатъчна адаптивност на училищата към потребностите на бизнеса. 6. Болшинството от мениджърите на земеделски стопанства са единствено с практически опит и без никакво земеделско обучение. 7. Липсата на финансови средства, нежелание за поемане на риск и недостатъчна квалификация у фермерите затруднява навлизането на иновациите. 8. В много области консултантската дейност се извършва от ограничен брой частни организации. 9. Едва 5% от производителите в планинските райони на страната реално ползват компютърни програми в управлението на стопанствата. 10. Съществуват големи различия в достъпа до интернет на домакинствата в гъсто населените и селските райони. 11. Голяма част от връзките в ССЗИСС не са ефективни. 12. Степента на внедряване на нови методи на производство, форми на организация и маркетинг, технологии на прецизно земеделие и автоматизация на процесите е незадоволителен. 13. Съществува значителна диференциация в използването на съвети и консултации и внедряването на иновации в отделните подотрасли на селското стопанство, в земеделските стопанства от различен юридически тип и размери, и в различните райони на страната. 14. Няма достатъчна информация сред фермерите и организациите на земеделските производители за постиженията и „готовите“ иновации на родните институции. 15. Малка част от подпомогнатите стопанства въвеждат нови технологии или продукти. 16. Близо половината от земеделските стопани не са запознати със същността на цифровото земеделие, а само 14% използват съвременни цифрови технологии.

<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ролята на бюджетното финансиране на аграрни НИРД относително се повишава. 2. При достатъчни стимули и изгоди частният сектор активно се включва в аграрните НИРД. 3. Наличие на значителна обществена подкрепа и финансиране за „Трансфер на знания и действия за осведомяване“, „Консултантски услуги, управление на стопанството и услуги по заместване на стопанството“ и „Сътрудничество“. 4. Модернизацията на земеделските стопанства е важно направление от обществената подкрепа за отрасъла. 5. Приета е Стратегия за цифровизация на земеделието и селските райони на Република България, която цели да превърне българското селско стопанство във високо технологична, устойчива, високо продуктивна и атрактивна сфера. 6. Съществува голям потенциал за повишаване на ефективността при адекватна подкрепа и модернизиране на ССЗИСС. 7. Европейската и световна ССЗИСС предоставя големи възможности за бърз и ефективен трансфер на знания и иновации. 8. Стимулиране на обмена на знания с практическа насоченост по отношение на мениджмънта, знания за опазване на околната среда, специфики за отглеждането на култури/животни. 9. Оценка на резултатите от научените уроци и приложената мярка за иновации с цел правилно таргетиране и разширяване на подпомагането в следващия програмен период. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Разходите за НИРД в селскостопанските науки значително намаляват както абсолютно, така и като относителен дял. 2. Разходите за иновационна дейност са високи, което води до високи цени на иновативните технологии и продукти. 3. В страната не е изградена ефективна структура за организация на ССЗИСС, а съществуващите национални и регионални ССЗИСС не са достатъчно свързани помежду, за да подкрепят ефективно интерактивните иновации. Болшинството от внедряваните иновации в страната са „внос“ от чужбина, поради липса на ефективни решения в родните институти и университети. 4. Нормативни ограничения за реализиране на публично-частно партньорство между научните центрове и агробизнеса. 5. България значително изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото. 6. Изпълнението на мярка 16.1 от ПРСР 2014-2020 г. изостава, в сравнение другите европейски страни. 7. Нараства конкуренцията със световни доставчици на нови знания и иновации в аграрната сфера.
---	---

Потребности по хоризонтална специфична цел на регламента:

МОДЕРНИЗИРАНЕ НА СЕКТОРА ЧРЕЗ СТИМУЛИРАНЕ И СПОДЕЛЯНЕ НА ЗНАНИЯТА, ИНОВАЦИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ В ПО-ГОЛЯМА СТЕПЕН

1. Осигуряване на ефективни методи за събиране, систематизиране и анализ на цялостна и представителна информация за състоянието и развитието на Системата за споделяне на знания и иновации и цифровизация в селското стопанство /ССЗИСС/, включително чрез укрепване на взаимовръзките между участниците, подобряване функционирането на ССЗИСС (AKIS) и насърчаване разпространението на знания и иновации в селското стопанство

Системата за обучение, съвети и разпространение на знанията в селското стопанство в страната включва представители на научната общност /висши училища, научни институти и професионални гимназии/, консултантски и обучителни организации в лицето на Национална служба за съвети в земеделието /НССЗ/ и частни консултантски и обучителни организации, неправителствени организации в областта на селското стопанство, земеделски стопани и техните организации.

В рамките на системата на образованието са налице специализирани звена за трансфер на знания, но предоставяните услуги нямат системен характер. Наблюдава се липса на обратна връзка по отношение на идентифицирани потребности от страна на практиката за планиране и предлагане на дейности, свързани с трансфер на знания, както и липса на систематизиране на информация по отношение постигнати резултати и преодоляване на проблеми в практиката вследствие използването на различни научни изследвания с иновативен характер. От друга страна, се наблюдава ниска ефективност по отношение адаптацията на предлаганите форми на трансфер на знания към потребностите на селскостопанския бизнес, което до определена степен се дължи на липсата на информация за завършилите аграрните специалности в професионалните и висши училища, които впоследствие работят в аграрната сфера. В страната има само една специализирана публична консултантска организация, която извършва по-широк спектър консултантски дейности, докато при частните консултантски организации се наблюдава ограничен обхват на предлаганите дейности. Въпреки това не е налице адекватна система за събиране на данни и мониторинг за този тип дейност в областта на селското стопанство. Също така се наблюдава липсата на системно

обучение на консултантските организации, както и механизми за разширяване на консултантския капацитет.

От друга страна, до земеделските стопани и техните организации не достига достатъчно информация по отношение потребностите и напредъка в работата на научната общност в областта на иновациите в селското стопанство. Това от своя страна води до ниска заинтересованост от страна на земеделските стопани да внедряват иновации в своите стопанства. ССЗИСС в страната се състои от разнообразни и много на брой участници, за чиято дейност и комплексни взаимоотношения няма достатъчно представителна и надеждна информация, което силно затруднява анализа и управлението ѝ. Наличната информация за отделните участници има системен характер само за тези, които получават финансиране по линия на Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони, свързано с подпомагане трансфера на знания, консултантски услуги и стимулиране на сътрудничеството. Потребността е насочена към осигуряването на възможности за изграждане на цялостна система за събиране, обмен и анализ на информацията, насочена към различните участници в ССЗИСС, чрез която да се осигури създаването на устойчива база от данни, гарантираща правилното ѝ адресиране, включително чрез прилагането на различни съвременни методи и цифрови технологии. За тази цел е налице и необходимост от засилване на връзките между различните участници в системата, включително и повишаване ролята на специализираните институции в процесите по координация на обмена, споделянето и разпространението на знания и иновации.

Също така, по данни на експертна оценка в рамките на анализа, в страната се наблюдава недобра ефективност на ключови за развитието и модернизирването на ССЗИСС връзки. Това се отчита при взаимодействието на отделните университети, на университетите със земеделските производители и частните фирми и консултанти, на научните институти със земеделските производители и частните фирми и консултанти, на НССЗ с частните фирми и консултанти, на асоциациите на производителите помежду им и с частните фирми и консултанти, между частните фирми и консултанти и между самите земеделски производители.

От друга страна, укрепването на взаимовръзките е обвързано с кадровата осигуреност и материално-техническата база в рамките на различните участници, като по отношение на тези показатели в страната се наблюдават влошени и под световните стандарти показатели. Финансовата обезпеченост на различните участници също е показател, който оказва влияние върху укрепването на взаимовръзките и подобряването на функционирането на системата.

Потребността е насочена и към осигуряването на възможности за укрепване на вътрешните системи на отделните участници в ССЗИСС чрез подобряване и повишаване на техния капацитет и регулярно обновяване на знанията. От друга страна, необходимо е насърчаване укрепването на взаимовръзките чрез подходящи форми на интервенции, включително такива, свързани с периодично повишаване на квалификацията и стимулиране на взаимодействието между образованието и бизнеса.

Засилването на взаимовръзките може да бъде постигнато чрез интервенции, свързани с коопериране и съвместно сътрудничество между участниците за разработване и внедряване на нови технологии, производства и продукти, включително тяхното разпространение. Укрепването на взаимовръзките трябва да бъде базирано и на целенасочена подкрепа за обезпечаване на съвместното внедряване и разпространение на резултатите, което ще осигури преодоляване на несигурността при въвеждане на иновативни решения в селскостопанския сектор.

Повишаване ролята на специализираните институции в процесите по координация на обмена, споделянето и разпространението на знания и иновации ще допринесат за по-точното дефиниране на специфичните форми на интервенции, приложими при изграждането на специфичните взаимовръзки между тях.

2. Повишаване на професионалната квалификация на предприемачите и заетите лица в селскостопанския отрасъл чрез адаптиране на формите за трансфер на знания към специфичните секторни особености.

По данни от анализа, в страната се наблюдава продължаване на тенденцията преобладаваща част от собствениците и управителите на земеделските стопанства да нямат подходящо специализирано образование или обучение и да разчитат предимно на своя практически опит. Тази тенденция се запазва въпреки целенасочената подкрепа и постигнатите резултати по повишаване квалификацията земеделските стопани чрез финансиране на различни обучителни форми по линия на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. От своя страна, липсата на подходящо образование при земеделските стопани, в комбинация с недостатъчен финансов ресурс, ограничава възможностите за внедряване на иновации и нови технологии в земеделските стопанства. Данните от анализа показват, че близо половината от земеделските стопани не са запознати със същността на цифровото земеделие, а само 14% използват съвременни цифрови технологии.

От друга страна, се наблюдава недостатъчна осведоменост и познания на земеделските стопани относно целите за опазване на околна среда и климата, въвеждане на екологосъобразни селскостопански практики, биоразнообразие и др. Данните от анализа сочат, че нивото на адаптивност на организациите, предлагащи обучение, не винаги е в синхрон с очакванията и потребностите на селскостопанския бизнес.

Като цяло, въпреки предлаганите разнообразни форми на образование и обучение и значителният размер на изразходваните обществени средства, степента на участие в селските райони през годините след присъединяване към ЕС остава слабо и постоянно намалява (Евростат).

Потребността е насочена към подкрепа на интервенции, които да стимулират организациите, предоставящи различни методи за трансфер на знания, да предлагат форми и методи на обучение и повишаване на квалификация, доближаващи се в максимална степен до потребностите на заетите в селскостопанския сектор. Налице е необходимост от насочване на интервенциите към обучителни дейности на селскостопански теми, включително такива, свързани с опазване компонентите на околната среда и към такива, които осигуряват получаване на познания в областта на иновациите, цифровите технологии и оптимизиране на дейностите чрез съвременни методи на производство.

От друга страна, е необходимо насърчаване участие на земеделските стопани, техните организации и НССЗ в ССЗИСС, което да разшири възможностите за споделяне, обмен и разпространение на знания и опит, включително в контекста на националната мрежа по Общата селскостопанска политика. По този начин ще се осигури и съдействие на администрацията при изпълнението на политиките, насочени към повишаване на конкурентните предимства на селскостопанския отрасъл в зависимост от специфичните очаквания на различните видове производства и структура /обем на стопанствата, възрастова структура, специфични регионални характеристики и др./ на стопанствата.

В контекста на обученията, свързани с качеството на изпълнение на практиките, насочени към опазване на околната среда и климата и биоразнообразието, включително обучението за прилагане на добрите земеделски практики, съвети, обменът на информация и знания са от съществено значение за осигуряването на ефективно изпълнение на земеделските практики от полза за климата и околната среда. Системата за знания и иновации в селското стопанство, в която се включват научни работници, съветници, експерти, фермери и други заинтересовани лица в областта на земеделието, ще помогне за справяне с някои от

проблемите между засилената амбиция за опазване на околната среда и жизнеспособните земеделски доходи, например по-ниска възвръщаемост в кратък до средносрочен план в резултат на екологични изисквания. Съществува недостатъчна осведоменост за нарастващите заплахи за околната среда, произтичащи от загубата на биологично разнообразие и последващото от това намаляване на климатичната устойчивост на екосистемите и обществените системи, разчитащи на екосистемни услуги. Информацията относно измененията на климата и екосистемите като единна комплексна система не се разпространява лесно. Недостатъчни са знанията на земеделските стопани за ползите от прилагане на практики, които допринасят за опазване на околната среда и климата. Необходимо е продължаване прилагането на дейностите за обучения за ограничаване на навлизането на инвазивни видове, особено насекоми и гъби, в горските екосистеми, както и обучение сред обществеността по всички действия за опазване на биологичното разнообразие. Необходимо е и продължаването на мерките за консултации и обучение в екологосъобразните практики – консервационно, интегрирано и биологично земеделие, за да се адресират целите на Зелената сделка, както и целите по Националния план за действие по изменение на климата (НПДИК). Наложително е продължаването на прилагането на дейности за обучения за агроекология, устойчиви земеделски и лесовъдски практики и за включване на обучения по отношение на определяне на методите за предотвратяване и намаляване на негативните последици от изменение на климата, адаптация към климатичните промени и свързаните с ресурсната ефективност аспекти, както и практики, щадящи околната среда. Налице е необходимост от повишаване на знанията по отношение на възможностите за използване на растителни остатъци и заплахите (както и резултатите) от паленето на стърнищата върху околната среда и почвите, от повишаване на информираността за съхранението и прилагането на оборски тор, нисковъглеродни практики за преработка на оборски тор (компостиране, преработка в биогаз в анаеробни условия и т.н.), с което се отговаря на целите на кръговата икономика. Различните потребности, свързани с повишаване на професионалната квалификация на предприемачите и заетите лица в селскостопанския отрасъл чрез адаптиране на формите за трансфер на знания към специфичните секторни особености, очертани в отделните специфични цели, са:

Обучения и повишаване на знанията във връзка с приноса за смекчаване на последиците от изменението на климата и за адаптация към него, както и за устойчивата енергия /СЦ 4/.

Обучения и повишаване на знанията за устойчиво управление на природните ресурси (води, почви, въздух) и добри практики в земеделието по отношение на природните ресурси /СЦ 5/;

Обучения, свързани с качеството на изпълнение с оглед опазване на околната среда и климата и биологичното разнообразие /СЦ 6/;

3. Насърчаване на различни форми на коопериране между различните участници в системата на ССЗИСС за подобряване ефективността от внедряването, разпространението и приложението на иновативни решения базирани на дигитални технологии и споделяне на знания, специфични за различните секторни производства.

В страната липсва обобщена информация за степента на внедряване на различните типове иновации в селското стопанство. Във всички отрасли на производство има добри примери за внедрени върхови постижения на науката и технологиите. Тези иновации са внедряват от предприемачи-новатори, които успяват да изучат, пренесат и адаптират най-високите постижения в съответната област, като осигурят необходимата организация, финансиране, консултации и ноу-хау по частен път.

Общото равнище на внедряване на иновациите в страната обаче е далеч под европейските нива, като се наблюдават съществени различия в технологичното ниво на „водещите“ стопанства и средното ниво в болшинството от фермите. Според проучване в страната най-разпространени са икономическите иновации, следвани от техническите иновации и доста слабо представяне на социалните и организационни иновации. В тази връзка земеделските производители и партньорите им в ССЗИСС са основни участници, които могат да развият системата за внедряване на аграрни иновации.

Умерени различия по отношение на равнището на активност към иновациите в земеделието се наблюдават и според икономическия тип на стопанствата, като в най-голяма степен необходимост от въвеждането на иновации в производствената дейност е осъзната при малките, едрите ферми и по-младите земеделски стопани. Факторите, които най-силно мотивират фермерите да въведат иновационно решение в своята практика, са получаването на по-високи добиви и реализирането на по-голяма печалба, следвани от по-висока продуктивност и очакваната икономия на време.

Като цяло в страната се наблюдава липса на систематизирана информация за степента на внедряване на различни типове иновации в селското стопанство, както и липса на обмяна на информация към бизнеса за постиженията на научната общност. Процесът по възстановяване на тази връзка беше стартиран чрез механизмите на Европейското партньорство за иновации /ЕПИ/ чрез ЕЗФРСР, към което се отчита засилен интерес от страна на различните участници в ССЗИСС посредством интервенции за коопериране и сътрудничество с цел въвеждането на

иновативни решения в практиката. Това от своя страна е потвърждение на факта, че ССЗИСС предоставя големи възможности за бърз и ефективен трансфер на знания и иновации и реални възможности за реализиране на големия потенциал за повишаване на ефективността в селскостопанския отрасъл.

Потребността адресира необходимостта от подкрепа за осигуряване на качествена информация до участниците в ССЗИСС, която от своя страна да генерира повишаване интереса към разработването и въвеждането на иновации. Също така е необходимо наличието на интервенции, които ще засилят и разширят връзките между образователните, научните звена и бизнеса за разработването на съвместни механизми за практическото реализиране на „триъгълника на знанието" (наука – образование – бизнес), като например насърчаване на сътрудничеството и създаването на оперативни групи в контекста на ЕПИ, или създаване на платформи, форуми и събития, които да улеснят обмена на опит между заинтересованите страни. Също така потребността адресира необходимостта от финансиране на съвместни начинания между отделните участници в ССЗИСС. Целта е с общи усилия да се постигнат преодоляване на несигурността при въвеждането на иновативни решения в практиката, които насърчават използването на нови технологии, цифрови технологии, технологии оптимизирани производствения цикъл и управление на стопанството, разработване на нови продукти, практики, дейности свързани с промяна на климата и др. Целенасочена подкрепа трябва да бъде ориентирана и към по-слабо застъпени иновативни решения, насочени към опазване компонентите на околната среда, нетехнологични иновации и социални иновации, иновации, базирани на спецификите на секторните производства и разпространение на резултатите до по-голям брой участници.

4. Цифровизация и дигитализация. Подкрепа за внедряването на цифрови технологии за управление на стопанствата и оптимизация на производствените и административните процеси

По данни от анализа България значително изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото, като последните години страната се нарежда на 26-то място в ЕС по интегрален Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI).

В днешни дни се увеличава значително броят на лицата, използващи интернет с цел взаимодействие с обществени институции или за поръчка/покупка на стоки и услуги, като в последните години малко над една пета от населението ползва интернет за взаимодействия с обществени и частни организации. Въпреки това, в сравнение с другите страни на ЕС

развитието и използването на електронно правителство и търговия е много по-малко, като България е на последното място в това отношение. По отношение на „Внедряване на цифровите технологии“ страната е на едно от последните места в ЕС, като използването на цифрови технологии в българските предприятия е доста под европейските нива. Може да се предполага, че в предприятията в аграрната сфера и селските райони внедряването на тези технологии изостава дори повече от това в градовете и високотехнологичните отрасли. Подобно е състоянието и по отношение на „Цифровите обществени услуги“, при които страната заема 23-то място в ЕС. По много от наблюдаваните показатели България е доста под средното равнище за Съюза, като може да се предполага, че в аграрната сфера и селските райони състоянието е подобно или дори по-лошо.

Потребността е насочена към осигуряването на подкрепа и стимулиране на цифровизацията на аграрното управление и продоволствената обезпеченост, в т.ч. подпомагане на процесите по създаване, развитие и интеграция на дигитални инструменти за предоставяне на електронни услуги за различните участници в земеделието и хранително-вкусовата промишленост. Наред с това трябва да се стимулира и подпомогне внедряването на цифрови технологии за управление на стопанствата и оптимизация на производствените и административните процеси, включително в публичната администрация и услуги, не на последно място и чрез засилване ролята на всички участници в ССЗИСС, които допринасят за превръщането на селското стопанство във високо технологична, устойчива, високо продуктивна и атрактивна сфера.

Очертава се и потребността от насърчаване използването на трансфера на знания и иновации, включително дигитални технологии в селското стопанство за повишаване на доходността в земеделските стопанства /СЦ1/, както и конкретни дейности адресирани в СЦ2. По отношение насърчаването на младите земеделски стопани се идентифицира потребността от цифровизация - прилагане на цифровите технологии от младите фермери за планиране на производствения процес и управлението на стопанството чрез таблет или мобилен телефон, което може да бъде постигнато чрез насърчаване на инвестиции в дигитализация на процеса на управление на стопанските операции и на производството от планиране на агрономически операции до предлагане на продукцията /СЦ7/.